

David Setane Gyberg

Sorg, Besettelse, Vennskap, og Tap

Norsk oversettelse av, og kommentar til, *Ciceros Epistulae ad Atticum* fra mars til juni år 45

Masteroppgave i Antikkens kultur og klassiske fag

Veileder: Thea Selliaas Thorsen

Mai 2021

David Setane Gyberg

Sorg, Besettelse, Vennskap, og Tap

Norsk oversettelse av, og kommentar til, *Ciceros Epistulae ad Atticum* fra mars til juni år 45

Masteroppgave i Antikkens kultur og klassiske fag
Veileder: Thea Selliaas Thorsen
Mai 2021

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske og klassiske studier

NTNU

Kunnskap for en bedre verden

Sammendrag

Etter Ciceros datter Tullias død i februar 45 fvt. trekker Ciceros seg ut av Roma og skriver brev til Atticus og flere filosofiske verk. Denne oppgaven er en oversettelse av brevene fra mars til juni samme året. Oppgaven undersøker Ciceros følelsesliv i denne perioden i form av en kommentar. Den viser hvor knust han var etter datterens død, men også hans indre konflikt i tiden, og hvordan disse fikk ham til å handle noe spesielt i en svært vanskelig tid. Oppgaven håper å gi et innblikk i Cicero som person gjennom å presentere ham på et unikt tidspunkt i livet hans hvor hans sorg til tider lar oss få et glimt av en Cicero som handler utenfor etikette, og kanskje en mer ekte versjon av hvem han faktisk var.

Abstract

After Cicero's daughter's death in February of 45 BCE Cicero removes himself from public life and spends his time writing letters to Atticus and philosophical works. This thesis is a translation of the letters from March to June the same year, the thesis also analyses Cicero's emotional life in this time through a commentary. It shows how broken he was over the death of his daughter, but also his inner conflict, and how these made him act rather peculiarly in a period of great distress. The thesis hopes to present Cicero as a person by examining him at a unique time in his life, where his sorrow at times let us get a glimpse of a Cicero that acts outside of his usual etiquette, and, perhaps, a more genuine version of who he actually was.

Forord

Da jeg begynte på denne oppgaven var sommeren 2020 nylig over, hadde jeg et håp om at ting skulle bli noenlunde normalt igjen; det røffeste partiet av covid-19-pandemien syntes da å være over. Slik ble det dog ikke. Å skrive en oppgave føltes veldig smått og meningsløst i en slik tid, og ting som et stengt bibliotek føltes uproporsjonalt stort. Men jo mer jeg leste og oversatte Cicero innså jeg at dette absolutt ikke var meningsløst, tvert imot; det å føle at man kjenner et menneske bare gjennom språk er noe av det viktigste vi mennesker kan gjøre, for ikke å snakke om at det mennesket hadde vært død i over to tusen år! For selv om Cicero ikke kan sies å ha vært en spesielt god person, kanskje ikke en gang etter romernes egne standarder, var det å bli kjent med ham på dette viset en sann gave. Jeg håper at du som leser kan få noe av den samme følelsen som det jeg gjorde. Året 2020 var et år med forferdeligheter etter forferdeligheter, men likevel kan jeg tenke tilbake på det og huske sene lune kvelder med kaffe og latinordboka, forhåpentligvis blir alt stresset glemt bak rosefargede briller.

Jeg ønsker å gi en stor takk til alle foreleserne på klassiske fag og antikkens kultur på NTNU som alle har oppfostret en lærelyst og har gitt meg verktøyene til å bli så godt kjent med Cicero som jeg føler jeg har blitt gjennom denne oppgaven. Av disse en spesiell takk til min fantastiske veileder Thea Selliaas Thorsen som har vært en sann inspirasjon og virkelig noen å se opp til både faglig og som person. Jeg vil også gi en takk til min familie som alltid har vært der for meg gjennom tykt og tynt.

Min aller største takk går til min fabelaktige samboer Bushra, som har vært helt essensiell for at jeg skulle klare å få skrevet denne oppgaven, og som gjør alle mørke dager lyse. Tusen takk.

Innhold

Masteroppgave – Sorg, Besettelse, Vennskap, og Tap – Norsk oversettelse av, og kommentar til, Ciceros <i>Epistulae ad Atticum</i> fra mars til juni år 45	5
Introduksjon	5
1.1 Cicero og hans forfatterskap	6
1.1.1 Ciceros liv	6
1.1.2 Ciceros viktigste verk	10
1.1.3. Ciceros stil	13
1.2 Brevene	14
1.2.1 Brev i antikken	14
1.2.2 Ciceros brev	15
1.2.3 Mottakerne og Ciceros omgangskrets	16
1.4 Datter i Romerriket og Tullia.....	20
1.4.2 Datter i Romerriket	20
1.4.1 Tullia.....	21
1.5 Tiden etter Tullia.....	24
1.5.1 Cicero etter Tullia	24
1.5.2 Brevene etter Tullia.....	25
1.6. Consolatio	27
1.7 Manustradisjon.....	28
2. Oversettelse.....	30
Ciceros <i>Epistulae Ad Atticum</i> : fra 7. mars til 1. juni.....	30
3. Kommentar	67
Kommentar til <i>Epistulae ad Atticum</i>	67
Referanseliste.....	120

Masteroppgave – Sorg, Besettelse, Vennskap, og Tap – Norsk oversettelse av, og kommentar til, Ciceros *Epistulae ad Atticum* fra mars til juni år 45

Introduksjon

I februar 45 før vår tidsregning døde en ung kvinne; hun hadde nylig født og døde mest sannsynlig av komplikasjoner i forbindelse med dette. Dette var ikke en unormal hendelse i antikkens Roma, men akkurat dette dødsfallet fikk store konsekvenser for en av antikkens største forfattere, og av de mektigste mennene i den romerske sen-republikken: Marcus Tullius Cicero. Det var nemlig hans datter Tullia som omkom, og Cicero var fra seg av sorg. Han rømte fra sin villa i Tusculum, hvor Tullia har dødd, til Astura langt borte fra sorgens påminnelse og Romas mas. Her skrev han daglig brev til sin gode venn Atticus. Disse brevene gir oss et svært godt innblikk i Ciceros følelsesliv, sysler, og meninger i en periode hvor Cicero selv fremstår som svært skjør.

Hovedmålet med denne oppgaven er å produsere en norsk oversettelse av denne periodens brev til Atticus med et fokus på Cicero som person og hans reaksjoner, følelser, og forhold til Tullia og hennes død. Jeg ønsker i denne oppgaven å lage en oversiktlig og forståelig skildring av en komplisert mann, i en komplisert situasjon.

Oversettelsen av Ciceros brev er et utvalg fra Tullias død i februar 45 før vår tidsregning og frem til begynnelsen av juni samme året, med en kommentar. Dette utvalget er basert på den dypeste sørgeperioden Cicero beskriver, som ikke får like mye plass i brevene etter mai. Selvsagt fortsetter denne sorgen i lang tid fremover, mest sannsynlig resten av hans liv. Kommentaren vil legge ekstra vekt på tematikken rundt Ciceros håndtering av datterens død, men også ta for seg annen tematikk og språk.

Jeg bruker Cambridge University Press' utgave av *Epistulae ad Atticum* fra 1966, som er standardverket. Jeg bruker også noen utdrag fra Ciceros andre tekster, men kun når det er relevant for innholdet i brevene, eller oppgavens tematiske fokuspunkter. Disse er hentet fra Loeb's Classical Library. Oppsettet av oversettelsen er kronologisk og nummerert etter standardverket, dette for å gjøre det hele mer oversiktlig.

Første del av oppgaven er et essay som skal gjøre leseren kjent med Cicero som person, hans verk, brevene, og Tullia. Deretter følger den norske oversettelsen av brevene, og til slutt en kommentar til disse.

Årstall oppgitt uten tidsangivelse er før vår tid, mens år etter som ikke er åpenbare (som 1345, eller 1300-tallet) vil bli markert evt. Mennesker som opptrer i teksten vil hovedsakelig bli kalt det navnet mesteparten av lesere vil være kjent med i dag, ofte deres cognomen eller familienavn (for eksempel: Marcus Tullius Cicero vil bli kalt Cicero, Publius Cornelius Dolabella vil bli kalt Dolabella osv.). Alle oversettelser til norsk, også utenfor oversettelsesdelen, er gjort av meg. På Ciceros egne tekster har jeg utelatt «Cic.» i referanser og bare brukt verkets forkortelse, alle andre antikke verk er ført opp etter Oxford Classical Dictionary sin standard.¹

1.1 Cicero og hans forfatterskap

1.1.1 Ciceros liv

Det er umulig å beskrive Cicero med få ord; noen ville sagt han var selve bildet av en dyktig og vis mann, mens andre ville sagt han var en viljeløs mann som brøyt sammen i det han møtte motgang. Det er kanskje nettopp fordi vi har så mye informasjon om mannen at det er så store splittelser i forståelsen av ham. Cicero må nemlig sies å være den enkeltpersonen vi kjenner best fra antikken, både fordi hans tekster er så godt bevart, men også på grunn av hans mange brev til familie og venner. Vi har også mye fra den nære samtids historikere som Plutark og Nepos. Det vi har fra antikke historikere må tas med en klype salt; deres bruk av kilder er ikke spesielt kritisk,² og de kan ofte ha underliggende motiver.³ Brevene er mer troverdige som kilder fordi det er tilsynelatende lite poeng for Cicero å lyve i disse om seg selv og sitt liv, selv om han ofte tillater seg noen retoriske virkemidler, og en og annen overdrivelse, men brevene er absolutt ikke like påpyntet som hans andre verk.

¹ <https://oxfordre.com/classics/page/ocdabbreviations/abbreviations#general>

² Plutark skriver følgende i sin åpning av hans bok om Alexander: *οὔτε γὰρ ἱστορίας γράφομεν, ἀλλὰ βίους...* «For jeg skriver ikke historie, men liv». Plut. Vit. Alex. I.2

³ For eksempel Nepos biografier om Cicero og Atticus må ha vært svært påpyntet, han var god venn av dem begge.

Cicero ble født inn i en velstående ridder-familie i år 106 i Arpinum. Ingen i hans familie hadde tidligere holdt viktige embeter, og hans far deltok heller ikke i det offentlige liv, men verdsatte studier mer enn noe annet. Det er kanskje av den grunn Cicero verdsatte skriften, og ordene, fremfor sverdet gjennom hele hans liv. Cicero fulgte den vanlige utdanningen for den romerske elite: retorikk og filosofi i Roma og Athen, hovedsakelig basert på lære fra de greske mesterne. Cicero utmerket seg i løpet av utdannelsen, og studerte som ungdom⁴ under Quintus Macius Scaevola,⁵ som blant annet var kjent for sin kunnskap innenfor jus. En annen unggutt studerte også under Macius; Titus Pomponius, bedre kjent som Atticus.⁶ Cicero tjente under Gnaeus Pompeius Strabo i Forbundsfelekrigen i 89, men han fant raskt tilbake til bøkene.⁷

Da Cicero trådte inn i den offentlig verden kunne han ikke ha vært mer enn ungdommen. Den første talen vi har bevart er fra 81, men det var nok ikke den første han holdt. Utfallet av hans forsvar av Roscius i 80, gjorde at Cicero havnet i unåde hos tidens diktator: Sulla.⁸ Av den grunn flyktet han til Hellas,⁹ hvor han studerte under Antiokhos fra Askalon i Athen, og Apollonius Molon på Rhodos. Her trente han både sin kropp og stemme for retorikken. Etter Sullas død i 78 vendte Cicero tilbake til Roma, og startet sin gang i *cursus honorum*. Han fikk sitt første verv som kvestor i Sicilia i 75. Deretter fikk han alt «i sitt år»,¹⁰ og i år 63 ble han konsul. Ettersom ingen i hans familie tidligere hadde vært konsul, var han det som ble kalt en «*novus homo*»; en ny mann. Dette var ikke et spesielt gunstig utgangspunkt for å komme seg frem i den politiske verden, men Cicero bar det med stolthet. Samme året som Cicero var konsul, ble den Catilianske sammensvergelsen oppdaget. Sammensvergelsen var frontet av Lucius Sergius Catilina, målet var å ta makten over republikken, men de ble stoppet av Cicero og senatet, som dømte konspirasjonens medlemmer til døden.

Han markerte seg politisk som en konservativ politiker, og var medlem av optimatene, selv om han som *novus homo* må ha hatt mange fiender blant deres rekker, bare på bakgrunn av

⁴ Han nevner i *De Amicitia* at han nylig har mottatt sin *toga virilis* da han ble introdusert til Scaevola av sin far, så sannsynligvis var han mellom 14 og 16 år.

⁵ Han opptrer i Ciceros verk *De Oratore*, *De Amicitia* og *De Republica*.

⁶ Han skal ha gitt seg selv dette kallenavnet mens han oppholdt seg i Athen.

⁷ Cic. Phil XII.11.27, Plutark skriver at han tjente under Sulla, dette kan være en misforståelse av Ciceros egne ord, om dette er sant har vi ingen andre kilder til det. (Plut. Vit. Cic. III.2)

⁸ Plut. Vit. Cic. III.4

⁹ Plutark skriver at han enten flyktet eller reiste for helsen skyld. Ut ifra den Cicero som vi kjenner fra hans brev tror jeg det er høyst sannsynlig at han flyktet.

¹⁰ *In suo anno*: embeter hadde aldersrestriksjoner, om du tok alt i ditt år betydde det at du oppnådde embeter med en gang du lovlig kunne.

dette. Hovedmålet til optimatene var å beskytte den landeiende eliten, og baserte seg på tradisjon fremfor forandring. Rundt denne tiden begynte den populistiske Julius Cæsar å klatre opp den politiske stigen. Da det første triumviratet ble dannet i 60, inviterte Cæsar Cicero til å bli dets fjerde medlem, men han takket nei. Han ble en torn i siden på dem, fordi han arbeidet mot reformene de prøvde å få gjennom. Triumviratet bestemte seg for at Cicero måtte fjernes, eller i alle fall ikke lenger ha mulighet til å opptre på den politiske arena. Dermed ble det i år 58 introdusert en lov av folketribunen Publius Clodius Pulcher. Loven sa at alle som dømte romerske borgere til døden uten rettsak skulle bli dømt til eksil. Dette var et dirigert angrep mot Cicero, som for fem år siden hadde henrettet flere medlemmer av den catilianske konspirasjonen uten rettssak. Selv om Clodius og Cicero var bitre rivaler, og fiender over lang tid, var det triumviratet som var bakmennene. Cæsar hadde innført en rekke reformer som konsul, som triumviratet fryktet Cicero skulle tilbake stille når Cæsar forlot Roma. Som følge reiste Cicero i eksil til Thessaloniki. Eksiltiden ble et mørkt kapittel i Ciceros liv, noe som gjenspeiles i åpningen til ett av hans brev, skrevet under hans reise ut av Italia:¹¹

Utinam illum diem videam cum tibi agam gratias quod me vivere coegisti! adhuc quidem valde me paenitet ...

Om bare jeg en dag kan se med takknemlighet på deg som drev meg til å leve! Enn så lenge bringer det meg bare stort ubehag ...

Att. 47.3

I Roma arbeidet hans allierte og hans familie aktivt med å bringe ham tilbake, noe som utløste opprør i januar 57, hvor hans bror nesten ble drept.¹² Likevel ble Cicero kalt tilbake til Roma senere i 57 med et vedtak støttet av 417 senatorer.¹³ Han ankom Roma september samme år og skrev følgende til Atticus om sin hjemkomst:

¹¹ Att. 52.7, Att. 53.8 har liknende sentiment.

¹² Treggiari, S., *Terentia, Tullia and Publilia: The women of Cicero's family*, Routledge, 2007: 70.

¹³ Rawson: 121.

Cum venissem ad portam Capena, gradus templorum ab infima plebe completi erant. a qua plausu maximo cum esset mihi gratulatio significata, similis et frequentia et plausus me usque ad Capitolium celebravit in foroque et in ipso Capitolio miranda multitudo fuit.

Da jeg ankom Porta Capena var trappen til tempelet fylt opp av vanlige folk, som synlig gratulerte meg med den høyeste applaus, liknende folkemengde og gratulasjoner æret meg hele veien til Kapitolhøyden. Og på forum og selve Kapitolhøyden var mengden helt utrolig!

Att 73.5

Etter sin hjemkomst la Cicero seg, overraskende for resten av senatet, etter triumviratets linjer. Dette gjorde han ikke ut av enighet med triumviratets politiske mål, men heller for å beskytte seg selv.¹⁴ De neste ti årene var fylte av kompromisser og personlige nederlag for Cicero. Men han synes å respektere Cæsar i årene før borgerkrigen brøt ut, og også, til tider, etter; en korrespondanse mellom ham selv og Cæsar skal ha funnet sted mens Cæsar var i Gallia, denne er dog tapt. Og det er ingen grunn til å tro at han på dette tidspunkt var spesielt fiendtlig innstilt til Cæsar utenom politiske uenigheter. Han skrev til Atticus at han gledet seg over dette nye vennskapet.¹⁵ Han sto også i gjeld til Pompeius på bakgrunn av Pompeius' støtte under Ciceros eksil, og hans rolle i å bringe ham hjem igjen til Roma. Ciceros innflytelse i senatet ble aktivt brukt av triumviratet før splittelsen, tilsynelatende til hans egen fortvilelse.¹⁶

Men vennskap og allianser var skjøre blant romerske politikere, og både Ciceros vennskap med Cæsar, og hans vennskap med Pompeius, syntes å bli svakere og svakere jo større den interne splittelsen i triumviratet. Da borgerkrigen brøt ut i 49 bandt han seg motvillig til Pompeius ut av obligasjon. Cicero trodde at senatets makt uansett ville bli svekket, uavhengig av hvem som vant.¹⁷ Etter det avgjørende slaget ved Farsalos i 48 reiste Cicero tilbake til Roma, og ankom det påfølgende året. Han ble tilgitt av Cæsar, og prøvde å jobbe innenfor diktaturets nye rammer, men møtte et dilemma etter borgerkrigen: Av Cæsars tilhengere ble

¹⁴ Ibi: 129, 131.

¹⁵ Ibi: 134.

¹⁶ Ibi: 131 og 135

¹⁷ Conte, Gian Biagio, Latin Literature: A History, The John Hopkins University Press, 1999: 184

han sett på som en slått fiende, men av Pompeius' som en sviker. Han prøvde derfor å ikke bli sett i det hele tatt.¹⁸

Etter Cæsars død i 44 ble Cicero igjen en sterk politisk skikkelse, og han forsøkte å gjenopprette republikken og senatets makt. I denne perioden var hans store motstander Marcus Antonius og hans cæsariske støttespillere. Cicero ble proskribert av Antonius, og drept på vei til et skip som skulle bære ham til Makedonia i 43.

Ciceros politiske karriere var fylt av kontraster på mange måter. Han var svært ambisiøs og ble hovedsakelig drevet av selvhevdende hensyn, men verdsatte republikken og senatorisk makt over sin egen. Han skiftet side da han så hvor vinden blåste, men var hele tiden lojal til republikken og Roma. Han var svært konservativ, men prøvde å rive opp den stramme rigide strukturen som var forbundet med tradisjonisme, mens han bevarte den romerske *mos maiorum*.¹⁹ Perioden Cicero opptrådte i er den mest turbulente perioden i romersk politikk, og alle kompromissene han gjorde kan sies å være ut av nødvendighet for å oppnå noe som helst, og vedlikeholde en statsmakt, selv om han til syvende og sist mislyktes.

1.1.2 Ciceros viktigste verk

Cicero er en av antikkens mest produktive forfattere som vi har bevart; han beveger seg innenfor så å si alle tidens sjangere, og innenfor en mengde temaer. Selv om han anså seg selv først og fremst som politiker, er det hovedsakelig for hans store mengder prosatekster vi husker ham i dag.

Han ble tidlig kjent som en stor retoriker, og dette kan man se i hans mangfold av taler, som ble utgitt etter å ha blitt noe redigert og modifisert. Den første talen vi har bevart er fra 81, hvor han beskytter Publius Quinctius i en eiendomskonflikt. Hans motstandere var denne tidens mest anerkjente retoriker, Quintus Hortensius, som senere skulle bli en god venn, og Lucius Marcius Philippus, et medlem av Sullas styre. Utfallet av saken er ukjent. I år 80 havner han nok en gang opp imot Sullas allierte når han beskytter Sextus Roscius. Roscius var anklaget av Lucius Cornelius Chrysogonus, som hadde tette bånd til Sulla, for å drepe sin

¹⁸ Fam. 9.2.

¹⁹ Conte: 184.

far. I den påfølgende rettsaken angrep Cicero Chrysogonus, men han roste Sulla selv. Ciceros forsvar var vellykket og Roscius ble frifunnet.²⁰

Hans mest kjente taler er de som omhandler den catilianske konspirasjon (*Orationes in Catilinam*), som er nevnt tidligere i teksten, og hans Filippiske taler mot Marcus Antonius når han vender tilbake til politikken etter Cæsars død. Disse er oppkalt etter Demosthenes' taler med samme navn, som advarte athenerne mot kong Filip og Makedonia.

I tillegg er det noen av rettstalene hans som ansees som spesielt retorisk og språklig fargerike: Hans forsvar av den påtredende konsul Lucius Licinius Murena (*Pro Murena*), som var anklagd for valgfusk, er en spesielt humoristisk tale. Hans motstandere var Rufus og Cato den yngre, to menn Cicero respekterte, og det er kanskje derfor han utelot voldsomme personangrepene, og heller lente seg på humoren.

Han skrev også en rekke verk som omhandler selve talekunsten: *De Inventione* ble skrevet mens Cicero enda var ung. Den er ment som en håndbok for taleren. To av fire bøker er bevart. I 55 skrev han *De Oratore* som omhandler mange av de samme temaene som *De Inventione*, men forfatteren er nå en erfaren og anerkjent taler. Teksten er satt til år 91 og skrevet som en dialog mellom tidens store talere. Talekunsten er tekstens hovedtema, men i bakgrunnen foregår en samtale om republikkens skjebne. *De optima Genere Oratorum* ble utgitt etter Ciceros død, og er mest sannsynlig uferdig. Som tittelen tilsier handler verket om en god talers vesen og egenskaper. Han skrev også en lærebok til sin sønn, som er skrevet i form av spørsmål og svar, en dialog mellom Cicero selv og sønnen. Det er usikkert når den ble skrevet. Han skrev to verk til om retorikk: *Orator*, en dialog mellom ham selv og Brutus, skrevet i 46, og *Topica* i 44; basert på Aristoteles' *Τοπικά*.

Disse retoriske verkene viser hvor høyt Cicero satt retorikken; retorikere skulle være opplyste ledere, derfor var det viktig å ha bred kunnskap for å være taler, og å være et moralsk menneske. På mange måter var en dyktig retoriker en filosof, og vis-versa, i Ciceros øyne. En god kompanjong til disse retoriske tekstene, er hans politiske tekst, den platonske dialogen *De Republica*, som tar sitt navn fra Platons *Πολιτεία* (*Res Publica* i latinsk oversettelse). Cicero arbeidet med dette verket fra 54 til 51, og beskrev her, ikke den ideale stat slik Platon forsøker, men tok heller utgangspunkt i Romerriket i år 129. Boken var et forsøk på å lede det

²⁰ Ibi: 178-9.

romerske folk tilbake til et mer tradisjonelt politisk styre, med en mer republikansk styringsform. Den er svært fragmentert, og deler av teksten er gått tapt.²¹

Cicero hadde fra tidlig alder en stor interesse for filosofi, men filosofien ble ikke hans litterære hovedfokus før sent i hans liv. Hans første filosofiske verk som ikke omhandler politikk er *Paradoxa Stoicorum* i 46, som er et forsøk på å fremstille stoiske paradokser på latin, men han kritiserte selv dette verket i senere tekster.²² I år 45 døde Tullia, og han er fra seg av sorg. Brevene til Atticus skildrer hans søken til bøkene og pennen. I denne perioden skrev han eksklusivt filosofi, i store mengder. Vi kjenner til tolv filosofiske verk skrevet i 45 og 46, i tillegg til to latinske oversettelser av gresk filosofi. Like etter dødsfallet skrev han et trøstebrev til seg selv som er gått tapt, utenom fragmenter; *Consolatio*. Dette verket kommer jeg tilbake til senere i oppgaven. Videre skrev han også et verk som omhandler død og sorg, men også dyd og lykke; *Tusculanae Disputationes*. Verket er satt i Ciceros villa i Tusculum med Cicero selv som hovedkarakter i en dialog med en ukjent samtalepartner som bare er kjent som «A», men det er hovedsakelig Ciceros stemme man hører. Verket er en søken etter svar fra, og trøst i, filosofien, for å lindre denne sorgen og tvilen som fremdeles lammet ham i denne perioden. Han skrev filosofiske verk om en mengde temaer etter dette; vennskap, alder, gudene, dyd, sjelen – han var innom så å si alle filosofiske temaer mellom 46 og 44.

Hovedgrunnen til hans dypdykk i filosofien synes å være hans datters død,²³ men det er også en mulighet for at han forsøkte å uttrykke seg gjennom disse andre kanalene fordi han ikke lenger kunne opptre offentlig i politikken.²⁴ Han skrev også noen oversettelser av greske verk, som åpenbart er en stor inspirasjon for hele hans forfatterskap. Cicero sier selv at han ikke prøver å skape noe nytt innen filosofien, men ønsker å bringe de greske mestrene til Roma på latin.²⁵

Cicero skrev også poesi, ingen av hans poetiske verk er bevart, men vi har fragmenter av noen av dem: *De Consultu Suo* og *De Temporibus Suis*. Begge disse verkene er selvbiografiske, det ene om hans konsulat og det andre om hans liv, og er svært påpyntet og

²¹ Ibi: 189-91.

²² De Finibus IV.74-77, og Pro Murena 60-66.

²³ Han skriver selv: Mengden jeg skriver er sannelig ikke til å tro! Jeg skriver faktisk også på netter, jeg sover nemlig ikke. Att.286.

²⁴ Conte: 191.

²⁵ Cornelius Nepos skriver følgende om Cicero i sin fragmenterte bok om latinske historikere: «... for han finpusset den kunstløse oratoriske elegansen overlevert fra våre forfedre, og den latinske filosofi, som tidligere var ukjemmet, styrket han med sin eleganse.» Fr. 2.1.

fikk kritikk for dette i samtiden.²⁶ Han skrev også et dikt om Gaius Marius som vi har et fragment bevart av.

I tillegg til disse skrev han også en mengde brev til venner og kjente,²⁷ som jeg kommer tilbake til senere i teksten.

Cicero overlevde også kristendommens moralske utrensning av antikk litteratur som ikke var passende. Ikke bare overlevde han det, han kan sies å ha hatt en ny oppblomstring. Det er få mennesker som kan sies å ha hatt så stor innvirkning på den vestlige verden som Cicero. Han hadde stor innflytelse i sin samtid, men i enda større grad gjennom hans litterære tekster, lang tid etter hans død. En gjenopplagelse av Ciceros brev på 1300-tallet startet også et vidt søk etter antikke tekster på klostre, som kan sies å ha vært en utløsende årsak til den nye spredningen av antikk litteratur som startet renessansen.

1.1.3. Ciceros stil

Ciceros stil varierer fra verk til verk, og også innad i verkene for å passe hans behov. Talene er for eksempel inspirert av greske talere som Isocrates og Demosthenes, og er hovedsakelig i høy stil. Hans språk illustrerer retorikkens makt, men han bærer dette med seg til sine filosofiske tekster også, dog sjeldent like bombastisk. Cicero ønsker også å introdusere gresk filosofi på latinsk, uten greske uttrykk, og skaper et latinsk vokabular som former hele den europeiske skrivestilen.²⁸ Ciceros stil introduserte den cicerionske litterære perioden, som er den første halvdel av den romerske litterære gullalderen. Perioden er preget av et rytmisk retorisk språk med lange, men flytende, setninger. Generelt et mindre muntlig og mer litterært språk.²⁹

Men selv om vi kan finne flere likheter, er det også store forskjeller på stil og språk mellom talene og, for eksempel, hans filosofiske tekster. Han bruker for eksempel ofte greske uttrykk i de filosofiske tekstene, noe han ikke gjør i talene. Dette er både på grunn av tematikken, og tilsynelatende fordi det finnes mer beskrivende greske ord, som er vanskelig å oversette til latin. Han bruker også noe gresk i brevene sine, som ellers ikke tar spesielt hensyn til retorikk

²⁶ Conte 201

²⁷ Disse er samlet i fire samlinger: *Ad Atticus*, *Ad Familiares*, *Ad Brutum*, *Ad Quintum fratrem*. Det finnes også et pseudo-Cicerioansk verk med brev til Augustus.

²⁸ Conte: 199

²⁹ Ibi.

og språk. Cicero kommenterte sin egen stilbruk i et brev til Paetus³⁰ hvor han forklarte at han tilpasser stil og språk avhengig av formålet med teksten. Brevene skrev han vanligvis mest dagligdags, men det betyr ikke at språket ikke er gjennomtenkt; de bærer alle preg av å være skrevet av en retoriker. Alle brevene utenom de som er til hans familie, og til Atticus, er skrevet rytmisk. De er også skrevet med lange flytende setninger som vi kjenner igjen fra Ciceros andre tekster. Det ser ut til å være svært naturlig for ham å bruke slikt språk.

I brevene fremstår han også mer personlig; han skrev ofte humoristisk og medfølende. Og i motsetning til hans andre utgitte og redigerte verk forekommer det at han glemmer seg, eller blir oppslukt av noe, og da ser man stilen endre seg til noe som virker mindre gjennomtenkt, og mer direkte.

1.2 Brevene

1.2.1 Brev i antikken

Brev var en viktig kommunikasjonskanal for romerne. Både stilen og tematikken kunne variere. Det kunne være lange rådgivningsbrev ment som et politisk trekk, eller det kunne være et kort: «Hvordan har du det?» eller «Kan vi møtes neste onsdag?». Vi ser disse variasjonene i Ciceros egne brev, som varierer i både lengde og stil. Brev ble båret av budbringere, og det ble vanligvis sendt flere brev samtidig og til flere mottakere. Når en høyerestående romer beveget seg ut til sin landlige villa, ble det satt opp nettverk av budbringere som kunne levere brev og pakker frem og tilbake for eksempel fra Arpinum til Roma.

Brev var heller ikke så private som man kanskje skulle tro, de gikk ofte i sirkulasjon gjennom videresending, det synes ikke å foreligge en mening om at man må få samtykke fra avsender for å gjøre dette. Dersom korrespondansen mellom Cicero og Atticus er en indikasjon på form og innhold i datidens brev, påvirket ikke dette måten man skrev til gode venner og familie. Korrespondansen fremstår som både ærlig og oppriktig, uten mye behov for sensurering. Cicero synes ikke å legge mye imellom når han snakker om Cæsar, for eksempel, når Cæsar er på høyden av sin makt.³¹ Men han ønsker ikke å sende et

³⁰ Fam. IX.21.1

³¹ Han skriver for eksempel i Att. 290 at han ikke ønsker at Cæsars statue skal være i Salus' tempel; trygghetsgudinnens. Meningen bak dette er åpenbar selv for oss, og må ha vært enda mer åpenbar for en romer.

rådgivningsbrev til Cæsar, i frykt for å bli straffet for dette. Dette sier noe om hvor privat man kan anta at brevene var, at det var rom for private samtaler selv om det var en åpen kultur rundt videresending av brev.

Brevskrivning hadde også noen unike grammatiske og stilistiske aspekter. Hovedsakelig handler dette om tidsaspektet. Det brukes mye fortidsformer med nåtidsbetydning. I tillegg til dette ser vi i Ciceros brev noe vage linjer mellom imperativer og ønskende verb, og også bruken av det vi kaller majestetpluralis.

1.2.2 Ciceros brev

Ciceros brev er et svært unikt verk fra antikken. Det er usikkert om Cicero selv ønsket å gi ut brevene, eller om Tiro, hans frigitte slave, og venn, ga dem ut uten hans samtykke etter hans død. Sannsynligvis hadde Cicero allerede planlagt å utgi et utvalg av brevene, men planlagt å redigere dem før utgivelsen.³² Han døde før dette kunne skje, og de ble utgitt tilsynelatende uredigert. Cicero var likevel ikke en person som sendte fra seg noe uferdig, så brevene fremstår ikke som uferdige eller ugjennomtenkte.

De om lag 900 brevene som vi har bevart i dag, er også bare en brøkdel av hans faktiske brev, men utvalget er fremdeles den største brevsamlingen vi har fra den romerske republikk.

Brevene som vi har bevart strekker seg over en 25-års periode, hvor de første er fra 68, etter hans tid som edil. Deretter følger brevene hans politiske karriere fra kvestor til konsul, og den urolige tiden som følger. Det er mulig at hans tidligere brev ble sett på som mindre relevante av politiske årsaker. Utvalget kan også være plukket av Cicero selv, og kanskje han ønsket å starte her av andre årsaker. Det er også åpenbart et utvalg av brevene han skrev i denne 25-års perioden. Man skal heller ikke se bort ifra at mange brev er gått tapt over tiden.

Brevene gikk glemt gjennom hele middelalderen, og ble ikke gjenoppdaget før i 1345 i Verona av Francesco Petrarca.³³ Brevene ble raskt av de mest populære tekstene til Cicero, overgått bare av de filosofiske. For renessansens humanister var brevene hovedsakelig interessante for å få et innblikk i Ciceros person, som bare hadde vært kjent gjennom en

³² Hutchinson, G.O., *Cicero's Correspondence*, Oxford University Press, 1998: 4.

³³ Conte: 205

fasade av retorikk og filosofi. Men Cicero ble hovedsakelig kritisert av humanistene for hans svake person og skiftende holdninger. På denne måten kunne brevenes prestisje ikke måle seg med hans mer bearbejdede verk, hvor Cicero fremstår, både som karakter og forfatter, som et ideelt statsmenneske og en dyktig filosof.

Men selv om brevene fremstår som åpne og ærlige er ikke nødvendigvis dette sannheten; det er vanskelig å skille mellom retorisk overbevisning og estetiske virkemidler, og ærlighet, selv mellom Cicero og hans aller nærmeste.³⁴ Og hans hyppige bruk av hyperboler gjør det vanskelig å se Ciceros ekte følelser. Men brevene sier uansett noe om Cicero selv og verdenen han lever i; hvordan han selv ønsker å bli sett, og hva som tilsynelatende er passende.

1.2.3 Mottakerne og Ciceros omgangskrets

Titus Pomponius Atticus: Atticus er med stor margin hovedmottakeren av Ciceros brev. Det meste av informasjonen vi har om ham, kommer fra Cornelius Nepos, i tillegg til Ciceros brev. Han var født i 110 i en rik equites-familie i Roma. Hans far, lik Ciceros egen, var svært glad i litteratur og lærte tidlig sønnen å lese og skrive.

Atticus flyktet til Athen i konflikten mellom Sulla og Cinna, og der skal han, ifølge Nepos, ha vært godt likt blant Athenerne. Han skal ha vært svært raus med sin rikdom, og blitt tilbudt borgerskap, noe han takket nei til for ikke å miste sitt romerske borgerskap.³⁵ Han vendte tilbake til Roma, og ble adoptert av sin onkel Quintus Caecilius, og arvet store deler av hans formue. Nepos beskriver ham som en svært dydig mann, også i Roma; han søkte ikke embeter fordi han mente at det ikke kunne oppnås på den tiden uten å gå imot lovene. Heller ikke skal han ha bragt noen til rettsak på bakgrunn av økonomisk vinning. Under borgerkrigen holdte han seg nøytral, men støttet sine venner økonomisk. I den påfølgende uroen skal han ha hjulpet venner av Marcus Antonius å flykte fra byen da han ble erklært en fiende av staten. Han fikk kritikk for dette av optimatene, men på grunn av dette proskriberte ikke Marcus Antonius han da han tok makten.

Hans motiver for alt dette er svært overdrevet i Nepos; han fremstilles som den mest gavmilde, omtenkssomme og dydige mannen i sin tid. Sannheten er nok at han først og fremst

³⁴ Hutchinson: 23-4

³⁵ Nep. Att. 3.1

passet på seg selv, men han levde i en svært turbulent tid, og han navigerte denne tiden med mye omhu, og ble ikke rammet av de samme ulykkene som hans mer republikanske venner.

Vennskapet mellom Atticus og Cicero startet tidlig, og varte livet ut. Nepos skriver følgende:

Itaque incitabat omnes studio suo, quo in numero fuerunt L. Torquatus, C. Marius filius, M. Cicero; quos consuetudine sua sic devinxit, ut nemo iis perpetuo fuerit carior.

Derfor oppildnet han (Atticus) alle med sin ivrighet, blant disse var Lucilius Torquatus, Gaius Marius den yngre, og Marcus Cicero, som han var bundet til på slik måte at ingen andre var mer elsket hele hans liv.

Nep. Att. 1.4

Atticus hjalp Cicero under hans eksil, og publiserte mange av hans verk.³⁶ Da Cicero mistet datteren, var det også Atticus som tok seg av Ciceros gjøremål i Roma. Cicero dediserte også hans traktat om vennskap (*Laelius de Amicitia*) til Atticus, hvor han skrev følgende: «... så i denne bok skrev jeg aller mest vennskapelig om vennskap til en venn».

Quintus Tullius, Ciceros bror: Quintus var fire år yngre enn Cicero, og fulgte ham i sine studier. Han bevegde seg også inn på den politiske arenaen, men nådde ikke like langt som broren. Han ble edil i 66, pretor i 62, og propretor fra 61-59. Han var legat under Cæsar i gallerkrigene, men støttet Pompeius i borgerkrigen, noe han, i likhet med Cicero, ble tilgitt for av Cæsar. Han ble proskribert samtidig som Cicero, og drept samme år, 43.

Han var gift med Atticus' søster Pomponia, noe Cicero var med på å arrangere.³⁷ Deres ekteskap var ikke spesielt lykkelig. Mange av brevene fra Cicero tyder på at han ofte prøvde å korrigere brorens oppførsel.³⁸ Han skal ha hatt problemer med å regulere sitt temperament, og han satte heller ikke alltid pris på brorens kritikk.³⁹ I det aller første brevet vi har til Atticus, sier Cicero at han har sendt brev for å irettesette brorens behandling av Pompenia, og tilsynelatende fått tilfredsstillende svar tilbake. Deres ekteskap forble dog ulykkelig. Cicero forsøker mang en gang å være en mellommann mellom Atticus og Quintus, og ordne opp i ekteskapsproblemene mellom Quintus og Pomponia, men han legger også mye av skylden på

³⁶ Atticus kopister nevnes flere ganger blant annet: Att. 281 og i Nep. Att. 13.3

³⁷ Nep. Att. 5.3

³⁸ I Qfr. 1 er kritikken godt skjult bak ros og pyntet språk, men fremdeles veldig åpenbar.

³⁹ Qfr. 2.13.

Pomponia.⁴⁰ Men Cicero var også tydelig glad i sin bror: Under Ciceros eksil ønsket han ikke å møte ham mens han flyktet fra sin provins til Roma, i frykt for at de ikke skulle klare å ta farvel.⁴¹

Quintus skrev flere poetiske verk, som alle er tapt. Han skal ha skrevet fire tragedier og flere dikt under Cæsars militærkampanjer. Hans ene bevarte verk er av diskutabel autenticitet; *Commentariolum Petitionis*, en håndbok i å drive valgkamp.⁴²

Terentia, Ciceros kone: Terentia kom fra en rik familie, og dette var mest sannsynlig hovedgrunnen til ekteskapet. Men ut ifra brevene er det tydelig at de også delte en sterk affeksjon for hverandre. Terentia synes også å ha vært en dyktig spiller innenfor politikk, og hun tok en aktiv rolle i Ciceros politiske karriere.⁴³

Etter alt å dømme hadde Cicero og Terentia et lykkelig ekteskap helt frem til deres skilsmisse. Vi kan ikke stadfeste med sikkerhet hva årsaken for skilsmissen var, utenom at Cicero beskriver det hele som at Terentia har bedratt ham. Den mest sannsynlige spekulasjonen er at det handlet om penger eller andre midler. Plutark skriver at hun neglisjerte Cicero, og fjernet alt fra hans hus, noe hun fornektet. Videre skriver han at Ciceros giftemål med den unge Publilia, som også var hans verge, underbygger Terentias argumentasjon. Tiro skal ha skrevet at han giftet seg for pengenes skyld,⁴⁴ av den grunn skulle ikke Cicero bli mistenkt for å ha skilt seg med Terentia for å heller være med den unge Publilia. Ettersom Cicero var avhengig av Terentias midler, og åpenbart var misfornøyd over hvordan disse sakene ble styrt, synes økonomiske uenigheter å være den mest troverdige grunnen for skilsmissen, og også for Ciceros ekteskap med sin verge.

Men allerede ved Ciceros hjemkomst fra hans eksil synes ikke alt å være som det skal, noe som er rart ettersom Terentia har arbeidet hardt for å få Cicero hjem. Cicero skriver følgende til Atticus i et brev hvor han forklarer situasjonen han kommer hjem til:

Cetera quae me sollicitant μυστικότερα sunt. amamus a fratre et a filia.

⁴⁰ Att. 94.1

⁴¹ Qfr. 3.4 og Att. 54.1

⁴²For argumentasjon om dets autenticitet: Nisbet, R. G. M., "The Commentariolum Petitionis: Some Arguments Against Authenticity" i *The Journal of Roman Studies* 19.3: 384-385, og Richardson, J.S. "The 'Commentariolum Petitionis'." i *Historia: Zeitschrift Für Alte Geschichte* 20, no. 4: 436-42.

⁴³ Rawson: 25.

⁴⁴ Plut. Vit. Cic. XLI.2

De andre ting som uroer meg er mer *hemmelege*. Jeg er elsket av min bror og datter.

Att. 74.7

Utelatelsen av Marcus er ikke så overraskende, han var bare barnet, men utelatelsen av Terentia er mer slående.

Marcus Tullius Cicero Minor, Ciceros sønn: Marcus ble født rundt år 65, han var deres andre barn. Under borgerkrigen, da Marcus var en tenåring, sto han sammen med sin far på Pompeius' side som soldat, og ble sammen med faren tilgitt av Cæsar. I år 45 reiste Marcus til Athen for å studere. Der traff han Brutus, som hadde reist til Athen etter drapet på Cæsar i 44. Marcus slo seg sammen med Brutus og hans allierte i kampen mot det andre triumviratet. Etter slaget ved Filippi i 43 ble han tilgitt av Augustus, og allierte seg med ham i kampen mot sin fars drapsmann; Marcus Antonius. Han fikk, på et vis, hevn for farens død ved å annonsere Marcus Antonius død til senatet som konsul. Cicero snakket ikke like mye om Marcus som han snakket om Tullia i sine brev, og når han nevnes er det ofte praktiske hensyn. Jeg tror dette hovedsakelig kommer av at Marcus var sammen med faren, selv om noen av tingene han skriver i tiden etter Tullias død kanskje gir et inntrykk av at hun var mer lik ham, og dermed viktigere for ham. Men jeg tror disse tingene er svært formet av sorgen Cicero føler over tapet, og ikke nødvendigvis betyr at han ikke satt like stor pris på Marcus, selv om han ikke alltid levde opp til farens akademiske forventninger.

Tiro, Ciceros slave: Tiro var Ciceros slave frem til han ble frigitt i 53. Han forble med Cicero helt frem til Ciceros død. Han skal ha utgitt de verkene til Cicero som ble utgitt etter hans død, hovedsakelig brevene hans. Han skal også ha skrevet flere verk selv, blant annet biografisk stoff om Cicero,⁴⁵ og flere verk om latinsk grammatikk.⁴⁶ Det finnes også et stenografisk system oppkalt etter Tiro, men om han er metodens opphavsmann er svært usikkert. Plutark skriver at Ciceros sekretærer benyttet denne metoden for første gang under en tale av Cato den yngre mot Cæsar, men nevner ikke Tiro med navn.⁴⁷

⁴⁵ Plutark nevner at vi har informasjon om Ciceros liv fra Tiro: Plut. Vit. Cic. XLI.3, og XLIX.2

⁴⁶ Gell. NA. 13.9

⁴⁷ Plut. Vit. Cat. Min. XXIII.3

1.4 Datter i Romerriket og Tullia

1.4.2 Datter i Romerriket

I den romerske verden holdt familiefaren, *pater familias*, myndighet over hele familien på alle måter. Denne myndigheten ble kalt *potestas*. Han hadde til og med makt over sine barns liv og død; når et barn ble født måtte faren plukke det opp for at det skulle bli akseptert i familien, hvis ikke han gjorde dette, ble det forlatt. Denne loven ble kalt *vitae necisque potestas*, makten over død og liv, og ble ikke praktisert, men var en symbolsk illustrasjon av *pater familias*' makt over familien.

På de fleste vis barn likestilt uavhengig av kjønn, de var begge underlagt faren. Men en datter kunne ikke overta rollen som familieoverhode slik en sønn kunne. En far kunne emansipere sine barn, altså løsrive dem fra familien. Dette ble gjort både av strategiske grunner, slik at barnet skulle kunne fremme familiens posisjon, eller for å ikke lengre være knyttet til barnet av andre grunner. Faren kunne også emansipere sin datter, og på dette viset gjøre henne tilnærmet selvstendig; hun var fremdeles avhengig av en verge for å ta del i det romerske samfunn. For eksempel måtte hun ha noen til å gå god for henne ved kjøp og salg av eiendom og slaver. Men denne vergen virker hovedsakelig å ha vært en formalitet i praksis, det kunne nemlig være hvem som helst, som for eksempel en friggitt slave som fremdeles var bundet til henne.⁴⁸ Vi vet ikke hvor vanlig dette var, men det sier noe om forhold mellom far og datter; hvor alt til syvende og sist endte opp hos *pater familias*. Dette betyr at en *pater familias* hadde et direkte ansvar for hele familiens rykte, og om noe urett ble begått var det opp til han å beklage det, og ta konsekvensene. Ut ifra dette kan vi tenke oss til at en *pater familias* ville ha ønsket at hans familie oppførte seg slik han selv ønsket å bli sett. For eksempel verdsatte Cicero Tullias intelligens, en egenskap han verdsatte i seg selv også. Det er tydelig at de var bundet av noe større enn formaliteter og status; Cicero respekterte Tullia som en likestilt tenker, og i brevene nevner han et eksempel på at Tullia rådfører ham.⁴⁹ Det er ikke vanskelig å tro at dette ikke var et spesielt uvanlig forhold mellom far og datter som ettertiden kanskje har forstått det som.

⁴⁸ Treggiari: 15.

⁴⁹ Att. 199.1

1.4.1 Tullia

Selv om Tullia kan sies å være den viktigste personen i Ciceros brev i denne perioden, nevner Cicero aldri hennes navn igjen etter hennes død. Men så å si alle Ciceros tanker og mål på dette tidspunktet handler, på en eller annen måte, om henne.

Selv om det ikke kan sies at vi kjenner til mange detaljer om Tullia, har vi mer informasjon om henne enn mange andre kvinner i den romerske antikken, hovedsakelig fordi hun dukker opp i Ciceros brev. Vi vet ikke stort om hennes liv utenom hennes giftemål; hun ble forlovet med Gaius Calpurnius Piso Frugi i 67,⁵⁰ han var fra en prestisjefull plebeiisk familie, og hadde selv gode fremtidsutsikter. Vi hører ikke mye om Frugi i brevene, men Cicero roser hans entusiasme for læring, og hans flittighet på forum i sin «*Brutus*».⁵¹ Ekteskapet skal ha blitt inngått i 63, og ender med Pisos død, muligens i 58 eller 57.⁵² I 56 ble hun forlovet med en viss Furius Crassipes, som også var fra en prominent og rik familie, vi vet dog ikke hans *praenomen*.⁵³ Vi vet svært lite om dette ekteskapet. Det har også blitt argumentert for at de aldri ble gift. Men vi vet at Crassipes fremdeles levde i 51, da Cicero og Terentia igjen lette etter en ny make til henne. Dersom det fant sted, må ekteskapet altså ha endt i skilsmisse. Vi har heller ikke kjennskap til noen barn fra noen av disse ekteskapene. Det var vanskelig for en kvinne som enten var skilt eller enke å finne nye partnere, spesielt vanskelig var det for Tullia fordi hun ikke hadde fått noen barn i disse ekteskapene. Farens posisjon og kontakter kunne hjelpe dette, men hans posisjon var også vesentlig svekket.⁵⁴ Selv om ekteskapene var arrangert ble de ikke inngått uten Tullias samtykke, i alle fall ikke etter at hun ble voksen. Under søket etter en ny mann for henne i 51, nevner Atticus en mann som Cicero sier Tullia ikke kommer til å godta.⁵⁵

Til slutt fant Terentia en tilsynelatende passende mann som var villig til å gifte seg med Tullia. Dette var Publius Cornelius Dolabella i 50. Dette ekteskapet skal ha vært svært ulykkelig, både for henne selv og Cicero. Dolabella skal ha hatt flere forhold utenfor ekteskapet, og han var til tider en direkte motstander av Cicero og hva han sto for. Han

⁵⁰ Att. 8.3

⁵¹ Brut. 272.

⁵² Cicero nevner at Tullia fremdeles sørger når hun møter ham i Brundisium.

⁵³ Treggiari: 75.

⁵⁴ Treggiari: 81.

⁵⁵ Att. 97.1

allierte seg også med Cæsar i borgerkrigen, og Tullia var ulykkelig boende i Cæsars leir med ham. I 49 føder Tullia sitt første barn, barnet døde og Tullias liv var også i fare, men hun overlevde. Ekteskapet endte med skilsmisse etter fire år, mens Tullia fremdeles var gravid med deres andre barn. Kort tid etter fødselen til dette barnet, døde Tullia. Mest sannsynlig fulgte barnet kort tid etter. Cicero nevner «guttungen Lentulus»,⁵⁶ som høyst sannsynlig er dette barnet, men på et tidspunkt nevnes ham ikke lenger. Det er dog ikke sikkert at han døde, men det synes å være det mest sannsynlige utfallet.

Vennskapet mellom Cicero og Atticus bringer også et vennskap mellom Tullia og Atticus' kone Pilia. Pilia var noen år yngre enn Tullia, og må ha hatt et nærere bånd med Tullia enn Terentia, som var mer enn 20 år eldre enn henne. Da Cicero inviterte Atticus til middag, hadde han tydeligvis fått beskjed fra Tullia om å invitere Pilia også.⁵⁷ Det er sannsynlig at Tullia på dette tidspunktet hadde et relativt bredt sosialt nettverk, både på bakgrunn av farens posisjon, men også hennes egne ekteskap. Tullia kommuniserte mest sannsynlig med disse på samme måte som faren – gjennom brev.

Tullia må ha vært belært på flere områder, ettersom Cicero beskriver, og roser, hennes ivrighet i hennes studier, som behaget Cicero svært. Han beskriver henne som den viseste og beste kvinnen i *Consolatio*, og gjør det samme i sine brev. Hun var svært lik Cicero selv etter hans egen bedømmelse. Cicero skrev om henne i et brev til broren under sin eksil, hvor han også beskrev sitt savn etter familien:

*quid quod eodem tempore desidero filiam? qua pietate, qua modestia, quo ingenio!
effigiem oris, sermonis, animi mei.*

Og på samme tid savner jeg også min datter. Hvilken godhet, hvilken beskjedenhet, hvilket talent! Lik meg i ansikt, tale og sinn!

Cic. *Qfr.* 3.8

⁵⁶ Att. 257

⁵⁷ Att. 78.2

Under Ciceros eksil skal Tullia, sammen med resten av Ciceros allierte, ha bidratt i arbeidet med å bringe ham tilbake til Roma.⁵⁸ Hun reiste også den lange reisen fra Roma til Brundisium⁵⁹ for å møte faren, hvor hun ankom på sin egen bursdag, og hun og Cicero ble møtt med gratulasjoner.⁶⁰

Et stort spørsmål for ettertiden har vært om Tullia ble emansipert av Cicero. Da ikke for å skille henne fra familien, det synes ikke å være noen grunn til det, men for at hun kunne råde over sitt eget liv. Vi kjenner til en inskripsjon, som er svært fragmentert, hvor en av innskriftene er: TVLLIAE GAIAE L. P.⁶¹ Inskripsjonen ble først antatt å være til Tullia selv, men de andre navnene hører mest sannsynlig til frigjorte slaver, og det er derfor naturlig å tro at denne personen også er det. Men da er spørsmålet om denne «Tullia» er en slavinne som Tullia selv har frigitt, eller om det er en av Ciceros tidligere frigjorte slavinner som videre har frigjort en slavinne. Om Tullia selv hadde frigitt slavinnen måtte hun vært emansipert, ettersom dette ellers ville havnet under Ciceros *potestas*. Vi kan ikke vite svaret med sikkerhet, men på bakgrunn av at ingen andre kilder nevner Tullias emansipasjon, ikke en gang Ciceros egne brev, er det vanskelig å tro. Av den grunn er det sistnevnte mest sannsynlig. Det er heller ingen grunn til å tro at Cicero selv mente at Tullia ville gagnes spesielt av å fjernes fra hans makt og navn. Og på bakgrunn av hans svært konservative holdninger og politikk er det vanskelig å tro at han ville ha gjort dette.

Det er vanskelig å tro at Cicero ikke skrev brev direkte til Tullia (eller til Marcus). Han nevner selv at Tullia har skrevet til ham.⁶² Det kan være at Tiro så på disse brevene som for private, og ikke gav dem ut av respekt til både Cicero og hans barn. Det kan også være at disse brevene enten ikke ble spart i kopi, eller ikke var av spesiell interesse for utgivelsen. Men vi kan tenkte oss til at innholdet i brevene ville liknet brevene til Terentia, ettersom disse ofte må ha vært skrevet med den intensjon at også hans barn skulle lese dem.

⁵⁸ Att. 64.2: *Tulliolae obsecrationem*: *Obsecratio* kan forstås både som en forespørsel, men også offentlige bønner. Begge kan være sannsynlige i dette scenarionet, men plasserer henne uansett som en aktør på Ciceros vegne.

⁵⁹ Treggiari: 71: Over 50 mil, Horats beskriver i hans satirer turen, den tok ham femten dager.

⁶⁰ Att.73.4

⁶¹ CIL. VI. 27261=34178

⁶² Att. 192.2, 199.1

1.5 Tiden etter Tullia

1.5.1 Cicero etter Tullia

Det første brevet til Atticus etter Tullias død er fra 7. mars, og han skrev deretter daglige brev til ham i tiden fremover. Det er tydelig ut fra disse brevene at Cicero tok Tullias død svært tungt – i så stor grad at det hindret han i å komme til Roma. Til og med oppfordringer fra hans venner kunne ikke kalle ham til byen for å oppfylle sine plikter. Dette er en unik skildring av sorg i antikken – ikke fordi Cicero nødvendigvis er et svært unikt tilfelle – men fordi denne typen sorg ikke ble vist offentlig. Selv Atticus ønsker å rive ham tilbake til sine plikter i Roma, men Cicero nekter. Cicero har også tidligere snakket om ønsket om å trekke seg tilbake til et roligere liv. I 55 skriver han til Atticus at han ikke kan leve et stille liv, at han er bundet til å ta del i den politiske kamp.⁶³ I brevet til Varro i 46, hvor han forklarer hvordan han akter å oppføre seg under det nye diktaturet, skrev han: «For min del har jeg lenge tenkt hvor behagelig det ville vært å reise fra byen, slik at det som blir sagt og gjort her unngås av meg»⁶⁴ Men dette vil synes for andre som om han flykter, eller gjør opprør, noe han ikke ønsker. Når Tullia dør er ikke dette lenger hans bekymring, han kan ikke oppholde seg i Roma, både fordi det minner ham om henne, men også fordi situasjonen sliter ham ut.

Kanskje bruker han Tullias død som en unnskyldning til å komme seg bort, slik at han heller pålegger seg skammen over å fremstå som en knust mann fremfor å sette seg selv i en farlig politisk situasjon. Men, som tidligere nevnt, sto mest sannsynlig ikke hans liv i fare. Om dette skulle vært tilfelle er han uærlig ovenfor Atticus i tillegg til dem han ønsket seg bort fra, for han gir sin dype sorg gjentatte ganger som grunn. Livet utenfor politikken, og byen, som han tidligere har lengtet etter, er nå overskygget av sorgen. Naturligvis ville situasjonen sett veldig annerledes ut om republikken fremdeles sto, da hadde Cicero hatt en annen posisjon. Kanskje ville hans indre konflikt bare vært sterkere, for kanskje sorgen til og med var sterkere enn hans tro i republikken.

I stedet for dette holdte Cicero seg i Astura, utenom et opphold hos Atticus i april, frem til han reiste tilbake til Tusculum i mai. Men alle stedene han oppholdte seg, søkte Cicero trøst i bøker; han leste og skrev hele dagen, og i Astura gikk han daglige turer i skogen i området rundt for å unngå mennesker.

⁶³ Att. 83.2

⁶⁴ Fam. 9.2

1.5.2 Brevene etter Tullia

Brevet den 7. mars er det første brevet Cicero skrev til Atticus etter Tullias død, selv om Tullia døde i februar. Cicero hadde nemlig oppholdt seg hos Atticus i Roma den første tiden, men han reiste ut av Roma til Astura for å få være i fred. Brevet er skrevet dagen han ankom.

Cicero søkte trøst hos sin gode venn; han skrev til ham hver dag de ikke var sammen, ofte uten å si noe som helst. Han gjorde dette slik at det skulle være en budbringer til stede som kunne bringe Atticus' brev tilbake til ham, men like ofte for å beskrive sin uhelbredelige sorg, og sitt store savn etter Atticus. På grunn av hyppigheten i denne brevvekslingen, ble det mindre å skrive om, og disse brevene ble ofte kortere enn hans tidligere brev; noen er bare på ett par linjer.

Det hyppigste temaet i brevene i denne perioden er, uten tvil, monumentet Cicero ønsker å sette opp til ære for Tullia, noe han føler er hans plikt og noe han skylder henne. Det er åpenbart at dette ikke anses av andre som en spesielt god idé, Cicero selv kaller det «hans dumskap», men likevel er han helt besatt av denne idéen, som han mener vil plassere Tullia blant gudene og apoteosere henne. Dette gjør han klart både i brevene til Atticus og i *Consolatio*.

Hans generelle sorg og melankoli dukker også hyppigst opp på slutten av brev, etter at alt annet er sagt. Det fremstår på denne måten som den viktigste delen av brevet, på samme måte som den siste taleren i en rettsak var den mest prestisjetunge. Men samtidig blir det mer gjemt her, etter alle de mer dagligdagse tingene, eller pliktene, er oppfylt. Det fremstår som Cicero prøver å gjemme sorgens alvorlighet, samtidig som han fremhever den, kanskje slik at Atticus ikke skal kalle ham tilbake til Roma, og bære over med alle oppdragene han får på Ciceros vegne. Han er motstridende i sine egne beskrivelser av sorgen også; han forsvarer sin tilbaketrukkethet med hans litterære sysler, og at han ikke er en ødelagt mann, for så å beskrive hvor hemmende sorgen er, og hvordan han må avbryte sitt arbeid fordi han bryter sammen i gråt. Denne dualiteten er svært gjennomgående i brevene fra denne perioden. Samtidig som han prøver å bevare sin posisjon og ære, ønsker han også å ha grunnlag for sin tilbaketrukkethet.

Til sammenlikning kan vi se på brevene han skrev under hans eksil, som bærer noe av den samme sørgmodigheten. Situasjonene kan sammenliknes på flere måter: I begge periodene

har han ikke tilgang til Roma, ufrivillig i et scenario og frivillig i det andre, og ber Atticus hjelpe med hans gjøremål. Men hans reaksjon under hans eksiltid kan ikke sies å være like alvorlig som den som følger hans datters død. Mange av hans reaksjoner er dog like: Den overveldende sorgen, hans forakt for store grupper mennesker og søken etter ensomhet.⁶⁵ Under Ciceros eksil er første gang vi ser den veldig såre og emosjonelle Cicero. Det står i sterk kontrast til det Cicero selv beskriver som passende og godt i andre tekster, og han fikk kritikk for dette i sin samtid.⁶⁶ Da Cicero igjen ble lammet av sorg, var sorgen så sterk at han ikke lenger ønsket å tjene sine venner, eller det lille håp som gjensto for den gamle republikken. Ifølge Seneca den eldre skal Gaius Pollio ha sagt følgende om Cicero etter hans død, etter mange lovord:

Utinam moderatius secundas res et fortius adversas ferre potuisset! Namque utraeque cum evenerant ei, mutari eas non posse rebatur. Inde sunt invidiae tempestates coortae graves in eum certiorque inimicis adgrediendi fiducia; maiore enim similtates adpetebat animo quam gerebat.

Om bare han kunne ha båret medgang med mer kontroll og motgang mer standhaftig! For når en av de to hadde forekommet kunne han ikke tenke at de kunne forandres. På denne måten brøyt hatets tunge skyer over ham og hans fiender var gjort mer beslutsomme i sine angrep. Han grep nemlig konflikter med mer ivrighet enn han bar dem ut.

Sen. Sua. VI.24

G.O Hutchinson påstår i sin bok *Cicero's Correspondence A Literary Study* at sorgene disse to hendelsene påførte Cicero er svært sammenliknbare. Dette er jeg uenig i; hovedsakelig på bakgrunn av hva man vet Cicero gjorde, framfor det han skrev. For tekstene er åpenbart sammenliknbare i språk og sentiment, men vi vet at Cicero aktivt holdte seg unna Roma,⁶⁷ selv om han ble kalt tilbake av sine venner. Dette må ha gått på bekostning av hans rykte, i

⁶⁵ Att, 52,

⁶⁶ Cicero sier dette selv i sin tale *De domo sua*: Dom. 97. Plutark nevner det også: *Plut. Cic.* 32.5

⁶⁷ Det er mulig at Cicero holder seg unna Roma av politiske grunner. Selv om han ikke har frie hender synes dog ikke hans liv å være i fare på denne tiden, så mest sannsynlig er ikke dette tilfelle.

mye større grad enn hans oppførsel under hans eksil, hvor hans ønske var å vende hjem til Roma, noe han ikke kunne på grunn av ytre, og ikke indre, faktorer.

1.6. Consolatio

Ciceros trøstebrev, *Consolatio*, har vi bare bevart fra ett fragment i hans egen *Tusculanae Disputationes*, og fra den kristne filosofen Lactantius, i hans verk *Divinae Institutiones*. Lactantius prøver å bruke Ciceros tekst for å bevise at Cicero ubevisst følger kristne doktriner. Sitatene er uten kontekst,⁶⁸ og er derfor vanskelig å bruke til å si noe større om verket, men det har fremdeles stor verdi sammen med hans brev for å forstå Ciceros sorg, og hans metode for å håndtere denne sorgen.

Selv fragmentene av verket er svært interessante, og lovpriser Tullia som den fremste og viseste kvinne, som fortjener en plass blant gudene. Dette sier Cicero han skal gjøre med et monument, som jo var tema i en mengde brev til Atticus. Stilistisk er fragmentene nærere hans filosofiske tekster enn noe annet, men det er vanskelig å si noe om tekstens stil som helhet.

Teksten sies å ha bragt den greske trøstebrev-tradisjonen til Romerriket, og videre til tidlig middelalder. Kirkefaderen Hieronymus referer til verket i sitt eget trøstebrev til Heliodorus på 300-tallet.⁶⁹ I 1583 påsto den italienske humanisten Carlo Sigonio å ha funnet en fullstendig kopi av verket. Men det ble fort sådd tvil rundt det oppsiktsvekkende funnet; det var hovedsakelig Antonio Riccoboni som anklaget Sigonio for å ha forfalsket verket.⁷⁰ Bakgrunnen for anklagene var både at Sigonio ikke ga ut originalmanuskriptet han skulle ha funnet, og at teksten inneholdte anakronistiske uttrykk og tanker. Sigonio døde året etter og sannheten kom aldri frem. Det er dog blitt gjort svært grundige språklige analyser av teksten i senere tid, som konkluderer med at verket høyst sannsynlig ikke er skrevet av Cicero, men bærer preg av ny-latin. Videre er det også sannsynlig at Sigonio selv er forfatteren av verket basert på sammenlikning av språket han bruker i andre verk med 1583-versjonen av *Consolatio*.⁷¹

⁶⁸ Dette gjør at hans argumentasjon ble kritisert både i samtid og i senere analyser av teksten.

⁶⁹ Jer. Ep. 40.5

⁷⁰ Dette gjorde han i to utgivelser: *Iudicium* og *Accusator*

⁷¹ Holmes, D.I., Forsyth, R.S, *Cicero, Sigonio, and Burrows: Investigating the authenticity of Consolatio* i *Literary and Linguistic Computing* 14, 1999.

Teksten skal ha vært inspirert av Krantors liknende tekst, som også er tapt. Dette er det ikke bred enighet om. Men Plinius skriver i sin *Naturalis Historia* at Cicero «følger Krantor» når han skriver sin *Consolatio*,⁷² Hieronymus skriver også i sitt brev⁷³ at han har lest Krantor, og Cicero som var inspirert av ham.

1.7 Manustradisjon

Cicero er av de mer bevarte forfatterne fra antikken, og noen av verkene har vi bevarte manuskripter av fra den tidlige middelalderen. Brevene ble, som tidligere nevnt, glemt i en lengre periode frem til oppdagelsen i 1345. Men oppblomstringen av antikk litteratur, og i særskilt Cicero, gjorde at de overlevde frem til i dag. Manusene vi baserer oss på er dog svært korrupte, og teksten baserer seg på sammensetninger av disse. Det første vi kjenner til er fire manuskripter hvor to av dem inneholder *Epistulae ad familiares*, sammensatt i et karolingisk manus⁷⁴, og det tredje inneholder *Epistulae ad Quintum fratrem*, *Epistulae ad Brutum*, og *Epistulae ad Atticum*, som Petrarca oppdaget og skrev ned. Både originalen og hans transkripsjon er tapt. Lehrmann la i 1892 frem en teori om at alle de italienske manusene vi kjenner til, og har fragmenter av, hører til en av to grupper: Σ og Δ .

Det viktigste medlemmet av Δ -familien er *Mediceus (M)*, bevart i Biblioteca Medicea Laurenziana i Firenze. Mens Σ -familiens er *Ambrosianus (E)* – dette er også det eldste manuskriptet man fremdeles har bevart, utenom *W*. I tillegg til disse italienske manuskriptene har vi også tre viktige manuskripter fra resten av Europa: *C*, *W*, og *Z*. *W* er så å si helt korrupt, og kan derfor ikke brukes til mye annet enn et supplement til resten av manuskriptene.⁷⁵

⁷² Plin. NH. Praef. 22.

⁷³ Jer. Ep. 60.5

⁷⁴ Brill's New Pauly Supplement, 160 s.v Cicero

⁷⁵ How, W.W, Clark, A. C., Cicero Selected Letters, 1962: 19-23.

2. Oversettelse

Ciceros Epistulae Ad Atticum: fra 7. mars til 1. juni

Oversettelsen følger David Roy Shackleton Baileys Cambridge tekst fra 1966, som er standardverket, og den er datert og nummerert etter denne. Målet er å gjengi teksten på en måte som er lett leselig og forståelig for en moderne norsk leser, men bevarer følelsen av at man leser Cicero. Ciceros stil er vanskelig å gjengi på god norsk; han bruker lange setninger, med mange innskutte leddsetninger. Jeg har prøvd å bevare dette elementet så godt det lar seg gjøre på moderne norsk. Generelt har oversettelsen forrang for idiomatisk norsk fremfor direkte gjengivelse av latinen når disse to hensynene kommer i konflikt med hverandre. Når Cicero bruker gresk i sin tekst har jeg prøvd å gjengi dette på nynorsk i kursiv, det kan ikke sies å være analogt til det greske språks rolle i den romerske verden, men igjen foretrekker jeg at det er lettere forståelig og flytende for en norsk leser, enn for eksempel bruken av fransk eller engelsk ville tillat.

250/XII.13

7. mars 45

1. Jeg bekymrer meg over Attica, likevel er jeg enig med Craterus. Brutus' brev, brakte meg mange tårer, selv om det var både klokt og vennligsinnet. Ensomheten her piner meg mindre enn folksomheten i byen. Det eneste jeg savner er deg. Skrivningen gjøres like lett her som om jeg var hjemme i Roma. Men også her bryter den samme flammen gjennom og forblir, sannelig ikke fordi jeg har gitt etter, men jeg klarer ikke kjempe imot.

2. Angående det du skriver om Appuleius; jeg tror ikke noen anstrengelse fra din side er nødvendig, heller ikke fra Balbus og Oppius. Han hadde nemlig godtatt dem, og hadde også beordret ord sendt til meg at det ikke ville være noen forstyrrelser fra ham i fremtiden. Men se til at jeg blir unnskyldt på grunn av sykdom hver dag, Laenas har allerede påtatt seg dette. Få tak i Gaius Septimius og Lucius Statilius. Ingen du spør vil tross alt nekte å avlegge en ed. Hvis noen vil være mer hardhjertet skal jeg selv komme og sverge varig sykdom. Når jeg nemlig skal være fraværende fra festlighetene foretrekker jeg at det skal synes å være etter loven fremfor sorgen. Jeg ønsker at du skal påminne Cocceius, for han gjør nemlig ikke det han hadde sagt. Jeg tenker på å kjøpe meg et gjemmested og tilfluktsted for min smerte.

8. mars 45

1. Jeg sendte et brev til deg i går om min unnskyldning til Appuleius. Jeg tror ikke det vil være noe problem. Samme hvem du spør, vil ingen nekte. Men hør med Septimius, Laenas og Statilius, for tre er nødvendig. Men Laenas skal ha ordnet alt for meg.

2. Du skriver at Junius krever betaling fra deg, Cornificius er svært rik, men jeg ønsker likevel å vite når jeg skal ha blitt sagt å ha gitt løfte, og om det var for faren eller for sønnen. Uansett, du gjør slik du skriver, se Cornificius' fullmektige og eiendomsspekulanten Appuleius.

3. Du ønsker å bringe meg tilbake fra denne sorgen, det er typisk deg, men jeg har ikke sviktet meg selv, det er du selv vitne til. Intet er skrevet av noen om sorgens mildning som jeg ikke leste hos deg. Men smerten overvinner all trøst. Jeg har til og med gjort noe som utvilsomt ingen andre før meg har gjort, jeg har søkt trøst i skriving. Jeg skal sende deg dette verket, hvis kopistene har kopiert det. Det finnes ingen bedre trøst, det kan jeg forsikre deg om. Jeg skriver hele dagen, det har ikke stor effekt, men enn så lenge oppholdes jeg. Virkelig ikke nok, for sorgens styrke presser seg gjennom, men jeg blir likevel avslappet. Jeg prøver alt jeg makter å bringe mitt ansikt, om ikke mitt sinn, tilbake til fatning, om jeg kan, og noen ganger når jeg gjør det tenker jeg at jeg gjør en feil, andre ganger er det som om jeg ville gjort en feil om jeg ikke gjør det. Ensomheten hjelper til en viss grad, men det ville likevel hjulpet mye mer om du var her. Dette er den ene grunnen for meg for å forlate dette sted, men det føles passende for disse ondene. Likevel sørger jeg selv over dette. Du vil ikke kunne være den samme for meg nå, alt det som du elsket i meg har dødd.

4. Jeg hadde allerede skrevet til deg om Brutus' brev. Han hadde skrevet mye fornuftig, men ingenting som kunne trøste meg. Jeg kunne ønske at han kunne vært her, slik han skriver til deg. Han hadde nok gjort meg noe godt, fordi han setter så stor pris på meg. Men hvis du hører noe ønsker jeg at du skriver meg, spesielt om når Pansa reiser. Det gjør meg vondt å høre om Attica, men jeg stoler likevel på Craterus. La ikke Pilia også sørge. Det er tilstrekkelig at jeg sørger for alle.

252/XII.15

9. mars 45

Etter som en varig unnskyldning ikke syntes tilstrekkelig se til at jeg blir unnskyldt dag for dag hos Appuleius. I denne ensomheten er jeg uten all form for selskap. Når det gryr av morgen gjemmer jeg meg bort i den tette og dype skogen, jeg forlater den ikke før kvelden. Utenom deg er ingenting bedre for meg enn ensomheten. I denne er all samtale med bøkene. Men gråten avbryter til og med denne, jeg sloss mot den så lenge jeg makter, men enn så lenge er vi ikke likestilte. Jeg skal svare Brutus, slik du anbefaler. Du skal ha brevet i morgen, gi det til noen som kan levere det når du har mulighet.

253/XII.16

10. mars 45

Jeg ønsker ikke at du skal etterlate dine egne ansvar for å komme til meg, jeg skal heller komme til deg hvis du opptas over lengre tid. Selv om jeg ikke hadde dratt ut av ditt åsyn hvis ikke det var for at ingenting var til noe som helst trøst for meg. Men hvis det skulle finnes noe trøst ville det vært i deg alene, og når det vil være mulig for noen å trøste meg vil det være deg. Likevel kan jeg ikke være uten deg nå. Men ditt hus var ikke passende, og jeg kan ikke være i mitt, og selv om jeg var et sted nærmere kan jeg likevel ikke være sammen med deg. Det som hindrer deg i å være med meg nå, ville også hindret deg senere. Ingenting er mer passende for meg foreløpig enn ensomheten her, men jeg frykter at Philippus skal ødelegge den, han ankom nemlig i går kveld. Skrivningen og bøkene er ikke trøst, men oppholder meg.

254/XII.18

11. mars 45

1. Mens jeg flykter fra minnene som bringer smerte likt et bitt, kommer jeg tilbake til dette du skal påminnes. Jeg håper du kan tilgi meg sakens natur. Flere av forfatterne jeg ofte leser for tiden sier at det er nødvendig å gjøre dette som jeg ofte har foreslått til deg, og som jeg ønsker din tillatelse til. Jeg snakker om helligdommen, jeg håper du reflekterer over det like mye som du elsker meg. For min del er det ingen tvil angående stilen, (Clautius' behager meg

nemlig) heller tviler jeg ikke på saken selv (det er nemlig blitt bestemt), men jeg har noe tvil om stedet. Jeg ønsker derfor at du skal tenke over det. Jeg skal guddommeliggjøre henne så mye som kan gjøres med denne tids lærdommer, alle innskriftstyper av alt geni, både greske og latinske, skal tas opp. Kanskje jeg på denne måten vil åpne mine sår. Men jeg føler meg bundet lik en pakt eller et løfte, og den lange tid når jeg ikke skal leve beveger meg mer enn denne korte, som likevel føles alt for lenge for meg. For ingenting kan gi meg fred, jeg har prøvd alt. Mens jeg arbeidet med dette som jeg tidligere skrev om, holdt jeg smerten unna meg, nå avviser jeg alt og ingenting er mer behagelig enn ensomheten, for Philippus forstyrret den ikke slik som jeg fryktet. For han reiste til Roma straks etter han hadde hilst på meg i går.

2. Jeg har skrevet brevet til Brutus, slik du ønsket, som jeg har sendt til deg. Send det når du leverer ditt. Jeg sender likevel en kopi til deg, slik at du ikke trenger å sende det, om det ikke passer.

3. Du sier at mine affærer blir tatt hånd om. Skriv hvilke dette er. Jeg venter nemlig noen ting. Se til at Cocceius ikke lurer oss. Når det kommer til det Libo lover, slik Eros skriver, tror jeg ikke at det er tvilsomt. Angående mitt lodd stoler jeg selvsagt på Sulpicius og Egnatius. Hvorfor bekymrer du deg om Appuleius når unnskyldningen kommer så lett?

4. Du kan ikke enkelt komme til meg slik du ønsker. Det er nemlig en lang reise og når du reiser igjen, som du kanskje må gjøre etter kort tid, kan jeg ikke slippe deg uten stor smerte. Men gjør som du vil. Uansett hva du gjør vil jeg mene det gjort både riktig og for min skyld.

255/XII.17

12. mars 45

Marcianus har skrevet til meg at unnskyldningen min er gitt til Appuleius av Laternsis Naso, Torquatus og Strabo. Jeg ønsker at du skal se til at det sendes brev i mitt navn til dem med takk. Flavius sier at jeg gikk god for Cornficius for mer enn 25 år siden, selv om han er en rik mann og eiendomsspekulanten Appuleius er en hederlig mann, ønsker jeg likevel at du skal påta deg tjenesten å undersøke det ut fra med-sponsorenes bokføring (jeg var ikke i kontakt med Cornficius før jeg var edil, men det kan likevel ha skjedd slik, men jeg ønsker å vite med sikkerhet) og kall på agentene hvis det synes riktig for deg. Men hva er det for meg? Likevel, skriv til meg når du vet når Pansa reiser. Pass godt på Atticas helse, og hils Pilia.

256/XII.18a

13. mars 45

1. Jeg fant ut om Antonius ankomst ut av andres brev, men ble overrasket over at det ikke var noe om det i ditt. Men kanskje det var skrevet dagen før det ble sendt. Ikke at jeg bekymrer meg for slike ting i det minste, men likevel tenker jeg at han skynder seg på grunn av sine kausjonister.

2. Du skriver at Terentia spør om vitnene til testamentet mitt, for det første tro meg når jeg sier at det ikke finnes rom for hverken slike, eller noen andre små eller nye, bekymringer. Men hvor er likevel likheten? Hun kalte ikke på dem som hun trodde ville spørre om de ikke hadde kjent til hvordan det var. Kunne det samme sies om meg? Men la henne likevel gjøre slik som meg. Jeg skal overgi mitt testament så det kan lese av hvem som helst hun skulle ønske, hun vil forstå at jeg ikke kunne ha vært mer gavmild mot barnebarnet mitt enn det jeg har vært. Og om hvorfor jeg ikke inviterte henne til forseglingen: for det første kom jeg ikke på det, for det andre kom jeg ikke på det fordi det ikke var noen grunn til det. Du vet jo selv, hvis du husker det, at jeg spurte deg på det tidspunktet om å bringe noen av dine. Hvorfor var det nemlig nødvendig med mange? Jeg hadde på min side beordret husholdningen å være der, deretter sendte jeg etter Silius som du foreslo, og så kom invitasjonen til Publius ut av det. Men ingen av dem var nødvendige. Men fiks det slik som du synes best.

257/XII.19

14. mars 45

1. Dette er sannelig en skjønn plass, og rett i selve havet, den kan sees fra både Antium og Circei. Men vi må legge en plan for alle skiftene i eiere, som kan være utallige i den evige fremtid, hvis verden består som den er, men om det ble gjort likt hellig ville det kunne forbli. Jeg for min del trenger ikke lengre (store) inntekter og kan være fornøyd med lite. Av og til tenker jeg på å kjøpe en lysthage på andre siden av Tiber, hovedsakelig med dette i tankene. Jeg ser nemlig intet annet sted som vil være så hyppig besøket. Men hvilket skal vi se på når vi er sammen, likevel må helligdommen være ferdig denne sommeren. Men fiks søylene med Apella av Chios.

2. Jeg er enig i det du skriver om Cocceius og Libo, og spesielt angående min rettsvirksomhet. Hvis du har hørt noe om dette med garantien, og om det som Cornficius agenter sier, ønsker jeg å vite om det, men jeg ønsker ikke at du skal gjøre for mye arbeid i med dette når du er så opptatt. Balbus skrev til meg sammen med Oppius angående Antonius på din etterspørsel slik at jeg ikke skulle bli urolig. Jeg har sendt dem takk. Men som jeg skrev til deg tidligere ønsker jeg at du skal forstå at denne beskjeden ikke gjør meg urolig, heller ikke noe annet kan urolige meg lenger.

3. Hvis Pansa reiste i dag, slik som du tror, begynn fra nå av å skrive til meg om når du forventer Brutus hjemkomst, altså hvilken dag han ankommer. Hvis du vet hvor han er nå kan du lett gjette deg til det.

3. Angående det du skriver til Tiro om Terentia; jeg ber deg, min kjære Atticus, ta deg av det. Du vet at denne plikten driver meg, den som du kjenner til, og som noen tror også Marcus' sak. Det første beveger meg mer, som for meg er mer hellig og tro tradisjonene, spesielt når jeg ikke tror denne andre vil være hverken sann eller velbegrunnet.

258/XII.20

15. mars 45.

1. Du synes enda å ikke forstå hvordan Antonius ikke forstyrret meg, og heller ikke noe annet slikt kan forstyrre meg. Jeg skrev til deg om Terentia som jeg sendte i går. Du skriver til meg og oppfordrer meg til å skjule hvor alvorlig jeg sørger, for også andre mener det, men kan jeg gjøre mer enn å oppta alle dagene i bøkene? Selv om jeg ikke gjør det for fasadens skyld, men heller for å stilne og helbrede sinnet, likevel hvis jeg gjør lite for meg selv, gjør jeg iallfall nok for skalkeskjulet.

2. Jeg skriver mindre til deg fordi jeg avventer ditt svar til det som jeg sendte til deg i går. Jeg avventer spesielt svar angående helligdommen, men også noe om det angående Terentia. Jeg ønsker at du gjør det klart for meg i neste brev om Gnaeus Caepio, Claudius' kone Servilias far, døde i et skipsforlis når hans far levde eller om det var etter hans død, på samme vis om Rutilia døde mens Gaius Cotta, hennes sønn, levde, eller etter hans død. Disse er relevante til denne boken som jeg har skrevet om trøst av sorg.

259/XII.12

16. mars 45.

1. Angående dette om medgiften, enda større grunn for at du ordner det. Balbus' overføringskontrakt er tyrannisk. Vær snill å fiks det på et eller annet vis. Det er skamfullt å ha en sak liggende jeg ble hindret i å gjøre. Arpinums øy kan ha en sann *helliggjelse*, men jeg frykter at *dei landlege omgivnand* vil synes mindre *vørdsam*. Derfor er jeg bestemt på by-hage hvilken skal jeg se når jeg kommer.

Det blir slik du ønsker om Epicurus, men i fremtiden skal jeg *likerette* den typen karakterer. Det er utrolig hvor mye noen vil det. Av den grunn; tilbake til forfedrene, for å unngå *gudanes harme*. Jeg har ingenting å skrive til deg, men likevel har jeg daglig skrevet og sendt brev slik at jeg kan fremkalle dine brev, som jeg ikke forventer noe ut av, men likevel ser jeg frem til noe, jeg vet ikke hva. Så om du har noe å si om noe eller ingenting, skriv likevel noe, og ta vare på helsen din.

260/XII.21

17. mars 45.

1. Jeg har lest Brutus' brev, og sender det tilbake til deg, sannelig ikke et informativt svar på det som du spurte om. Men han ser selv. Men han er dog skammelig ignorant på dette: Han tror at Cato først talte om straff, alle utenom Cæsar snakket før ham om det, Cæsar talte på dette tidspunkt blant pretorenes rekke, og Cæsars egen var så streng, at Brutus tror at de av konsul rank var mildere, Catulus, Servilius, Lucullene, Curio, Torquatus, Lepidus, Gellius, Volcacijs, Figulus, Cotta, Lucius Cæsar, Gaius Piso, Manius Glabrio, og Silanus og Murena, de utnevnte konsulene. Hvorfor skulle det da ha vært Catos forslag? Fordi det hadde fremstilt den samme saken med flere ord og mer fargerikt språk. Men han roser meg fordi jeg brakt det frem for senatet, ikke fordi jeg avslørte, oppildnet, eller til sist for at jeg selv dømte dem, før jeg rådførte meg med senatet. Fordi Cato hadde rost alt dette til himmels, og hadde dekret at det skulle bli nedskrevet, av den grunn ble avstemningen ført ned som hans forslag. Men videre tror han at han gir stor ros til meg fordi han kaller meg den fremste konsul. Hvilken fiende har sagt det tammere? Og måten han svarte på resten av dine forslag! Han ber deg bare om at du skal rette senatsforslaget. Han hadde sannelig gjort det allerede hvis han bare hadde blitt påminnet av kopisten. Men det ser han også selv.

2. Sett av noe penger til by-hagen, ettersom du godkjenner det. Du kjenner mine resurser. Hvis noe kommer tilbake fra Faberius snart, skal det ikke være noe problem. Men jeg tror jeg skal prøve å oppnå det uten ham. Drusius' er sikkert til salgs, eller kanskje Lamias eller Cassius'. Men vi skal se på dette når vi er sammen.

3. Angående Terentia, jeg kan ikke skrive det bedre enn du skriver. Plikten skal være viktigst for oss. Men hvis noen skulle lure meg, skal heller hennes ondskap være grunn til misnøye enn meg selv.

4. Hundre tusen sestertier skal betales til Lollius' kone Ovia. Eros sier at det ikke kan gjøres uten meg, fordi noe verdsettelse skal overgis og tas imot, tror jeg. Jeg kunne ønske han hadde sagt det til deg. For hvis saken er klar til å ordnes slik han skriver til meg, og han ikke dikter opp dette, kunne det ha blitt gjort gjennom deg. Jeg ønsker at du skal bli kjent med saken og fullføre den.

5. Du kaller meg tilbake til forum, dette sted som du kaller fra har jeg unngått til og med når livet var godt. For hva er forum for meg med hverken rettstolen eller kurien, blant jaktende øyer som jeg ikke kan møte med et rolig sinn? Men du skriver også at folk forlanger av meg at jeg skal være i Roma og at jeg ikke skal være fraværende, og tillater det ikke, eller tillater det bare til en viss grad, jeg har allerede lenge tenkt mer på deg en alle dem sammenlagt. Jeg ser heller ikke ned på meg selv, og jeg foretrekker å stå bak min egen dømmekraft fremfor alle andres. Men likevel kommer jeg ikke lengre enn de viseste menn lar meg; alle deres skrifter av alle slag om dette tema har jeg ikke bare lest, som selv er god medisin for den syke, men jeg har også overført dem til min egen tekst, som uten tvil ikke er fra et skadet og ødelagt sinn. Ikke ønsk meg bort fra disse legemidlene til byens bråk, så ikke jeg faller tilbake.

261/XII.22

18. mars 45

1. Angående Terentia; jeg gjenkjenner ikke din godhet mot meg når du legger hele lasten på meg. Disse er nemlig de sår som jeg ikke kan røre ved uten de høyeste hyl. Derfor ber jeg deg ordne det slik du kan. For jeg forlanger ikke mer av deg enn du klarer. Men du alene kan se hva som er rettferdig.

2. Angående Rutilia, ettersom du synes å være i tvil; skriv til meg når du finner ut av det, men så fort som mulig, også om Clodia levde da konsulen Decimus Brutus, hennes sønn, døde. Det siste kan bli svart fra Marcellus eller helt sikkert fra Postumia, det første fra Marcus Cota, eller fra Syrus eller Satyrus.

3. Jeg spør deg om by-hagen nok en gang. Alt jeg har må legges til, og dem som jeg vet mer enn gjerne vil hjelp til meg, men jeg skal klare det kun med mitt. Det er også flere ting som jeg uten problemer kan selge. Men selv om jeg ikke skal selge, og med den renten jeg skal utbetale i ikke mer enn et år, kan jeg oppnå det jeg ønsker, hvis du hjelper meg. Drusus' er best egnet; han ønsker nemlig å selge. Jeg tror Lamicas er nest best, men han er bortreist. Fang likevel opp det du kan. Silius bruker heller ikke sin i det hele tatt, og han vil lettest holdes ut om jeg betaler med renter. Gjør det på din måte, bry deg ikke om hva min personlig formue behøver, for jeg tar ikke hensyn til den, men heller hva jeg ønsker og hvorfor jeg ønsker det.

262/XII.23

19. mars

1. Jeg trodde ditt brev skulle fortelle noe nytt, for brevets begynnelse startet med dette at uansett om jeg ikke bekymrer meg over det som skjer i Spania, skulle du likevel skrive, men det er tydelig at du bare svarer mitt brev, angående forum og kurien. Men mitt hus er forum, sier du. Hva skal jeg med et byhus når forumet er forlatt. Forfalt, Atticus, forfalt! Ja, det har allerede lenge vært slik, men nå innrømmer jeg det, nå som jeg har mistet den ene tingen som holdt meg. Så jeg søker ensomhet, og likevel hvis noe skulle føre meg tilbake, skal jeg streve, hvis jeg skal kunne det (og det skal jeg), slik at ingen andre enn deg oppdager min sorg, og, hvis det er mulig, heller ikke deg. Men det er også en annen grunn til at jeg ikke skal komme: Du husker jo det Aledius spurte deg om. Hvis de er problematiske nå, hva tror du skjer hvis jeg kommer?

2. Angående Terentia fiks det slik som du skriver, og fri meg fra en stor del av sorgens plager. Og for at du skal vite at jeg ikke sørger slik at jeg er blitt kraftløs: Det står i dine annaler i hvilket konsulat Karneades og hans legat kom til Roma. Nå lurere jeg på hva grunnen deres var; jeg tror det var Oropus, men jeg vet ikke nøyaktig, og hvis det var tilfelle hva var dispuuttene? Og videre, hvem som var den respekterte epikureeren som styrte Athens hager på

denne tiden, og også hvem som var de fremste atenske politikerne. Jeg tror du kan finne ut av disse tingene hos Apollodorus.

3. Jeg bekymrer meg over Attica, men siden det var et lite anfall stoler jeg på at det ordner seg. Det finnes ingen tvil for meg om Gamala. Av hvilken grunn skulle faren Ligus ellers være så lykkelig? Hva kan jeg si om mitt? Om alt som jeg ønsker skulle skje, kunne jeg likevel ikke lette på det. Angående Drusus' by-hage, du skriver hvor mye den gikk for, jeg hadde også hørt det samme, slik jeg tror jeg skrev til deg i går; men det er nødvendig å kjøpe for en god pris. Hva enn du tenker om måten, jeg vet nemlig hva jeg tenker om meg selv, den er en viss lettelse for meg, mindre for sorgen, men heller for oppfyllelse av plikten og det som skyldes henne. Jeg har skrevet til Sicca, fordi han er en venn av Lucius Cotta. Hvis ingenting blir gjort med eiendommen over Tiberen, har Cotta et hyppig besøkt sted i Ostia, men det er lite, men likevel mer enn nok for dette formålet. Jeg håper du tenker over saken. Ikke bli skremt bort av hagenes pris. Jeg vil ikke lengre ha sølv, eller pene klær, heller ikke de steder som tidligere var behagelige; jeg ønsker bare dette verket. Jeg ser nå hvem jeg kan få hjelp av. Men snakk med Silius; ingenting er nemlig bedre. Jeg har også gitt et oppdrag til Sicca. Han svarer at han har satt opp et møte med ham. Han skal skrive til meg når det er gjort, og du vil ordne det.

263/XII.24

20. mars 45

1. Godt gjort av Aulus Silius som fullførte det. Jeg ønsket ikke å svikte han og fryktet at jeg ikke kunne gjøre noe. Fiks dette med Ovia slik du skriver. Angående Marcus; tiden synes å være inne, meg jeg lurer på om pengene ikke kan utbetales til han når han er i Athen eller om han selv må ta det med, og jeg håper du kan tenke over hele saken, både måte og når det er best. Du kan finne ut fra Aledius om Publilius skal reise til Afrika og når. Jeg ønsker at du spør, og skriver til meg.

2. For at jeg skal komme tilbake til mine flisespikkinger; jeg ønsker at du skal gjøre det klart for meg om Publius Crassus, sønn av Venuleia, døde under hans fars, konsulen Publius Crassus, levetid, eller dødde etter, slik jeg synes å huske. Likedan lurer jeg på om Regillus, sønn av Leipdus, døde mens faren levde, slik jeg husker.

3. Du skal forklare Cispus saken og på samme vis Precius. Fantastiske nyheter angående Attica! Hils henne og Pilia.

264/XII.25

21. mars 45

1. Sicca har skrevet detaljert til meg om Silius, og han har bragt deg inn i saken, som du også skriver. Både eiendommen og betingelsen behager meg, men jeg vil foretrekke å betale kontant heller enn med gjeldsbrev. Silius vil ikke ønske seg lyst-eiendommer; men selv om jeg kan være tilfreds med disse inntektene som jeg allerede har, klarer jeg meg neppe med mindre. Så hvor skal det betales fra? Press ut sekshundretusen sesteritier fra Hermogenes, spesielt fordi det vil være nødvendig; og jeg har sekshundretusen i egen formue. Resten av pengene skal betales til Silius i renter, frem til pengene kommer fra Faberius eller noen andre som representerer det skyldte fra Faberius. Det vil også være noe fra en og annen plass. Men du skal styre hele saken.

2. Jeg setter denne eiendommen mye høyere enn Drusus', de var aldri sammenliknbare. Stol på meg; kun denne ene saken beveger meg, jeg vet jeg er *hovmodig* på dette. Men underhold denne villfarelsen min, slik du gjør. Det du skriver om *alderdomens gjeremål*, det er nå ferdig og jeg søker andre viktigere ting.

265/XII.26

22. mars 45

1. Sicca skriver at han vil komme den 23. uansett om han ikke er ferdig med Silius. Jeg er kjent med dine beskjeftigelser, og tilgir deg disse. Jeg tviler ikke på at ditt ønske om at vi skal være sammen, eller heller din ivrihet og lidenskap.

2. Angående det du skriver om Nikias; hvis jeg hadde det i meg å kunne nyte hans godhet, er han av de første jeg ville ønske å ha med meg. Men ensomheten og tilbaketrukkethet fra plikten er det beste for meg. Jeg savner Sicca mer fordi han godtok dette med letthet. Og du kjenner til vår Nikias svakhet, sårhet, og hvor underlagt han er vanen. Hvorfor skal jeg ønske å være en byrde for ham når han ikke kan være behagelig for meg? Likevel setter jeg pris på hans lykkeønskninger. Du skrev til meg om en sak som jeg ikke skriver noe tilbake om; jeg

håper nemlig at jeg har fått din hjelp, slik at du har stjålet bort denne pinselen fra meg. Hils Pilia og Attica.

266/XII.27

23. mars 45

1. Angående saken med Silius; dog betingelsen ikke er ukjent for meg, tror jeg likevel jeg skal bli kjent med alt fra Sicca i dag. Du sier at du ikke kjenner til Cottas hus, det er over Silius', som jeg tror du kjenner til, et småhus, simpelt og svært lite, intet dyrkbart land eller sted for noe annet formål utenom til det jeg søker. Det er folksomheten som tiltrekker meg. Men hvis saken angående Silius eiendom blir fullfør, altså hvis du fullfører den (hele saken hviler nemlig på dine skuldre), da er den selvsagt ikke noe vi skal vurdere.

2. Angående Marcus; jeg skal gjøre nettopp det du foreslår, jeg skal overlate tidspunktet til ham selv. Se til at det blir skrevet ut en vekslslapp på en så stor sum som er nødvendig. Skriv til meg om du hører noe fra Aledius. Jeg fornemmer ut fra brevene dine, og åpenbart du fra mine også, at vi ikke har noe som helst å skrive om; det er det samme hver dag, som for lengst er blitt utslitt. Likevel klarer jeg ikke la være å sende deg daglig brev, slik at jeg kan motta dine.

3. Men likevel; om du har noe om Brutus, skriv. Jeg tror nemlig det er kjent nå hvor man kan forvente hvor han møter Pansa. Om det følger normen, i nærmeste provins, nær 1. april forventes han å skulle være til stede. Jeg kunne ønske det var senere, jeg holder meg unna byen av mange grunner, og med all min makt. Og derfor vurderer jeg om jeg skal forberede en eller annen unnskyldning til ham, som jeg tenker vil være enkelt. Men vi har god tid til å finne ut av det. Hils Pilia og Attica.

267/XII.28

24. mars 45

1. Jeg lærte ikke noe mer angående saken med Silius fra Sicca i person enn fra hans brev; han hadde skrevet svært detaljert. Så om du møter ham, skriv til meg hvis noe blir oppdaget. Om denne sak som du tror det er blitt sendt brev til meg om; jeg vet ikke om det er sendt eller ikke, men ingenting er med sikkerhet blitt sagt til meg. Derfor skal du fullføre, slik du har

påbegynt, og hvis så noe skal kunne behage henne, som jeg ikke tror kan skje, skal du kalle på Marcus om det er greit for deg. De er i hans interesse å synes å behage hennes sak, det er ingen for meg utenom den du kjenner til, som jeg verdsetter høyt.

2. Du kaller meg tilbake til mine gamle vaner, det har allerede lenge vært passende for meg å sørge over republikken, som jeg gjorde, men mildere, for det var et sted hvor jeg kunne få trøst. Nå kan jeg tydelig ikke leve dette livet, og jeg tenker jeg heller ikke skal bekymre meg over hvordan denne sak synes for andre; min samvittighet betyr mer for meg enn andres snakk. Angående trøsten jeg søkte for meg selv gjennom skrivingen; det er ikke skuffende for meg hvor mye jeg oppnådde. Jeg kunne minke sorgmodigheten, ikke smerten, og heller ikke, hvis jeg kunne, ville jeg ønsket det.

3. Angående Triarius, du forstår mitt ønske riktig. Du gjør ingenting annet enn slik de ønsker. Jeg elsker den avdøde, er verge til barnene, og verdsetter hele husholdningen. Angående forhandlingen med Castricus; hvis Castricus ønsker å godta penge for kjøpskontraktene og betale ham slik han nå blir betalt er virkelig ingenting bedre. Men på den andre siden hvis det gikk slik at han ledet bort selve kontraktene synes ikke det for meg å være rettferdig (du spør meg jo slik du skriver hvordan det synes for meg; jeg ønsker ikke at Quintus skal ha problemer av noe slag) jeg synes å forstå at du mener det samme. Hvis Publilius venter på jevndøgnet, slik du skriver at Aledius sier, synes han å skulle segle. Han hadde sagt han skulle reise via Sicilia til meg. Jeg ønsker å vite hva som er riktig og når. Og jeg kunne ønske, på et tidspunkt som passer for deg, at du skal besøke guttungen Lentulus og gi ham så mange slaver som synes passende for deg. Hils Pilia og Attica.

268/XII.29

25. mars 45

1. Du skriver at Silius kommer i dag. Da vil du se ham i morgen eller når du kan, skriv hvis noe dukker opp. Jeg unngår ikke Brutus, men jeg forventer heller ingen trøst fra ham, men det var flere grunner til at jeg ikke ville være der da. Om de forblir skal jeg finne en unnskyldning til Brutus, og hvis ting fortsetter som nå synes de å bli værende.

2. Jeg ber deg: finn en løsning med by-hagen. Hovedsaken er den som du kjenner til. Men jeg trenger også et sted for meg selv, for jeg kan hverken være i byens folkemengder, eller borte fra dere. Jeg vet ikke noe sted mer passende for min plan enn dette stedet som du nevner. Hva

er ditt råd angående det følgende: Det overbeviste meg mer fordi jeg forsto at du mente det samme, at jeg verdsettes høyt av Oppius og Balbus. Hva om du gjorde det klart for dem hvor mye jeg ønsker denne eiendommen, og av hvilken grunn, men at dette kun er mulig hvis dette med Faberius blir ferdig, finn derfor ut om ikke de kan gjøre det. Hvis det blir gjort med tap i hans nedbetaling, bring inn så mye de kan få ut av ham, hele summen er nemlig håpløs. Til sist skal du høre om de i det hele tatt vil hjelpe til i min plan. Det vil være til stor hjelp om det skjer, hvis ikke skal vi prøve på et hvilket som helst annet vis. Tenk på det enten som et sted for *alderdomens gjeremål*, slik som du skrev, eller som en *heilagdom*. Vi tenker ikke mer på den ved Ostia. Om ikke vi får denne (jeg tror ikke at det lar seg gjøre angående Lamia) skal vi prøve Damasippus.

269/XII.33

26. mars 45

1. Hvis Silius viser seg å være slik du tror, og hvis ikke Dursus er uten vanskeligheter ønsker jeg, slik jeg skrev til deg i går, at du går til Damasippus. Jeg tror han har delt opp eiendommene ved elvebredden, men jeg vet ikke i hvor mange mål, han satt en pris på dem som jeg ikke kjenner til. Så skriv til meg derfor hva du gjør.

2. Vår Atticas helse er svært bekymringsverdig for meg, slik at jeg frykter noen har skylden. Men både lærerens oppriktighet, legens konstante tilstedeværelse, og hele husholdningens påpasselighet i alle saker forbyr meg å mistenke det. Ta godt vare på henne; mer kan jeg ikke si.

270/XII. 30

27. mars 45

1. Jeg prøver å finne noe jeg kan skrive til deg om, men det er ingenting; bare det samme hver dag. Tusen takk for at du besøker Lentulus. Gi ham noen tjenere, hvem og hvor mange skal vise seg. Angående Silius ønske om å selge, og til hvilken pris, du synes å frykte at han ikke ønsker det først nevnte, og også en høy pris. Sicca er av en annen oppfatning, men jeg er enig med deg. Av den grunn har jeg skrevet til Egnatius slik han ønsket. Salas ønsker at du

snakker med Clodius, du kan gjøre det med min velsignelse, det er bedre enn å gjøre slik som han ba meg; at jeg selv skulle skrive til Clodius.

2. Angående Castricius' kontrakter tror jeg det beste er at Egnatius fullfører det, slik som du skriver du tror vil skje. Jeg ber deg: Se til at saken med Ovia blir løst. Fordi det var slik at du skrev på natten ser jeg frem til et lengre brev i dag.

271/XII.32

28. mars 45

1. Jeg skriver dette til deg i min egen hånd. Jeg ber deg; se til det som skal gjøres. Publilia skrev til meg at hennes mor snakket med Publilius, og hun vil komme til meg med ham og henne sammen, hvis jeg tillater det. Hun ber dypt og ettertrykkelig at det skal tillates, og at jeg skal svare henne. Du ser hvor ubehagelig saken er. Jeg svarte at jeg er i en mer smertefull tilstand nå enn da jeg sa til henne at jeg ønsker å være alene, av den grunn ønsker jeg ikke at hun kommer til meg på dette tidspunkt. Jeg tenkte at hvis jeg ikke svarte ville hun kommet med moren, nå tror jeg ikke det. Det var nemlig tydelig at disse brevene ikke var hennes egne. Men jeg ønsker å unngå det jeg ser vil skje at moren og broren kommer til meg, og flukt er eneste utvei, derfor skal jeg nettopp det. Jeg har ikke lyst, med det er nødvendig. Jeg ber deg nå om å finne ut til hvor lenge jeg kan forbli her uten at jeg skal bli fanget. Gjør det, slik du skriver, sindig.

2. Jeg ønsker at du skal foreslå dette til Marcus, om det ikke synes urettferdig for deg, at hans reises kostnader skal tas fra rentene på Argiletum og Aventinen, som han lett skulle levd behagelig med hvis han var i Roma og leide hus, slik som han hadde tenkt å gjøre. Og når du har foreslått det ønsker jeg at du tar deg av måten vi skal gjøre disse rentene tilgjengelig for ham på. Jeg kan garantere at hverken Bibulus, Acidinus, eller Mesalla, som jeg hører skal være i Athen, vil trenge mer kostnader enn det som skal komme fra disse rentene. Jeg vil derfor at du finner ut først hvem som er leietakere, og hvor mye de betaler, og deretter om de kan betale på dagen, også hvilke reisekostnader og utstyr skal være nødvendig. Det er helt sikkert ingen bruk for muldyr i Athen. Men det er mer enn nok av dem hjemme som han kan tas i bruk på veien, som du ser.

272/XII. 31

29. mars 45

1. Sicca ble overrasket over at Silius endret mening. Når han hadde sagt at det var på grunn av sønnen, noe som ikke synes urettferdig i mine øyne (han har nemlig en slik sønn som han ønsker), er jeg for min del mer overrasket over at du sier at du tror at hvis vi legger til en annen ting, som han tidligere trakk seg fra, selv om han selv hadde bestemt å selge til den prisen.

2. Du spør meg hvilken toppris jeg setter, og hvor mye bedre jeg liker denne by-hagen enn Drusus'. Jeg har aldri vært der, jeg vet den Coponianske villa er både gammel og liten, den har en flott skog, men jeg vet likevel ikke hva de produserer, men jeg tror vi må finne det ut. Men for meg skal begge av dem verdsettes mer for mitt nåværende formål enn inntekten. Men om jeg kan prøve å kjøpe eller ikke ønsker jeg at du skal tenke over. Hvis jeg ga opp Faberianus' skulle jeg ikke nøle med å gå etter Silius' om han har kommet frem til at han vil selge. Hvis han ikke tenker å selge skal jeg gå over til Drusus, selv om han ønsker det så mye som Egnatius fortalte til deg. Hermogenes kan være til stor hjelp for oss når det kommer til betalingen. Men tilgi meg at jeg skal ha et sinn lik en svært ivrig kjøper, og selv om jeg er underlagt min ivrighet og sorg, vil jeg underlegge meg ditt rådgivning.

3. Egnatius skrev til meg. Hvis han sier noe til deg (det kan nemlig gjennomføres lettest gjennom ham) skriv til meg og jeg tror det burde oppfølges. For jeg ser ikke at det kan fullføres med Silius. Hils Pilia og Attica.

273/XII. 34

30. mars 45

1. Jeg kan være her med uten problemer uten Sicca (Tiro er nemlig bedre) selv i ulykkene, men ettersom du skriver at jeg må passe på at jeg ikke skal bli fanget, jeg kan forstå ut av dette at du ikke har en fastsatt dato for deres reise, jeg tenkte det var passende å reise til deg, jeg ser det samme behager deg. Derfor reiser jeg til Siccas hus nær byen i morgen. Derfra tror jeg jeg skal være i Ficulea, slik som du foreslår.

2. Angående de ting som du skrev om, fordi jeg selv kommer, skal vi se til dem ansikt til ansikt. Jeg verdsetter virkelig din godhet, omhyggelighet, og visdom i både utførelsen av mine oppdrag og rådene du har gitt meg, og også selve brevene som du sender.

3. Likevel hvis du finner ut av noe med Silius, vil jeg at du skal fortelle meg om det, til og med på selve dagen når jeg skal ha reist til Sicca, og viktigere hvilke steder han eventuelt ønsker å trekke. For du skriver nemlig «den fjerneste», se til at det ikke er nettopp det sted som er hele sakens grunn, som du kjenner til, det som gav meg idéen. Jeg har sendt deg Hirtius brev; vennligsinnet og nylig skrevet.

274/XII. 35

2. mai 45

Før jeg nylig reiste fra deg hadde jeg ikke tenkt over at hvis det betales mer for et monument enn loven tilsier, jeg vet ikke hvor mye, skal like mye overgis til folket. Dette ville ikke påvirke arbeidet stort om ikke jeg ønsker, kanskje *urimeleg*, at ikke den skal kalles ved noe annet navn enn en helligdom, jeg vet ikke selv hvorfor. Hvis det er dette vi vil, frykter jeg at vi ikke kan utføre det om ikke vi finner et annet sted. Jeg ber deg undersøke hvilken type det kan være. For selv om jeg blir mindre deprimert og har selv nesten samlet meg, likevel trengs ditt råd. Og derfor ber jeg deg ivrig igjen og igjen, at disse tingene skal oppta hele ditt hjerte, mer enn du vil, eller tåler, å bli bedt om av meg.

275/XII. 36

3. mai 45

1. Jeg ønsker å bygge en helligdom, og det kan ikke frarådes meg. Jeg vil unngå at den skal likne en grav, ikke så mye på grunn av avgiften, men heller fordi det jeg søker mest er *apoteosen*. Jeg kunne gjort det, hvis jeg bygget i selve huset, men jeg frykter endring i eierskap, slik som vi ofte har snakket om. Hvor enn jeg skal bygge på tomten tror jeg det kan oppnås at det holdes hellig i fremtiden. Bær med mine dumheter, jeg innrømmer det nemlig; for jeg har ikke noen som jeg kan snakke så rett frem med som med deg, ikke engang meg selv. Men hvis saken, stedet, og planen behager deg, ber jeg at du leser loven og sender den til meg. Hvis du kommer på noen måte som vi kan unnslippe den, skal vi utnytte den.

2. Hvis du skriver noe til Brutus, og ikke synes det rart, skjenn ham for at han ikke ville være i mitt hus i Cumae, på grunn av det som jeg sa til deg. Nå tenker jeg nemlig at ingenting han kunne gjøre ville være frekkere i mine øyne. Og hvis det behager deg å fortsette slik som vi har startet angående tempelet, ønsker jeg at du oppmuntrer og gleder Clautius. For likevel om et annet sted behager, tror jeg vår sak kan bruke hans hjelp. Du reiser kanskje til villaen din i morgen?

276/XII.37

4. mai 45

1. Jeg mottok to brev fra deg i går; ett sendt av Hilarus dagen før, et annet av et bud samme dag, og jeg fikk vite av den frigjorte Aegypta at Pilia og Attica har det godt. Brevene ble levert til meg tredje dagen fra Cumae. Takk for Brutus' Brev, han skrev til meg også. Jeg sender deg selve brevet og en kopi av mitt brev til ham.

2. Angående helligdommen; hvis du ikke finner en eiendom, som du virkelig må finne hvis du holder meg så høyt som jeg vet du gjør, er jeg enig i din beslutning om Tusculum. Samme hvor dyktig du er til å overveie ting, og det er du virkelig, ville du aldri kommet på det hvis ikke det var av stor bekymring for deg at jeg skal oppnå det jeg ønsker. Jeg leter etter et hyppig besøkt sted, jeg vet ikke hvilket, derfor er det nødvendig at du finner by-hagen for meg. Scapulas er den mest besøkte, den er også nære byen, så ikke hele dagen går i en villa. Av den grunn ønsker jeg at du besøker Otho før du setter i gang, hvis han er i Roma. Hvis ingenting kommer av det, gjør jeg deg nok irritert med dette, selv om du er vant til å bære over med min dumhet. Dursus ønsker åpenbart å selge. Derfor hvis noe annet ikke finnes, vil det ikke være min skyld hvis jeg kjøper. Jeg ber deg se til at jeg ikke gjør feil i denne saken. Men den ene måten for å se til dette er hvis vi kunne skaffe noe av Scapulas land. Og jeg vil at du skal gjøre det klart for meg hvor lenge du skal oppholde deg i forstaden.

3. Angående Terentia; jeg behøver like mye din godvilje som dine råd. Men du gjør slik det synes best. Jeg vet nemlig at det som angå meg er som vanlig en større bekymring for deg enn for meg selv.

277/XII.37a

5. mai 45

Hirtius skrev til meg at Sextus Pompeius har forlatt Cordoba og flyktet til andre siden av Spania, Gnaeus har også flyktet, jeg vet ikke hvor; ikke bryr jeg meg heller. Intet annet nytt. Han sendte brevet fra Narbo fra 18. april. Du sendte bud til meg om Caninius' vrak som om det var tvilsomt. Skriv derfor om noe sikkert kommer frem. Du ber meg kaste fra meg sorgen, du vil lindre den mye hvis du skaffer et sted for helligdommen. Jeg har mange idéer til *apoteosen*, men det er helt nødvendig med et sted. Så igjen; se til saken med Otho.

278/XII.38

6. mai 45

1. Jeg tviler ikke på at du er svært opptatt, for du sender ingen brev. Men for en udugelig fyr som ikke ventet på et passende tidspunkt, når det var derfor han var blitt sendt! Nå tenker jeg at du er i forstaden, hvis ikke noe hindret deg. Men jeg på andre siden skriver hele dagen, jeg får ingen trøst, men distraheres likevel.

2. Asinius Pollio skrev til meg om min skammelige slektning. Hva Balbus den yngre sa tilstrekkelig klart, og Dolabella hintet til, sier Pollio her åpent. Jeg ville vært opprørt hvis jeg hadde plass til en ny engstelse. Men likevel; hva kan være fælere? Virkelig en mann én skal passe seg for! I alle fall for meg; men smerten må holdes i sjakk. Skriv noe hvis du får tid, men det er virkelig ikke nødvendig hvis ikke.

279/XII.38a

7.mai 45

1. Du mener at det nå er nødvendig at mitt sinns styrke blir tydelig igjen, og du skriver at noen snakker strengere om meg enn både du og Brutus skriver. Hvis de tror at jeg er blitt svaksinnet og ødelagt skulle de vist hvor mye jeg har skrevet, og det som jeg har skrevet om. Om de er folk av skikkelig holdning ville de holdt tilbake bemerkningene og heller prisgi meg, enten av den grunn at jeg har roet mitt sinn slik at det er fritt til å skrive om slike

vanskelige ting, eller fordi jeg har valgt denne trøsten for sorgen som er mest ærefull og mest passende for en lærd mann.

2. Men når jeg gjør alt som jeg kan gjøre for min egen hjelp, må du utføre det som jeg ser ikke er mindre viktig for deg enn det er for meg. Jeg mener dette er en gjeld jeg skylder, og jeg kan ikke trøstes hvis ikke jeg betaler den, eller skal ha sett til at jeg kan betale den, altså når jeg skal ha funnet et slikt sted som jeg ønsker. Hvis Scapulas arvingene skal dele denne by-haven i fire og tenker å by på dem selv, slik du skriver Otho sa til deg, er det selvsagt ikke noen muligheter for en annen kjøper, men hvis de heller skal legge dem ut for salg skal vi se om noe kan gjøres. Men på den andre siden er det stedet som var Publicius', som nå tilhører Trebonius og Cusinius, blitt bragt til min oppmerksomhet. Men du vet det er en helt tom tomt. Jeg ønsker ikke by på den. Clodias' er virkelig behagelig, men jeg tror ikke de er til salgs. Du skriver at du avskyr Drusus' by-hage, men jeg skal likevel flykte til dem om du ikke finner noe annet. Selve bygget bekymrer meg ikke, jeg skal nemlig ikke bygge noe annet utenom den, selv om jeg ikke skal ha denne. *Kyros B* behaget meg slik som Antisthenis' andre verk, en mann med mer skarphet enn utdanning.

280/XII.39

8. mai 45

1. Når sendebudet hadde ankommet uten brev fra deg tenkte jeg at grunnen til at du ikke skriver er det du i går skrev det brevet som jeg nå svarer. Likevel forventet jeg noe om Asinus Pollionius' brev. Men jeg dømmer deg ut ifra mengden fritid jeg har, ikke din egen. Men jeg svarer deg at hvis ikke noe viktig skjer, behøver du ikke å skrive, om ikke du har mye tid til overs.

2. Jeg ville gjort slik som du foreslår angående budbringerne, hvis det fremdeles var noen viktige brev slik som det engang var, da budene svarte til riktig tid, selv om dagene var kortere. Og det var et eller annet om Silius, Dursus, eller noe annet. Og nå, om ikke det var for at Otho hadde dukket opp, ville det ikke være noe vi kunne skrive om, og selv det har blitt utsatt. Likevel trøstes jeg når jeg snakker med deg på avstand, og mer når jeg leser dine brev. Men både fordi du er bortreist (slik jeg tror du er) og fordi det ikke er noe viktig å skrive om, skal brevene vente om ikke noe nytt dukker opp.

9. mai 45

1. Hvilken kritikk som skal komme fra Cæsar mot min panegyrikk så jeg ut av boken som Hirtius har sendt til meg i, i hvilken han samler Catos feil, men gir meg den høyeste ros. Derfor har jeg sendt boken til Musca slik at han skal gi den til dine utgivere. Jeg ønsker at det skal spres, gi beskjed til dine folk slik at det skal lettere gjøres.

2. Jeg prøver meg gjentatte ganger på et *rådgevingsbrev*. Men jeg kommer ikke på noe. Jeg har med meg Aristoteles og Theopompos til Alexander. Men hvor er likheten? Det som de skrev var både ærefult for dem selv, og også behagelig for Alexander. Kan du finne noe liknende dette? Jeg kommer virkelig ikke på noe. Du skriver at du frykter at både populariteten og autoriteten min svekkes av denne sorgen min, jeg vet hverken hva folk klager over eller hva de forlanger. At jeg ikke sørger? Hvordan er det mulig? At jeg ikke skal være nedbrutt? Hvem var mindre slik? Mens ditt hus lindret meg, hvem stengte jeg ute? Hvem av dem som kom kunne føle seg såret? Jeg reiste fra deg til Astura. Disse lykkelige menneskene som klandrer meg, kan ikke lese så mye som jeg har skrevet. Saken er ikke hvor godt det er skrevet; men tekstens natur, det er slik som ingen med et knust sinn kunne skape. I tretti dager var jeg i by-hagen. Hvem som spurte møtte jeg ikke, eller snakket med letthet med? Nå leser jeg, og skriver slik at de som er med meg synes at fritid er vanskeligere enn jeg synes arbeid.

3. Hvis noen spør hvorfor jeg ikke kan være i Roma; fordi det er årstiden for utreise. Hvorfor er jeg ikke på en av mine mindre eiendommer som er passende for denne sesongen? Fordi jeg ikke vil orke denne folkemengden. Derfor er jeg her hvor en aristokrat som til i Baia pleide å oppta denne tiden av året. Når jeg kommer til Roma skal jeg hverken bli kritisert for min holdning eller tale. Men lystigheten som jeg tidligere formildet denne triste tiden har jeg mistet for alltid, min standhaftighet og urokkelighet har jeg dog ikke tapt hverken i mitt sinn eller i min tale.

4. Angående den Scapulanske by-hagen, med vår begges innflytelse synes vi å kunne få ordnet at den legges ut til salg. Hvis ikke det skjer er blir vi utestengt. Men om det kommer til salg skal vi slå Othos midler med vår ivrighet. For det du skriver om Lentulus er ikke i hans makt. Men denne saken med Faberius må løses, og hvis du streber for dette, slik som du gjør, skal det vi ønsker oppfylles.

5. Du spør meg hvor mange dager jeg skal være her; ikke mange. Men jeg kan ikke si det med sikkerhet. Når jeg har bestemt meg skal jeg skrive til deg, og du til meg om hvor mange dager du skal være i huset nær byen. Den dagen som jeg sender dette til deg er har jeg fått samme nyhetene om Pilia og Attica både fra budbringeren og brev, som du skriver i ditt eget brev.

282/XII.42

10. mai 45

1. Jeg forventet ingen daglige brev fra deg; jeg så det du skriver, og likevel mistenker jeg, eller heller innser, at du ikke har noe å skrive om; jeg tenkte du var bortreist den 8. og jeg så tydelig at du ikke har noe å skrive. Likevel vil jeg sende brev til deg nesten hver dag; jeg foretrekker nemlig å sende brev forgjeves fremfor at du ikke har noen som du kan gi brev til hvis noe skulle dukke opp som du mener jeg burde vite. Derfor mottok jeg 10. ditt brev hvor du ikke hadde noe å si. Hva skulle du nemlig som du skulle ha skrevet om? Men det var ikke leit for meg for jeg fant ut, om ikke annet, at du ikke hadde noe nytt å skrive. Du skrev likevel noe om Clodia jeg ikke kjenner til. Så hvor er hun, eller når kommer hun tilbake? Jeg liker hennes eiendom så mye at den bare er overgått av Othos.

2. Men jeg tror ikke hun vil selge (hun liker den nemlig og hun er rik) og du kjenner godt til problemene med denne andre. Men jeg ber deg; la oss jobbe mot å finne på noe slik at vi på et vis kan oppnå det jeg ønsker.

3. Jeg tror jeg skal reise den 16., men enten til Tusculum eller til Roma, deretter kanskje til Arpinum. Når jeg vet med sikkerhet, skal jeg skrive deg.

283/XII.41

11. mai 45

1. Det var ingenting jeg kunne skrive om. Likevel ønsker jeg å vite hvor du er, hvis du er borte, eller når du er tilbake, om skal være det i fremtiden. Gi derfor beskjed når det er sikkert. Og fordi du vil vite når jeg reiser fra dette stedet; den 16. har jeg planlagt å oppholde meg i Lanuvium, deretter dagen etter i Tusculum eller Roma. Du skal få beskjed om hvilken av dem jeg ender opp med samme dag.

2. Du vet hvor glad *ulukke* er i å finne en *syndebukk*, ikke deg på noe vis, men likevel er jeg virkelig besatt av helligdommen; ikke at jeg må se det bygd, men at det påbegynnes. Hvis ikke, er jeg klar for å si det slik, og du får ta det slik som du pleier, vil sorgen min styrte mot deg, virkelig uten grunn. Men du må likevel bære over med dette som jeg skriver, slik du alltid gjør, og alltid har gjort. Jeg ønsker at du konsentrerer all din trøst til denne ene sak.

3. Om du vil vite hvilke jeg foretrekker; først Scapulas, deretter Clodias, så, hvis Silius ikke vil selge, og Drusus driver råttent spilt, Cusinius' og Trebonius'. Jeg tror det er en tredje eier, jeg vet med sikkerhet at Rebilus var det tidlige. Men om du mener Tusculum passer best, slik du indikerer i et av brevene, skal jeg føye meg etter deg. Hvis du ønsker å trøste meg må du virkelig fullføre dette, du klandrer meg nå hardere enn din vane tillater, men du gjør det ut av den største kjærlighet og det er kanskje næret av min feil, men likevel; hvis du ønsker å trøste meg er dette den største trøst eller hvis du vil vite sannheten, den eneste.

4. Hvis du har lest Hirtius' brev, som synes for meg å være en slags *skisse* til kritikken som Cæsar har skrevet om Cato, la meg vite hva du synes hvis det er passende for deg. Jeg kommer tilbake til helligdommen: Hvis ikke det er fullført denne sommeren, som du ser er uten planer, vil jeg ikke føle meg frigitt fra en forbrytelse.

284/XII.43

12. mai 45

1. Jeg kom på å minne deg på at du skal gjøre nettopp dette som du gjør. Jeg kom nemlig på at du kan gjøre det mer komfortabelt og uten forstyrrelser fra ditt hus.

2. Den 16. har jeg planlagt å oppholde meg i Lanuvium, slik jeg tidligere skrev til deg, og deretter enten i Roma eller Tusculum, du skal vite hvilken av dem før jeg reiser. Takk for at du skriver at du vet at denne saken vil være en trøst for meg, du må sannelig tro meg når jeg sier at den er det, mer enn du kan vite! Når jeg er forberedt til å tilstå til deg, som jeg tror virkelig stiller seg imot dette, viser det hvor mye jeg lengter etter dette arbeidet. Men du må bære over med min feil i dette. Bære over? Nei, du må virkelig hjelpe meg!

3. Jeg tviler på Otho, kanskje fordi jeg vil ha den. Men den er likevel for dyr for våre ressurser, spesielt med motstandere som er både ivrige, rike, i tillegg til arvinger. Den nest beste er Clodias, men hvis vi ikke kan få ordnet den, få til hva som helst. Jeg mener at jeg er

mer bundet enn noen har vært til noe løfte. Men undersøk angående Tusculanum, slik jeg skrev til deg i går, slik at sommeren ikke flyter bort, og det må virkelig ikke skje!

285/XII.44

13. mai 45

1. Det er greit for meg at Hirtius skriver *medfølande* om meg til deg; han gjør det nemlig ut av vennlighet, og det var veldig greit at du ikke sendte hans brev til meg, det var nemlig enda mer vennlig av deg. Hans bok om Cato, som han sendte til meg, ønsker jeg å utgi med hjelp av dine forleggere, slik at folkets kritikk skal gi Cato mer skryt.

2. Du arbeider gjennom Mustela; her har du en svært skikket mann og svært kjærlig innstilt mot meg nå, etter dette med Pontianus. Så få til ett eller annet. Men hva annet skal finnes hvis ikke det er åpent for en kjøper? Men det kan ordnes gjennom arvingen. Hvis du spør Mustela tror jeg han vil ordne det. Du vil sannelig ha gitt meg det stedet som jeg har valgt både til det formål som jeg ønsker, og også et sted for *alderdomens gjeremål*. For disse eiendommene til Silius og Drusus synes ikke for meg tilstrekkelige for en *familiefar*. Hva? Skal man være i huset hele tiden? Av den grunn foretrekker jeg disse andre, først Othos, deretter Clodias. Hvis ingenting kan ordnes, skal vi enten foreslå en avtale med Drusus eller bruke Tusculum.

3. Det var lurt av deg å stenge deg inne i huset ditt, men jeg ber deg, fullfør og gjør deg tilgjengelig for meg. Jeg drar herifra slik jeg skrev tidligere til Lanuvium den 16., neste dag videre til Tusculum. Jeg har kuet sinnet, og kanskje har jeg seiret, hvis jeg forblir slik. Du skal derfor vite det i morgen, eller seinest i overmorgen. Men jeg spør; Hva er dette? Philotimus forteller at Pompeius ikke holder seg i Carteia, og at en relativt stor krig gjenstår, Oppius og Balbus hadde sendt en kopi av brev sendt til Clodius Patavinum om denne saken, og han mener det er sant. Men Philotimus er alltid lik Favonius. Men likevel, hvis du har noe nytt. Jeg vil også vite om Caninius' forlis faktisk skjedde.

4. Jeg er ferdig med to store *bind* her, jeg kan ikke holde sorgen tilbake på noe annen måte. Likevel om du ikke har noe å skrive til meg, slik jeg ser det er, ønsker jeg likevel at du skal skrive dette, så lenge du ikke skriver det med disse eksakte ord.

286/XIII.26

14. mai

1. Jeg støtter virkelig dette angående Vergilius del. Du skal derfor ordne det slik. Og den skal virkelig være første valget, Clodias følger like etter. Hvis jeg ikke kan få noen av dem, frykter jeg at jeg vil få panikk og løpe til Drusus. Jeg er ustyrlig med begjær for denne saken, som du kjenner til. Derfor blir jeg kommer jeg gang på gang tilbake til dette med Tusculum. Hva som helst er bedre enn at det ikke fullføres denne sommeren.

2. Jeg har intet sted hvor jeg lettere kan være enn Astura, slik vår tid er. Men fordi jeg tror de som er med meg ikke bærer over med meg på grunn av min sorg, og skynder seg hjem. Selv om jeg kunne blitt, skal jeg likevel reise her ifra, slik jeg skrev til deg, slik at ikke jeg synes å ha blitt etterlatt. Men hvor? Jeg vil prøve å reise fra Lanuvium til Tusculum, men jeg skal gjøre det klart for deg så snart det er bestemt. Du skal fullføre brevet. Mengden jeg skriver er sannelig ikke til å tro! Jeg skriver faktisk også på nettene, jeg sover nemlig ikke. I går fullførte jeg brevet til Cæsar, fordi du ønsket det. Det var ikke noe farlig å skrive det, hvis du tenkte det var nyttig, men slik som det er nå er det virkelig ikke nødvendig å sende det. Men jeg gjør slik som du synes best. Jeg skal likevel sende en kopi til deg, kanskje fra Lanuvium, om ikke jeg kanskje kommer til Roma. Men det vil du vite i morgen.

287/XII.46

15 mai 45

1. Jeg tror jeg skal overvinne sinnet og sette kursen fra Lanuvium til Tusculum. Enten må jeg holde meg unna denne eiendommen for alltid, for sorgen vil forbli den samme, bare skjult, ellers vet jeg ikke hvorfor det skal være noe forskjell om jeg skulle reise nå eller om ti år. Og i sannhet er det ikke større påminnelse enn dem som jeg konstant opplever både dag og natt. «Er det ingen nytte fra litteraturen?» spør du, jeg frykter det motsatte i denne sak; for jeg ville kanskje vært hardere. I den dannede sjel finnes hverken råskap eller hensynsløshet.

2. Men du gjør altså slik du skriver, om ikke det er ubeleilig for deg. For to brev skal nemlig gjøre det mulig. Jeg skal også komme om det er nødvendig. Gjør derfor det du kan.

288/XII.47

16. mai 45

1. Angående Mustela; gjør slik du skriver, selv om det er mye arbeid. Jeg glir mer over til Clodia. Likevel må i begge tilfeller Faberius' gjeld ordnes. Om du hadde ett og annet ord med Balbus, ville det ikke kommet noe skade ut av det, og forklar hvordan saken er, at jeg ønsker å kjøpe, men ikke kan det uten denne gjelden, og tørr ikke med denne usikre saken.

2. Men når skal Clodia være i Roma, og hvor mye tror du eiendommen koster? Jeg vurderer den virkelig, ikke at jeg ikke foretrekker den førstnevnte, men det er mye arbeid og en vanskelig kamp med en som er ivrig, en rik, og med en arving. Selv om jeg ikke kan tape når det kommer til ivrighet mot noen, er vi underlagt disse andre sakene. Men vi skal se på det når vi møtes.

289/XII.48

17. mai 45

1. Utgi Hirtius' bok, slik du gjør. Jeg tenker det samme angående Philotimus. Jeg antar huset ditt vil øke i verdi med Cæsar som nabo! Vi ser frem til budbringeren min i dag, han vil ha noe sikkert til oss om Pilia og Attica.

2. Det er åpenbart at du er glad for å være hjemme. Men jeg kunne ønske å vite hva som gjenstår for deg, eller om du ikke allerede er ferdig. Jeg ser frem til at du skal komme til Tusculum, enda mer nå som du hadde skrevet til Tiro at du skal komme straks, og la til at du så det som helt nødvendig.

290/XII.45

17. mai 45

1. Ypperlige nyheter om Attica! Din *nedstemdheit* forstyrrer meg, selv om du skriver at det ikke er noe. Det vil være bedre egnet for meg å være på Tusculum, både fordi jeg skal motta brevene dine oftere, og fordi jeg skal se deg selv av og til. For ellers var ting mer tålelige i Astura, de ting som åpner sårene igjen påfører meg mer smerte her, men samme hvor jeg er, er de likevel med meg.

2. Jeg skrev til deg om naboen Cæsar fordi jeg fant det ut det ut av ditt brev. Jeg foretrekker at han *delar* tempel med Quirinus heller enn Salus. Ja; gi ut Hirtius. Jeg tror nemlig nettopp det du skrev om at vår venns ferdighet blir vist frem, men hans forsøk på å finne feil hos Cato vil gjøres til narr.

291/XII.50

19. mai 45

Slik som din ankomst trøstet meg, ble jeg ulykkelig av vår adskillelse. Derfor når du er ferdig med Sextus' auksjon, kom tilbake til meg. Til og med en dag ville vært til hjelp for meg, hva kan jeg si om hvor gledelig det ville vært? Jeg skulle selv kommet til Roma, slik at vi kunne være sammen, hvis bare jeg kunne hatt en løsning på denne saken.

292/XII.49

20. mai

1. Jeg følte virkelig hvor godt ditt nærvær gjorde meg, men enda mer føler jeg det etter din avreise. Så på grunn av dette, slik som jeg skrev til deg tidligere, skal enten jeg være hos deg hele tiden, eller du til meg, som det skal passe.

2. I går, ikke lenge etter du dro, kom slaver tilsynelatende fra byen, og ga en beskjed og et langt brev til meg fra Gaius, sønn av Gaius, og sønnesønn av Gaius: Han ba meg forsvare ham på bakgrunn av båndet som var mellom meg og dem gjennom denne «*Marius*» som jeg hadde skrevet, og gjennom den retorikeren Lucilius Crassus, hans bestefar, og han beskrev saken sin for meg. Jeg svarte at han ikke trengte en advokat, fordi all makt lå hos Cæsar, hans slektning, den beste mann og ærligste menneske, likevel skulle jeg støtte ham. For en tid! Når Curtius skal tvile over å stille som konsul! Men nok om det.

3. Jeg er bekymret for Tiro, men jeg skal snart vite hvordan han har det. Jeg sendte nemlig en i går som skal sett til ham, og som jeg også ga et brev til deg til. Jeg sendte også brevet til Marcus til deg. Jeg ønsker at du skriver til meg om hvilken dag by-hagen blir satt opp for salg.

293/XII.51

20. mai

1. Tiro kom hit raskere enn jeg fryktet. Nicias kommer også, og jeg har hørt at Valerius skal komme i dag. Samme hvor mange de skal være, skal jeg likevel være mer alene enn hvis du var her. Men jeg venter deg, for all del etter dette med Peducalus, men du indikerer noe tidligere. Men selvsagt bare om du kan.

2. Gjør slik du skriver om Vergilius. Men likevel ønsker jeg å vite når auksjonen holdes. Jeg forstår at det behager deg at brevet til Cæsar blir sendt. Hvorfor spør du? Det samme behaget også meg mest, spesielt fordi det ikke er noe i det utenom det den beste borger ville sagt, eller så god som tiden tillater, alle *politikkeksperter* instruerer å følge disse. Men du vet at jeg har bestemt at dine venner skal lese det først, så du skal ta hånd om det. Men hvis ikke du ser at det klart tilfredsstiller dem, skal jeg ikke sende det. Men du skal se om de er ærlige eller bare later som. Om de later som vil det tilsvare en avvisning for meg. *Men dette skal undersøkas.*

3. Tiro fortalte meg det som behaget deg å gjøre angående Caerellia; at det ikke er verdig for meg å være i gjeld, og at tilbakebetaling ville glede deg. «Å frykte den ene, men ikke den andre». Men både dette, og mye annet skal vi snakke om når vi møtes. Men tilbakebetaling til Caerillia skal likevel holdes tilbake, hvis det synes slik for deg også, frem til både saken med Metio og saken med Faberius er ordnet.

294. XII.52

21. mai

1. Du kjenner til Lucilius Tullius Montanus, som dro ut med Marcus. Jeg mottok brev fra hans søsters mann at Montanus skylder Plancus 20 000 sestertier, som skulle være kausjon for Flaminus. Og du er blitt spurt av Montanus om noe i den saken, jeg vet ikke hva. Jeg ønsker virkelig at du kan hjelpe, enten med å sende brev til Plancus, eller noe annen måte du kan hjelpe. Jeg har en obligasjon i dette. Hvis saken kanskje er mer kjent for deg enn for meg, eller hvis du mener jeg skal spørre Plancus, ønsker jeg at du skriver meg, slik at jeg kan vite hva saken er, og hva som skal spørres om.

Jeg venter hva du har gjort angående brevet til Cæsar. Jeg er ikke spesielt bekymret over saken med Silius. Det er nødvendig at du fikser Scapulas eller Clodias for meg. Men jeg vet

ikke hva du er i tvil om angående Clodia; når hun kommer eller om de ikke er til salgs? Men hva er det jeg hører om at Spinther skal skille seg?

3. Når det kommer til det latinske språk, du kan ta det med ro. Du vil si: «Hva med dette andre du skriver?». De er *gjengivningar*, de gjøres med mindre arbeid, jeg legger bare til ordene, og dem flommer jeg over med.

295/XII.53

22. mai

Selv om jeg ikke har noe nytt jeg kan skrive til deg, skriver jeg likevel fordi jeg synes å være med deg. Nicias og Valerius er her med meg. Vi ventet brevet ditt i morges. Kanskje det vil være enda et i ettermiddag, hvis ikke disse epirotiske saken oppholder deg, som jeg håper jeg ikke forstyrrer. Jeg sendte brevene til Marcianus og Montanus til deg. Jeg ønsker at du skal legge dem i den samme pakken hvis ikke du har sendt den allerede.

296/XIII.1

23. mai

1. Du skrev til Marcus på et slikt vis at det ikke kunne ha vært skrevet hverken mildere, men heller ikke mer strengt, nøyaktig på det vis jeg kunne ønske! Også det til Tulliusene var fabelaktig. Så enten skal disse fikse den saken, ellers skal vi finne på noe annet.

2. Jeg ser at du arbeider så hardt som mulig med pengene, eller har allerede arbeidet. Hvis du oppnår det, skal jeg ha by-hagen fra deg. Det er ingen annen type eiendom som jeg kan foretrekke, selvsagt hovedsakelig på grunn av den tingen som skal bli satt opp, du fjerner hastverket for meg, for du lover, eller heller garanterer, det skal skje i sommer. I tillegg kan jeg heller ikke finne noe mer passende for meg til alderdommen og til trøst for sorgen, og min ivrighet i denne saken driver meg av og til slik at jeg ønsker å presse deg mer. Men jeg holder det tilbake, jeg tviler nemlig ikke på at du overgår selv meg i lysten etter dette, fordi du vet jeg ønsker meg det så sterkt. Derfor betrakter jeg det som allerede gjort.

3. Jeg venter svar om brevet til Cæsar behaget vennene dine. Nicias er svært glad i deg, slik han skylder deg, og det gleder ham at du husker han. Jeg verdsetter virkelig Peducaeus høyt,

all kjærlighet jeg hadde til faren overførte jeg i han, og jeg elsker ham selv alene også, i tillegg til at jeg elsket faren, men jeg elsker virkelig deg mer, du som kunne ønske vi var være sammen. Hvis du skal inspisere by-hagen og hvis du skriver til meg om det, vil du gi meg noe jeg kan skrive om til deg, hvis ikke skal jeg likevel skrive et eller annet. Det vil nemlig alltid være noe.

297/XIII.2

24. mai

Ditt raske svar var mer behagelig for meg enn selve saken. Hva kan nemlig være mer skammelig? Men jeg har blitt utholdende for slike ting, og har kastet fra meg alle følelser. Jeg venter brev fra deg i dag, men ikke noe nytt, hva skulle det nemlig vært? Men likevel.

298/XIII.27

25. mai

1. Angående brevet til Cæsar: Jeg ville at dine venner skulle lese det først med god grunn. Hadde vi gjort noe annet, ville det vært både respektløst mot dem, og hvis jeg skulle ha fornærmet Cæsar, nærmest farlig for meg selv. Dine venner har ikke holdt tilbake noe de mente, det er jeg virkelig takknemlig for, mest av alt fordi de ønsket å endre så mye slik at det ikke er noe grunn å skrive det på nytt. Men hva skulle jeg sagt om krigen mot parterne utenom det som jeg så at Cæsar selv ønsket? For hva annet var brevetts mål utenom *lovprising*? Hva om jeg hadde ønsket å gi ham råd slik jeg trodde best, hadde jeg da manglet ord? Derfor er hele brevet unødvendig. For hvis ikke man kan oppnå et *blinkskot*, og et mindre *nederlag* vil føre med seg ulykke, hvorfor er det da nødvendig å prøve? Spesielt når det vil synes som at når jeg ikke tidligere har skrevet ville han tenkt at jeg ikke hadde skrevet noe om ikke krigen var ferdig. Men jeg frykter også at han skal tro at jeg ønsket at det skulle være et slags *middel for å blidgjere ham* for «Cato». Men hva kan man gjøre? Det hele misnøyer meg svært, men det beste som kunne skjedd med det for meg er at forsøket ikke ble godtatt. Jeg hadde også falt inn med dem, hvor din slektning er.

2. Men jeg vender tilbake til by-hagen. Jeg vil virkelig ikke at du reiser dit hvis ikke det passer bra for deg, det er nemlig ikke noe hastverk. Hva enn som skal skje; la oss prøve å

ordne saken med Faberius. Likevel, om du får vite noe om auksjonsdagen. Han som kom fra Cumae, rapporterer både at Attica er i god form og sier at han har brev, jeg sendte ham med en gang til deg.

299/XIII.28

26. mai

1. Ettersom du skal inspisere by-hagen i dag, skal det du har sett bli kjent i morgen. Gi beskjed når Faberius skal komme.

2. Tro min ed om brevet til Cæsar, jeg kan ikke gjøre det; ikke slik at skammen fraråder meg det, selv om den absolutt burde det. Smiger er nemlig verre når selv det å leve er skammelig for meg! Men som jeg sa; det er ikke denne skammen som holder meg tilbake, selv om jeg kunne ha ønsket at det var slik, for da skulle jeg vært slik som jeg skylder å være, men det er heller det at jeg ikke kommer på noe. For du ser hvilke ting som overveides av de veltalende og lærde som rådet Alexander. En ung mann oppildnet av det sanneste æres entusiasme, som lengtet råd for at han skulle oppnå evig prising og de oppmuntrer ham til dydighet. Her mangler det ikke ord. Men hva kan jeg si? Likevel hadde jeg klart å kutte ett eller annet ut av den harde eika. I det var det noen ting som var mindre passende for det som skjer og har blitt gjort, derfor blir de holdt tilbake, det misnøyer meg ikke i det hele tatt. For hvis disse brevene hadde nådd frem, da ville jeg angret, tro meg.

3. Hvorfor? Ser du ikke at selv den velkjente eleven til Aristoteles, som var mest begavet og mest måteholden, men var arrogant, ond og umåtelig etter han ble utnevnt til konge? Hvorfor? Tror du han i opptoget, Quirinus telt kammerat, ville bli glad for mitt innrettende brev? Han skal sannelig heller lengte etter det som ikke er skrevet, enn ikke godta det som er skrevet. Til sist får han det slik han vil. Det er borte det som tidligere drev meg frem når jeg spurte deg om denne *arkimediske vansken*. Ved Herkules; den enden, som jeg tidligere fryktet, ønsker jeg nå mye mer, eller noe annen straff han skal ønske. Hvis ikke noe annet hindrer deg, ser jeg frem til at du skal komme. Nicias ble sendt etter av Dolabella for en stor oppgave, jeg leste nemlig brevet, han reiste mot min vilje, men også på mitt råd.

4. Det følgende er skrevet med min egen hånd. Når jeg spurte Nicias om noen andre saker om lærde, kom vi inn på Thalna. Han hadde ikke mye å påpeke om hans natur; beskjeden og verdig. Men dette var uroligvekkende for meg: Han sa han forsto det slik at han nylig hadde

ønsket å gifte seg med Cornficia, Quintus datter, som er relativt gammel, og også flere, men han hadde ikke blitt godtatt av kvinnene fordi de oppdaget at han ikke var god for mer enn 800 000. Jeg tenkte det var på sin plass at du skulle vite det.

300/XIII.29

27. mai

1. Jeg hørte om by-hagen ut av ditt brev og fra Chrysippus. Jeg ser ingenting er forandret i huset, dets stygghet var allerede kjent, men likevel roser han det større badet, han sier at de mindre kan omgjøres til et vinterskjul. Derfor skulle det vært bygd en sti med overbygg, om vi bygger samme størrelse som den vi satt opp i Tusculum, kan det gjøres for neste halve prisen på dette stedet. Men til det som jeg ønsker satt opp, synes ingenting mer passende enn åpningen i skogen, som jeg kjente til, men tidligere var den ikke folksom, nå hører jeg den absolutt er det. Det er ingenting annet jeg kan foretrekke. *La gudanes vilje bære over med mitt tull* i denne sak. Angående det som er igjen, hvis Faberius betaler tilbake det han skylder til meg, spør ikke om prisen; jeg ønsker bare å vinne over Otho. Men jeg tror ikke han vil drive galskap, jeg mener nemlig jeg kjenner til mannen. Jeg hører at han har store problemer økonomisk, slik at han ikke synes til meg å være en aktuell kjøper. Hvorfor skulle han nemlig ellers tillate det? Men hvorfor diskutere dette?

2. Hvis du ordner opp med Faberius, skal vi kjøpe til og med til en høy pris, hvis ikke, kan vi ikke kjøpe, selv for mindre. Av den grunn over til Clodia. Jeg synes å ha grunn til håp om å kjøpe direkte fra henne både på grunn av at eiendommen er mye billigere, og fordi Dolabellas gjeld synes allerede å være i orden, slik at jeg kan være sikker på at jeg kan betale tilbake. Men nok om by-hagene. Jeg venter enten deg eller din unnskyldning i morgen, I morgen venter jeg enten deg, eller din unnskyldning, som jeg tenker må være noe angående Faberius. Men kom hvis du kan.

3. Jeg sendte tilbake Quintus den yngres brev til deg. Å, hvor grusom du er som ikke beveges av hans farer! Han klandrer meg også. Jeg har sendt det brevet til deg. For jeg tror det ene om de ting som skjer er en kopi. Jeg sendte en budbringer til Cumae i dag. Jeg ga han ditt brev til Vesorius, som du hadde gitt til Pharnaches.

301/XIII.2a

27. mai (usikkert)

1. Du skal gi beskjed om at brevene blir levert til Oppius og Balbus, og om du treffer Piso noe sted, spør om gullet. Hvis Faberius skulle komme, se at så mye som skyldes betales tilbake, hvis noe betales i det hele tatt. Du skal få vite hvor mye av Eros.

2. Ariarathes, sønn av Ariobarzani, kommer til Roma. Han vil kjøpe et kongerike av Cæsar, tror jeg, for slik det er nå har han ingenting til sitt navn hvor han kan sette ned sin fot. Vår Sestius, folkets kommisær, har plukket han opp; det er greit for meg. Likevel fordi jeg deler et nært bånd med hans bror, inviterer jeg ham med brev slik at han kan bo her med meg. Jeg sendte Alexander til denne saken, og overga dette brevet til ham.

302/XIII.31

28. mai

1. På morgenen den 28. mottok jeg ditt brev fra Demea, som ble sendt dagen før, som sa jeg kan vente deg i dag eller i morgen. Men jeg tror det vil være meg selv, som ser frem til din ankomst, som skal forsinke deg. Jeg tror nemlig ikke Faberius-problemet skal løses så fort, og selv om det snart er ferdig, at det vil føre til noe forsinkelse. Så kom når du kan.

2. Men fordi du nå er borte, ønsker jeg virkelig at du kan sende Dikæarchus' bøker som du skriver om til meg, legg også ved «Nedstigning».

3. Angående brevet til Cæsar; jeg har lagt det bort, men nettopp dette som dine venner sier at han skriver, er det samme som jeg rådet i brevet; nemlig at han ikke skal dra til Partia hvis ikke sakene her er ordnet. Han kan gjøre det han selv vil med min autoritet. Det er jo helt klart at det er det han venter på, og ikke skal gjøre noe uten mitt råd. Men jeg ber deg, la oss kaste bort dette og i det minste være halvveis frie, det skal vi oppnå både med å være stille og tilbaketrukket.

4. Men møt Otho slik du skriver. Fiks denne saken, min kjære Atticus! Jeg vet ikke noe annet sted jeg kan ikke trenger å være i forum, men også kan være med deg. Men om prisen faller dette meg inn: Gaius Albanus er like i nærheten. Han kjøpte tusen mål av Marcus Pilius for 11,5 millioner, om jeg husker rett. Alt er selvsagt sunket nå. Men entusiasmen kommer i tillegg, i denne tror jeg ikke det vil være noen motstandere utenom Otho. Men du skal kunne

ordne dette enda lettere hvis du har Kanus. Å, grådighetens gap! Jeg skammes på vegne av faren. Skriv tilbake hvis det er noe du vil.

303/XIII.30

28. mai

1. Da Eros kom til meg, hadde jeg akkurat sendt Demeas til deg. Men det var ingenting nytt i hans brev utenom at auksjonen skal holdes i løpet av to dager. Så du kommer derfor etter det, slik du skriver, og med Faberius-problemet ordnet håper jeg, Eros sier det ikke vil skje i dag, men kanskje tidlig i morgen. Han skal bli gitt din oppmerksomhet, men slik ros er ikke langt unna ulovlig! Jeg håper du kommer i over i morgen.

2. Finn ut for meg på ett eller annet vis hvem Mummius' ti legater var. Polyb navngir dem ikke. Jeg kom på konsulat Albinus og Spurius Mummius, jeg synes å ha hørt Tuditanus fra Hortensius. Men i Libos' annal står det at Tuditanus ble gjort pretor fjorten år etter Mummius' konsulat. Det passer virkelig ikke. Jeg ønsker å holde et *politisk symposium* på Olympia eller et annet sted, på samme vis som din venn Dikaiarkhos.

304/XIV.2b

29. mai

Altså er Peducaeus' auksjon i morgen. Kom derfor når du kan, selv om kanskje Faberius hindrer deg. Men likevel, når det passer. Vår venn Dionysius klager høylytt, og likevel med rettferdighet, at han er borte fra sine elever så lenge, hele dagen. Han skrev mye til meg, også til deg tro jeg. Men jeg tror han enda skal være borte en stund til. Men jeg skulle ønske det ikke var slik, jeg savner ham nemlig mye. Jeg venter brev fra deg, ikke enda selvsagt, for jeg svarte det tidligere brevet ditt denne morgenen.

305/XIII.32

29. mai

1. Når jeg hadde mottatt nok et brev fra deg i dag var jeg uvillig til at du skal godta kun ett fra meg. Ja, gjør som du skriver om Faberius. For alt som vi planlegger er avhengig av dette,

hvis denne planen ikke hadde dukket opp, ville jeg bekymret meg like lite om dette som alt annet. Altså fortsett slik du gjør, ingenting kan nemlig legges til, fortsett, stå på og fullfør!

2. Jeg vil at du skal sende både Dikaiarkhos «*Om Sjelen*» og «*Nedstigningen*». Jeg finner ikke «*Tripoliticticus*» og brevet hans, som han sendte til Aristoxenus. Jeg kunne virkelig ønske disse tre bøkene også; de er tilknyttet det jeg planlegger.

3. «*Torquatus*» er i Roma. Jeg har gitt beskjed om at den skal bli levert til deg. «*Catullus*» og «*Lucullus*» sendte jeg tidligere tror jeg. Nye introduksjoner er lagt til disse bøkene, hvor hver av dem roses. Jeg vil at du skal ha disse verkene, og det er noen flere i tillegg. Du forstå ikke det som jeg skrev til deg om de ti legatene, jeg tror det fordi jeg skrev med *forkortingar*. Jeg spurte nemlig om Gaius Tuditanus, som jeg hørte fra Hortensius var en av de ti. Jeg ser i Libo at han var pretor i Pubilius Poilius og Publius Rupilius konsulat. Hvordan kan være legat fjorten år før han ble pretor? Hvis ikke han ble pretor svært seint, men det tror jeg ikke. Jeg ser nemlig at han holdt magistrat rolle i hans lovlige år uten anstrengelse. Men jeg visste ikke at Postumius var Aulus Postumius, du sa du husket statuen hans på Isthmus. Men det er han som var konsul med Lucius Lucullus, du legger sannelig til passende personer for meg til dette *symposiumet*. Finn derfor ut av de andre, hvis du kan, slik at jeg skal kunne *gjøre god underholding av også disse karakterane*.

306/XII.6

31. mai (usikkert)

1. Jeg ber deg se til dette med Caelius, og at ikke det er noen mangler i gullet. Jeg vet ingenting om det, men mer enn nok er vel gått tapt i vekslingskostnader. Hvis gullet legges til her- men hvorfor snakker jeg, du ordner det. Her har du sannelig Hegesias' stil, som Varrus roser.

2. Men over til Tyrannio. Sier du det, var det virkelig slik? Uten meg? Men hvor ofte, når jeg har vært ledig, var ikke jeg likevel uvillig å gå uten deg! Så hvordan skal du gjøre opp for dette? Selvsagt med denne ene ting; at boken sendes til meg, som jeg spør at du gjør gang på gang. Selv om boken selv ikke vil behage meg mer enn din beundring for den. Jeg elsker nemlig *ein som elsker all form for lærdom* og jeg gleder meg over at du beundrer så høyt et så smalt *tema*. Men alt dette er deg selv lik. Du ønsker nemlig å lære, for dette er den ene ting mater sinnet. Men, jeg ber, hvilken nytte har disse alvorlige og smertefulle til *sjuande og sist*.

Men dette brevet er blitt langt, og du er opptatt, kanskje med noe som angår meg. Og for dette solbadet som du tok i min lille eng, skal jeg til gjengjeld få et opp-oljet solbad av deg! Men jeg vender tilbake til det første; send meg boken hvis du elsker meg. Det må være din, for den var blitt sendt til deg.

307/XII.5a

31. mai 45

Spør om Caelius, slik du skriver, jeg vet ingenting. Man skal kjenne til naturen, ikke bare evnen. Hvis du har noe tvil skriv om Hortensius og Verginius. Selv om du ikke lett vil finne noe som behager mer i mine øyne. Gjør slik du skriver med Mustela, når Crispus kommer. Jeg har skrevet til Avius slik at han skal gi beskjed til Piso, som hadde god kjennskap til gullet. Jeg er helt enig med deg om at dette er blitt dratt ut over for lang tid, nå bør alle resursene mine samles. Jeg ser tydelig at du hverken gjør eller tenker på noe annet enn det som angår meg, og mitt arbeid er det som hindrer ditt ønske om å komme til meg. Men jeg føler du er med meg, ikke bare fordi du arbeider med min sak, men også fordi jeg synes å se på hvilken måte du gjør det. Heller ikke overser jeg en eneste time av ditt arbeid.

3. Kommentar

Kommentar til *Epistulae ad Atticum*

Det er store mengder som kunne kommenteres på, men på grunn av oppgavens lengde har jeg valgt å prøve å holde fokuset på oppgavens tematikk. Kommentaren er derfor hovedsakelig avgrenset til en tematisk kommentar som tar utgangspunkt i Ciceros følelsesliv etter tapet av Tullia og hans sysler rundt dette, men det er også en generell kommentar til brevene i den avgrensede tidsperioden, hvor navn og hendelser blir kommentert, og også saker som fremstår som uforståelige bare ut ifra teksten. Brevene blir nummerert på samme vis som i oversettelsen.

250 XII.13

1. ***Commovet me Attica; etsi adsentior Cratero.*** Atticus datter Caecilia Pomponia, Attica er Ciceros kjæle navn for henne, den feminine formen av Atticus' cognomen. Hun var på dette tidspunktet ei lita jente, mellom 5 og 10 år, og sliter mye med sykdom. Hun er kanskje mest kjent innen historiefaget som Agrippas første kone.

Attica betydde mye for Cicero, og hun dukker opp flere ganger i brevene hans, ofte med lykkeønskninger til henne og Atticus' kone Pilia. Første gang hun nevnes er i brev 113 hvor han skriver følgende: «... Jeg har ikke møtt henne, men har allerede en velfortjent kjærlighet til henne». Craterus er hennes lege, kan være den samme som er nevnt av Horats i hans satirer.

1. ***Bruti litterae scriptae ...*** Cicero har mottatt et kondolansbrev fra Brutus. Vi kan få en idé om brevets innhold ut ifra Ciceros egne ord til Brutus når Brutus' kone tar sitt eget liv, og Cicero sender sitt eget kondolansbrev:

Cum enim mollius tibi ferre viderer quam deceret virum, praesertim eum qui alios consolari soleret, accusasti me per litteras gravioribus verbis quam tua consuetudo ferebat. Itaque iudicium tuum magni aestimans idque veritus me ipse collegi et ea quae didiceram, legeram, acceperam graviora duxi tua auctoritate addita.

For når du syntes jeg opptrådte mer sensitivt enn passende for en mann, spesielt en som hadde som vane å trøste andre, refset du meg i det brevet med hardere ord enn det som var din vane. Og fordi jeg verdsatte din dom så høyt, og respekterte den, samlet

jeg meg selv, og det som jeg hadde lært, lest og forstått følte jeg ble viktigere når din autoritet var lagt til.

Ad Brut. 18.9

Brutus, lik flere andre av Cicero venner, kritiserer hans opptreden etter Tullias død, og mener mest sannsynlig at han burde oppholde seg i Roma og ta opp igjen sine plikter.

4. ... *sed litteris non difficilium uto quam si domi essem*. Cicero har reist ut fra Tusculum, men han ønsker ikke å oppholde seg i Roma. Så for å komme seg bort fra folkemassen, og for få sørge alene i ro og fred reiser han til sin villa i Astura, på den latinske kyst. Her skriver han og omgås ingen andre enn han må.

5. *Ardor* ... «*Ardor*» forbindes ofte med sterke følelser, for eksempel i forbindelse med kjærlighet,⁷⁶ som en brennende vilje,⁷⁷ men her som den brennende sorg. Ciceros valg av «*ardor*» gjør beskrivelsen mer poetisk, men forklarer også sorgens natur. Den figurative sorgens flamme kan forstås som en kontrast til den brennende viljen, slik han oftere bruker «*ardor*» i hans taler.

2. 1. ... *Appuleio*: Muligens nylig utnevnt som augur. Cicero skulle ha vært til stede på hans innvielse.⁷⁸

2. ... *Balbo et Oppio*: Lucius Cornelius Balbus var en svært viktig mann spesielt i tiden før borgerkrigen, hvor hans nære vennskap med både Julius Cæsar og Pompeius var med på å danne det første triumviratet. Balbus var en av Cæsars viktigste støttespillere, selv om han holdt seg relativt nøytral under borgerkrigen. Han var, sammen med Oppius, ansvarlig for Cæsars affærer i Roma, og ble hans sekretær.

5. *Laenas* ... Noe usikkert hvem dette kan være, Leanas, eller Leana, men vi vet at cognomenet ble brukt av Popilius-slekten. Vi kan finne ordet «*laenea*», «kappe», brukt i sammenheng med Marcus Popilius i Ciceros «*Brutus*».⁷⁹

⁷⁶ Se for eksempel Ov. Am. IX.27, XVI.12.

⁷⁷ Se for eksempel Phil. XIII.7.9, Lig. III.24.

⁷⁸ Shackleton Bailey, D.R., Letters to Atticus Volume V, Cambridge University Press, 1966: 310.

⁷⁹ Brut, I.56,

5. ... **G. Septimium** ... Gaius Septimius. Muligens den samme Gaius Septimius som er nevnt i brev 44, som var Marcus Calpurnius Bibulus' sekretær. Hvorfor han i så fall skulle kalles på som et av vitnene er usikkert.

5. ... **L. Statilium** ... Lucius Statilius. Muligens en tilhørende samme slekt som den Lucius Stailius som samarbeidet med Catilina, og som var en av dem som ble beordret henrettet av Cicero. Det ville da vært noe rart at han nå kaller ham som vitne, men ikke umulig.

8. ... **malo id lege videri facere quam dolore**. Cicero ønsker å skjule sin sorg, og i alle fall ikke vise at han har flyktet fra Roma på grunn av den. Han foretrekker at folk skal tro det er på grunn av sykdom. «Etter loven fremfor sorgen». Dette oppnår han tydeligvis ikke og i Roma går det rykter om ham og hans motløshet.⁸⁰

9. **Cocceium**: Usikkert hvilken Cocceius Cicero skriver om. Kanskje Marcus Cocceius Nerva, oldefaren til den fremtidige keiser Nerva, eller hans bror Lucilius.

10. **Ego autem volo aliquod emere latibulum et perfugium doloris mei**. Dette er første gang Cicero nevner hans ønske om å anskaffe seg en ny eiendom, dette kommer til å bli et hovedtema for mange fremtidige brev. Her beskriver han det som et «*latibulum et perfugium*» for sin sorg. Igjen ser vi han hvordan han prøver å holde sorgen skjult for andre, mest sannsynlig skulle tomten være i nærheten Roma slik at han ikke kan klandres for sitt fravær fra byen, men fremdeles holde seg unna det offentlige liv.

Kanskje denne eiendommen var tiltenkt dette formålet i utgangspunktet, men det utvikler, eller forandrer, seg til å bli et sted hvor han ønsker å sette opp et monument til Tullia og helliggjøre det. Det kan også være at han allerede har bestemt seg for dette, men skjuler denne intensjonen fordi det tilsynelatende er en uakseptabel ting for Cicero å gjøre, og til og med Atticus mener at det er upassende.

251 XII.14

2. 1. ... **Iunio** ... Junius, hvem denne Junius var er usikkert, det var på denne tiden et relativt vanlig navn, (f.eks Marcus Junius Brutus, som det umulig kan handle om her), og Cicero var i kontakt med flere av dem. Han er skyldt penger av Cornficius som han videre forlanger fra Cicero.

⁸⁰ Se for eksempel også brev 279.

1. ... *Cornficius* ... Cicero skal ha vært kausjonist for Cornficius, men husker ikke når dette skal ha vært. Han får svar om at dette skal ha skjedd for mer enn 25 år siden. Cicero er i tvil om dette i det hele tatt er sant, fordi han mener å ikke ha hatt kontakt med Cornficius før han var edil i 69, som ville vært 24 år siden.⁸¹

4. ... *Appuleium praediatorem* ... En annen Appuleius enn ham som tidligere er nevnt i brevet. En *praediator* var en som kjøpte eiendom, ofte pantsatt av staten, for så å selge det videre. Jeg har oversatt det med «eiendomsspekulant» som jeg mener er et tilstrekkelig dekkende ord på norsk.

3. 5. ...*ut ipse me per litteras consolaretur*. Verket han skriver om er *Consolatio*, som han nylig har påbegynt. *Litteras* kan brukes ganske vidt, og det er vanskelig å si med sikkerhet hva Cicero mener her. Jeg mener det er tre muligheter som er sannsynlige: At han mener det i overført betydning, søke trøst i bokstavene, altså skriving. At han søker trøst i litteratur, eller at han har søkt trøst i brev. Den siste muligheten støtter teorien om at *Consolatio* var skrevet som et brev til ham selv, men det er ingenting i fragmentene som fremstår som at det skal ha en mottaker. Men det han skriver før dette *quod profecto ante me nemo* synes å støtte brevteorien; i trøstelitteratur fra Hellas har vi kjennskap til brev som ble skrevet til dem som sørger, men ikke av noen som skriver til seg selv. Om dette ikke er en hyperbol, eller i meningen «ingen romer før meg», kan det tenkes at det er nettopp det Cicero mener.⁸²

Selv om jeg mener at argumentene er sterkere for at *Consolatio* var et trøstebrev i den gamle greske tradisjonen ment til Cicero selv, er det både mer tro til latinen, og lar døren stå åpen for begge teoriene, å la norsken være like vagt som latinen. Derfor oversetter jeg dette med «jeg har søkt trøst i skriving».

6. ... *liberarii*: Kan også bety bokselger, men sammen med *descripserint* er det åpenbart snakk om en kopist.

... *minuendo*: Direkte oversatt mindre-gjørelse, men «trøst» synes å passe bedre på norsk.

11. ...*nitor non ad animum sed ad vultum*... Jeg tror dette på mange måter er hvordan Cicero «overvinner» sorgen, og er hva han mener er viktigst med å overvinne den. For det er

⁸¹ Att. 255

⁸² Shackleton-Bailey nevner i sin kommentar til brevene (side 311) to eksempler hvor *littera* og *consolo* opptrer hvor *littera* har betydningen «brev». I Ciceros eget trøstebrev til Brutus (ad Brut. 18.1) og fra Frontos korrespondanse med Marcus Aurelius (Fronto, ep. 1.20).

tydelig for ham at den indre sorgen han føler ikke kan lindres helt, men han prøver å bringe tilbake sitt ansikt, altså utseende av å ikke sørge. Jeg tror ikke dette er ment slik at hans intensjon er å skjule sorgen, selv om dette er noe Cicero ønsker i denne perioden, men heller at det er slik man skal bære sorg, ikke vise den. Dette vet vi for eksempel fra Senecas brev, hvor han skriver at en mann ikke skal sørge ifølge «våre forfedre». Ordet han bruker er *lugeo*, som både betyr å sørge, men også gjennomførelse av dødsritualene, som kvinner generelt hadde en større rolle i. Jeg mener dette bærer med seg en slags ytre betydning av sorg, at det å føle sorg ikke nødvendigvis var en dårlig ting, men det å vise det var det.

11. ... *peccare videor, interdum peccaturus esse nisi faciam*. Dette er gjennomgående hos Cicero i denne perioden. Han dras mellom sine idealer og sitt følelsesliv. Mellom hva han skyller Tullia og hva han skyller republikken. Han handler utenfor de romerske normer, noe han selv ofte kritiserer. Men hva finnes det for Cicero i Roma? Republikken har allerede falt til Cæsar, det gamle Roma eksisterer ikke lengre for Cicero, og det er sorgen som overvinner plikten i den følgende perioden.

15. *Perierunt illa quae amabas*. Igjen beskriver Cicero i hvor stor grad Tullias død har påvirket ham. Han har ikke bare tapt henne, han har tapt seg selv. Kanskje noe sammenliknbart med eksiltiden hvor han ikke ønsket å møte Quintus fordi han ikke ønsket at han skulle se ham som en brukket mann.⁸³ Men nå er det for hans egen skyld han søker tilflukt, og han frykter også at Atticus ikke lengre skal elske ham i sin nåværende sørgende form.

4. 1. *De Bruti ad me litteris scripsi ad te antea. Prudenter scriptae, sed nihil quod me adlevaret*. Brevet som er nevnt i 250. Det han sier i sitt brev til Brutus i 43 er tydeligvis ikke helt sant, i alle fall ikke på dette tidspunktet. Han finner ingen trøst i det. Det er usikkert om ordet som brukes her er *adlevaret* eller *adiuverant*, men betydningen forandrer seg lite: «løfte» eller «hjelp» i.e. trøst.

5. ... *Pansa* ... Gaius Vibius Pansa Caetronianus. En av Cæsars aktive støttespillere, han var konsul i år 43, men døde samme året. Han skal nå avløse Brutus som guvernør i Gallia Cisalpina.

⁸³ Att. 54.1, Qfr.3

5. *De Attica doleo* ... Atticas tilstand har tydeligvis ikke forbedret seg, til både Atticus' og Ciceros fortvilelse.

6. *Piliam angī veta*. Pilia og Tullia var venner, og Tullias død må ha påvirket henne også, muligens har Atticus beskrevet hennes sorg i et tidligere brev til Cicero.

252 XII.15

2. *In hac solitudine careo omnium colloquio, cumque mane me in silvam abstrusi densam et asperam, non exeo inde ante vesperum*. Cicero prøver åpenbart å fylle sin tid, jeg tror det for enkelte romere hadde vært vanskelig å forestille seg Cicero på denne måten; vandrende i skogen alene. Det er en stor forskjell på denne mannen og ham som angriper Catilina i senatet med sine *fulmina*.

2. ... *eum tamen interpellat fletus*: Liknende avbrytelser på grunn av sorg finner man i Ciceros brev fra eksiltiden til sin familie: ... *conficior lacrimis sic ut ferre non possim*. (*Fam.* 6.1) og *ad te vero et ad nostram Tulliolam non queo sine plurimis lacrimis scribere* (*Fam.* 7.1).

253/XII.16

4. ... *id esset in te uno* ... Det er som alltid vanskelig å si hva som er litterære overdrivelser hos Cicero, men det er ikke vanskelig å tro at han faktisk mener at Atticus vil være hans ene trøst.

6. ... *nec, si propius essem uspiam, tecum tamen essem*. Det er selvsagt sant at de ikke kunne vært sammen på grunn av Atticus arbeid, men samtidig virker det som en unnskyldning fra Ciceros side for å ikke nærme seg Roma, og kunne forbli i den ensomheten som han har funnet passende, og hans skriving som distraherer ham.

9. *Philippus*: Høyst sannsynlig Lucius Marcius Philippus, som er tidligere nevnt i brevene.

254/XII.18

1. 1. ... *quasi morsu quodam dolorem* ... Igjen sammenliknes sorgen med fysisk smerte. Denne gangen som et bitt.

5. ... *fano* ... En helligdom Cicero ønsker å sette opp for Tullia. Ordet har et annet meningsinnhold enn både «*sepulcrum*» og «*monumentum*», på norsk blir den mest dekkende oversettelsen i dette tilfelle mener jeg å være «helligdom», men en mer vanlig bruk av ordet ville blitt oversatt med «tempel».⁸⁴

2. ... *lectito auctores qui dicant fieri id oportere quod saepe tecum egi et quod a te approbavi volo*. Cicero prøver å spille på Atticus belærte sjel for å få hans velsignelse til å utføre sin plan. Hvilke forfattere det er som gir han støtte i denne idéen er vanskelig å si, men det er mest sannsynlig grekere, kanskje Crantor som skal ha inspirert hans *Consolatio*. Atticus virker dog ikke å være tilstrekkelig overbevist.

7. *Clauti*. en viss Clautius. Han er ikke nevnt andre plasser enn Cicero, men må ha vært en arkitekt.

7. *Statutum est enim* Planen er allerede bestemt, om Atticus vil eller ei, men Cicero trenger hans hjelp i Roma for å gjennomføre dette. Derfor prøver han fremdeles å overbevise ham.

10. ... *illam consecrabo* ... «Henne» altså Tullia. *Consecro* er et interessant ord å bruke, og sier mye om Ciceros intensjoner. Cicero bruker ordet i betydningen «guddommeliggjøre», ikke bare eviggjøre. Dette vet vi på bakgrunn av senere beskrivelser i brevene, men også fra *Consolatio*, hvor han nevner barnene til Kadmos, Amfitryon, og Tyndareos som alle skal ha blitt opphevd til himmelen. Han sier Tullia fortjener det samme, altså ser vi målet med monumentet. Dette var høyst unormalt og høyst sannsynlig ville Cicero bli sett på som gal. Det eneste eksempelet på en guddommeliggjørelse, eller apoteose som Cicero kaller det senere, er Romulus i form av guden Quirinus. Det er nok denne delen av planen Atticus stiller seg imot. Dette blir selvsagt en hyppig del av romersk religion i keisertiden med keiserkulten, med Julius Cæsar som den første.

10. ... *ab omnium ingeniis sumptorum et Graecorum et Latinorum*. Jeg mener at det er innskrifter det er snakk om, monumentets form er allerede bestemt, det ville derfor ikke gi mening at monumentets form skal diskuteres her. Det gir også mening at Cicero ønsker at monumentet skal ha innskrifter fra tidens vise, etter som dette var noe han verdsatte i både seg selv og Tullia.

⁸⁴ Se for eksempel som tempel til Venus Plaut. Rud. I.90, eller tempel til Neptun Nep. Paus. 4.4.

12. ... *quasi voto quodam et promisso me teneri puto* ... Hvilket løfte og pakt han mener å føle seg bundet av er usikkert. Det kan tenkes at det er til Tullia selv, men *quasi* og *puto* peker på at det ikke er løfter gitt til noen, men Cicero selv som ser på prosjektet på denne måten. Han nevner også denne pakten senere i brevene, da for å understreke sin overbevisning.

13. ... *longum illud tempus cum non ero magis me movet quam hoc exiguum* ... Her fremstår det som om det er bevarelsen av Tullias minne som er viktigst for Cicero, og kanskje denne apoteosen har som mål å bevare Tullias minne på en måte som Cicero tenker ikke er mulig kun med innskrifter og monumenter.

14. ... *quod mihi tamen nimium longum videtur*. Cicero har mistet lysten til å leve, i alle fall er det slik han ønsker å fremstå for Atticus. Slike uttalelser har vi også fra eksiltiden, og flere steder i brevene etter Tullias død.

17. ... *de quo ad te ante scripsi*... Altså *Consolatio* som han skrev om i brev 251.

3. 1. *Epistulam quam ad te Brutum* ... Brevet er også nevnt i brev 252, mest sannsynlig et svar til hans kondolansebrev fra brev 250.

4. 2. *Cocceius vide ne frustretur*. Cocceius prøver tilsynelatende å unngå å betale en gjeld til Cicero.

3. **Libo**: Lucius Scribonius Libo som var konsul i 34 og svigerbror til Augustus. Han skylder Cicero penger.

3. **Eros**: Ciceros frigjorte slave, som var en regnskapsfører.⁸⁵

4. **Sulpicio**: Kan være Servius Sulpicius Rufus, som er en av mottakerne av Ciceros brev, og den samme Rufus som var Ciceros motstander i hans rettstale for Murena. Han var høyst sannsynlig bestefaren til poeten Sulpica. Cicero skifter mellom å bruke Sulpicius' praenomen «Servius» og nomen «Sulpicius», selv om «Servius» forekommer hyppigere, utelukker det på ingen måte at det er ham som er nevnt her, tydeligvis som en kausjonist for Libo.

⁸⁵ Treggiari, S., The Freedmen of Cicero, i *Greece & Rome*, Vol. 16, No. 2, 1969: 195-204: 2.

4. **Egnatio**: Umulig den samme Egnatius som skylte Cicero penger i brev 115.⁸⁶ Mer sannsynlig Lucius Egnatius Rufus, som Cicero var godt kjent med, og er nevnt flere steder i brevene.

255/XII.17

1. 1. **Marcianus** ... Tullius Marcianus som senere var med Ciceros sønn Marcus i Athen.⁸⁷
2. ... **Laterensi** ... Marcus Iuventius Laterens som arbeidet for Cicero under sistnevntes eksil, men var også Ciceros motstander i Ciceros forsvar av Ganeus Plancius.
2. ... **Nasone** ... Veldig vanskelig å si nøyaktig hvilken Naso det er snakk om, det var et hyppig brukt cognomen, Cicero nevner flere: en Publius Naso i de fillipiske talene, en Gnaeus Otacilius Naso i et brev til Acilius.⁸⁸
2. ... **Torquato** ... Mest sannsynlig en sønn av Aulus Torquatus.
2. ... **Strabone**. Usikkert hvilken Strabo dette sikter til.
4. ... **Flavius** ... Det er mulig dette er den samme Flavius som Cicero skriver om til Acilius, han hadde vært en god venn av Ciceros svigersønn Piso, og var venn av Cicero selv.⁸⁹ Det er dog usikkert om det er ham det siktes til.
9. **Quamquam quid ad me?** Åpenbart samme sentiment som Cicero tidligere har vist. Ingenting betyr noe lengre; samme om det er snakk om penger eller politikk så har det ingen betydning for Cicero i sin nåværende tilstand.

256/XIII18.a

1. 1. ... **de Antoni adventu** ... Marcus Antonius har reist tilbake til Roma for det Cicero kaller i sin andre Filippiske tale en «*causam amoris*» i tillegg til disse økonomiske affærene som han nevner som han nevner her.

⁸⁶ Att. 115.23.

⁸⁷ Att. 295.1.6.

⁸⁸ Fam. 304.1

⁸⁹ Fam. 302.

2. 1. ... *Terentiam de obsignatoribus mei testamenti loqui* ... Terentia skyldes penger av Cicero etter deres skilsmisse, og tviler på Ciceros testament.

3. *Sed tamen quid simile?* Om Terentia skrev et eget testament må dette ha skjedd etter skilsmissen, etter som hun da ikke lengre var underlagt Ciceros *potestas* og de ville hatt et felles testament.⁹⁰ Ciceros eget må ha blitt gjort før Tullia føder, men mens hun er gravid med barnet. Siden Terentia sier hun ikke var invitert gir det mening at det også ble gjort etter skilsmissen.

8. *Nepote* Barnet Tullia fødte før sin død. Hvor gutten er, eller hvordan stand han er i vet vi ikke. Terentia synes å så tvil om Ciceros gavmildhet til dette barnet i sitt testament, noe Cicero benekter. Cicero nevner ham ikke etter mars, og selv om det synes å bety at barnet er dødt, er det ikke umulig at det overlevde.

13. *Silius*: Den samme Silius som er nevnt mange flere steder hos Cicero, og er også en bekjent av Atticus. Han selger en eiendom Cicero er interessert i.

13. *Publilium*: Muligens en bror eller annet familiemedlem av Publilia, Ciceros andre kone. Om det stemmer, og han var til stede, ble testamentet åpenbart skrevet etter Cicero og Terentias skilsmisse.

257/XII.19

1. 1. *Est hic quidem locus amoenus et in mari ipso qui et Antio et Circeis aspici possit.* Cicero har funnet en eiendom til Tullias monument. Den kan sees fra Antium og Circeii som muligens plasserer den en plass i nærheten av Astura hvor Cicero oppholder seg.

3. ... *quasi consecratum* ... Forskjellen på «*consecratus*» her og «*consecrabo*» i 254.10 er hva som skal helliggjøres. I 254.10 er det «*illam consecrabo*» men her er det «*illud...consecratum*», forskjellen på å helliggjøre grund, og guddommeliggjøre en person er veldig stor. Motivet med denne helliggjørelsen er praktisk: Så lenge det er erklært likt hellig kan ikke tomten skifte hender, som vi ser i neste setning. Slik skal monumentet stå til evig tid.

⁹⁰ Treggiari mener Terentia skrev et testament i 47, noe som enten betyr at dette ikke var underlagt Ciceros potestas eller at de allerede var skilt i 47.

6. *nihil egeo vectigalibus* ... Shackleton Bailey mener det mangler et adjektiv her, mest sannsynlig *tantis*, det gir nemlig ingen mening at han ikke trenger noen inntekter. Han sier selv at han *ikke* kan klare seg med mindre enn han har i brev 264 en uke senere.⁹¹ Dette passer også med bruken av *parvo* i setningen. «Jeg trenger ikke mye, men kan klare meg med lite».

7. ... *hortos* ... Flertallsform av *hortus*. *Hortus* i entall var ifølge Plinius den eldre brukt i tidlig romersk historie som «villa», et landlig hus eller gård,⁹² men i Ciceros tid er betydningen en hage. Flertallsformen synes å ha en litt annen betydning, Cicero ønsker selvsagt ikke å kjøpe flere hager, men kanskje heller en park av et slag. Shackleton Bailey legger til et by-element i ordet og oversetter det «*suburban pleasure garden*» eller «*suburban property*», dette gir mening ut ifra konteksten, Cicero ønsker et folksomt sted i nærheten av byen. Jeg kan dog ikke finne ordet brukt på dette viset noen annen plass enn hos Cicero, og denne meningen ligger tilsynelatende ikke i ordet selv.

9. ... *ut hac aestate fanum absolutum sit*. Hvorfor tempelet må bli ferdig denne sommeren sier han ikke, men tidsfristen er satt, og han insisterer på dette flere ganger. Kanskje han vil ha den satt opp så kort tid etter Tullias død som overhodet mulig

10. ... *Apella Chio confice de columnis*. Vi vet ikke hvem denne Apella av Khios var, kanskje en håndverker eller importør.

2. 1. *De Cocceio et Libone* ... Mest sannsynlig hente inn pengene disse to skylder Cicero, for å få nok resurser til å kjøpe en eiendom.

8. ... *nec iam ullo perturbatum iri*. Cicero bekymrer seg ikke over noe annet enn sorgen. Men Antonius' trussel er nok kanskje heller mot republikken enn Cicero selv; det er ingen tydelig grunn til at Cicero skulle frykte for sin egen sikkerhet på dette tidspunktet.

3. 1. *Pansa si hodie, ut putabas, profectus est* ... Pansa har nå reist, og Brutus kommer er på vei tilbake til Roma.

⁹¹ Att. 264.5

⁹² Plin. HN. XIX.50

4. 1. *Quod ad Tironem de Terentia scribis ...* Mest sannsynlig hjalp Tiro til i denne saken på Ciceros vegne, og Atticus har korrespondert med ham om dette.
2. *Vides et officium agi meum quodam...* Hvilken «plikt» som driver ham vet vi ikke, men den er tilsynelatende viktig for Cicero.
3. ... *Ciceronis rem.* Marcus' sak er også usikker, men det må ha vært noe Terentia skal ha vært åpen for å tilby, mest sannsynlig penger, eller en større andel i sitt testament. Det har åpenbart gått rykter om dette, men Cicero mener uansett at det ikke er sannsynlig.

258/XII.20

1. 4-5. ... *ut dissimulem me tam graviter dolere ...* Det er første gang Atticus åpenbart kritiserer Ciceros håndtering av sin sorg, eller heller hvordan han viser sin sorg. Det er nå gått over en måned siden Tullias død, og det er forventet at Cicero skal gjenoppta sine plikter i Roma. Det er mest sannsynlig det at Cicero oppholder seg tilbaketrunkent i Astura som tydeliggjør sorgen. Men dette «*dissimulem*» er viktig; det handler ikke om kritikk av sorgen selv eller dens alvorlighetsgrad, men heller hvordan den ikke skal vises.

5-6. *possumne magis quam quod totos dies consume in litteris?* For Cicero har skrivningen nå ikke bare blitt noe som opptar hans sinn, men han har også en unnskyldning for sitt fravær, og peker på dette for å vise at han ikke er knekket av sorg. Om det faktisk stilnet ryktene i Roma vet vi ikke, men ut ifra Atticus senere brev kan vi anta at det ikke var tilfelle.

6-7. *Quod etsi non dissimulationis [causa] sed potius leniendi et sanandi animi causa facio ...* Cicero selv ønsker å faktisk lindre smertene, ikke skjule dem. Det er håpløst for ham å skjule sorgen på dette tidspunktet, den er for sterk, men han kritiseres når han prøver å lindre den, fordi dette krever tid og fraværet fra ens plikter.
2. 2-3. *Exspectabam autem maxime de fano, non nihil etiam de Terentia.* Det er helt klart hvor Ciceros prioriteringer ligger. Denne saken med Terentia er også en kilde til uro for ham, men han har et mye større behov for å få gjennomført sin plan. Mest sannsynlig til Atticus store fortvilelse.

4. ... **Cn. Caepio** ... Gnaeus Servilius Caepio. Sønn av konsulen i 169 med samme navn, og var selv konsul i 141. Hvem hans datter Servilia og hennes mann Claudius var vet vi ikke med sikkerhet.

5. ... **Rutilia** ... Hennes sønn var Gaius Aurelius Cotta, som ble sendt i eksil i år 90. Hun reiste sammen med ham.⁹³

259/XII. 12

1. 3. ... **insula Arpinas** ... I Arpinum, Ciceros fødested. Cicero hadde allerede en villa i dette området, og var nok godt kjent der. Det var et godt stykke unna Roma, som på den ene siden betydde at det mest sannsynlig ikke kom til å være en stor interesse fra nye eiere i senere tid, men Cicero ønsker at det skal være på et folksomt sted, med mye gjennomgang.

3. ... **ἀποθέωσιν** ... Igjen brukt om sted; dette stedet var lettere å få apoteosert enn et sted nærmere byen.

2. 1. **De Epicuro** ... Atticus har spurt Cicero om å la en av hans epikureiske kjente ha en rolle i en av hans dialoger. Han tillater det, men skal etter dette ikke gi flere roller til levende personer, karakterene skal heller være store romere fra republikkens storhetstid.

4. **Sed tamen institui cottidie mittere** ... Cicero har allerede sendt daglig brev frem til nå, men det har alltid vært et formål med dem, nå ønsker han å skrive uavhengig av dette bare for å få brev tilbake fra Atticus. Kanskje for å lindre sorgen, men også for å lindre sin nysgjerrighet om hva som foregår i Roma.

6. **Qua re sice habes quid sive nil habes, scribe tamen aliquid...** Selv om brevene i denne perioden er like lange som de lengste brevene Cicero skriver under borgerkrigen, hadde de to mye å skrive om. Det er ikke før i mai at stoffet begynner å minke.

⁹³ Shackleton Bailey, 1966: 315

1. 1-15. ... **Bruti epistulam** ... Brutus må ha sendt brev til Atticus hvor han har bedt ham å lese gjennom en tekst å gi tilbake meldinger. Det er ikke umulig at det er denne «Cato» som nevnes i brev 338, men det kan også være en generell beskrivelse av den catilinske sammensvergelsen. Han tar ifølge Cicero feil på flere punkter, spesielt hvilken rolle Cato hadde i å straffe Catilinas følgere.

6-9. ... **Consularium** ... En fullstendig liste av alle tidligere konsulere som talte under denne saken.

17. **Quis enim ieiunius dixit inimicus?** Cicero er svært misfornøyd med både sin egen opptredeles i Brutus' tekst og med Brutus selv. Kanskje det kun fordi Cicero så seg selv som mannen som reddet Roma fra Catilina, men kanskje også han har blitt noe bitrere ovenfor Brutus etter den sistnevntes kondolansbrev, som ikke fremstår som spesielt følsomt.

2. 1. ... **quoniam probas** ... Mest sannsynlig eiendommen, men ikke hele planen. Cicero fortsetter å unnskyldes sakens natur senere, og det er tvilsomt at Atticus allerede er overbevist.
2. ... **Faberio** ... Faberius var en av Cæsars sekretærer og hadde lånt penger av Cicero. Cicero har problemer med å få tilbakebetalt dette lånet, og får Atticus hjelp i denne saken, men selv med hans hjelp er det problematisk. Lånet er ikke blitt tilbakebetalt i slutten av mai og kanskje får aldri Cicero pengene. Hvilke problemer som lå bak lånet, vet vi ikke.
4. ... **Drusi** ... Muligens den samme Drusus som Cicero sier blir stilt for retten i 54, og frifunnet.⁹⁴
4. ... **Lamiani** ... En venn av Cicero som er nevnt flere ganger tidligere, og senere i brevene.
4. ... **Cassiani** ... Usikkert hvilken av Cassia-familie dette var.
3. 2. **Officium sit nobis antiquissimum.** Mest sannsynlig tilbakebetalingen av Terentias medgift.

⁹⁴ Att. 89.4.4 og 91.5.1

4. 1. *Oviae Lolli* ... Usikkert hvilken Ovia og hvilken Lollius dette er. Men Cicero skal betale henne en betydelig sum, kanskje for en eiendom eller noe liknende. Mest sannsynlig ikke en gjeld, kravet som Eros skal ha gitt beskjed om ville ikke omhandlet gjenbetaling.

5. 1. *Quod me in forum vocas* ... Atticus kaller Cicero tilbake til forum, ikke bare Roma. Det forventes at Ciceros skal ta del i det offentlige liv, men Cicero ser ingen grunn til å delta når alle institusjonene som tidligere var en stor del av hans liv er forsvunnet i hans øyne. Det er ingen tvil om at rollen Cicero ville spilt på dette tidspunkt ikke vil være den samme som tidligere, men det er tydelig at dette også er en unnskyldning til å kunne være alene og lege sin sorg.

5-6. <... *sim neque mihi ut abisum concedere*> aut <ali> *quatenus eos mihi concedere* ...

Det har åpenbart lenge vært krevd at Cicero skal være tilstede i Roma, hvem som sier dette kan vi bare gjette, men Atticus er enig, og det er Atticus Cicero ønsker å overtale til å ha hans side i denne saken.

9. ... *doctissimi homines concedunt* ... Igjen bruker Cicero de vise filofers skrifter som unnskyldning for sin opptreden, og sitt fravær. Om Ciceros ikke kan overbevise Atticus, håper han deres intellektuelle autoriteten skal det.

12. ... *sed in mea etiam scripta transtuli* ... Cicero oversetter greske filosofiske tekster til latin, eller gjenskaper dem for et latinsk publikum. Han trenger en ny distraksjon fra sorgen, og hans behandling av slike temaer beviser at hans sinn enda er sunt, og at sorgen ikke har knekt ham, slik ryktet åpenbart er i Roma.

261/XII.22

1. 1. *De Terentia, quod mihi omne onus imponis, non cognosco tuam in me indulgentiam* ...

Atticus har tydeligvis fått nok av å hjelpe Cicero i denne saken, kanskje mener han å ha hjulpet så mye som mulig, men Cicero ber ham fortsette sin assistanse. At han «ikke gjenkjenner Atticus godhet mot ham» er ganske hardt med tanke på hvor overdådig Cicero vanligvis her i sin hengivenhet til Atticus gode natur og vennskap. Det virker som Cicero stiller seg veldig sterkt imot å måtte ta hånd om denne saken selv, kanskje fordi han ikke

ønsker å noe å gjøre med noen som helst, eller kanskje fordi han spesifikt ikke ønsker å ha noe å gjøre med Terentia.

5. *Potes autem quid veri sit perspicere tu unus.* Antagelig hva Cicero skal måtte betale Terentia, hvorfor Atticus skulle være den eneste som kunne gjøre det må enten være basert på hans kjennskap til Ciceros sysler, eller en overdrivelse fra Ciceros side for å få hans hjelp.

2. 2-3. ... *Clodia D. Bruto consulari filio suo, mortuo vixerit.* Cicero skriver fremdeles sin *Consolatio*, hans fokus ligger, kanskje ikke overraskende, på foreldre som overlevde sine barn. Clodia var ifølge Shackleton Bailey tilhørende Marcelli-familien, Decimus Brutus var konsul i 77. Marcelleus, hvor Atticus skal forhøre seg, er hennes grand-nevø.⁹⁵

3. ... *Postumia* ... Mest sannsynlig den samme Postumia som er nevnt i brev 114.

4. ... *M. Cotta* ... Marcus Aurelius Cotta, broren til den tidligere nevnte Gaius Cotta og sønn av Rutilia.

4. ... *Syro aut de Satyro.* Syrus og Satyrus er begge høyst sannsynlig slaver.

3. 1-2. *Omnibus meis eorumque quos scio mihi non defuturos facultatibus* ... Alle hans ressurser på dette tidspunktet kan ikke være enorme summer ettersom han giftet seg med Publilia for hennes penger, men disse midlene kan ikke vært brukt til dette formål, hun plasseres mest sannsynlig ikke blant disse *eorum*, det er nok heller Atticus Cicero sikter til her.

2. ... *sed potero meis* ... I dette legger Cicero mest sannsynlig også alle midlene han er skyldt, etter som det er viktig for ham å få innhentet pengene så raskt som mulig.

10. ... *sed quid velim et cur velim existima.* Cicero sikter kanskje her til hvordan Atticus ønsker å lindre Ciceros sorg, og få ham til å vende tilbake til Roma så kjapt som mulig, noe som vil skje hurtigere om Cicero får det som han vil.

⁹⁵ Shackleton Bailey, *Letters to Atticus Vol. V*: 319.

1. 2-3. ... *quamvis non curarem quid in Hispania fieret, tamen te scripturum* ... I Spania har det siste slaget i borgerkrigen nylig endt, slaget ved Munda den 13. mars. Cæsar har seiret over Titus Labienus og Gnaeus Pompeius, og vendte tilbake til Roma. Selv om Cicero tidligere har sagt til Atticus at han ikke bryr seg om disse affærene lengre, forventet han, og ønsket, nyheter.

5-7. *Occidimus, Occidimus, Attice, iam pridem nos quidem, sed nunc fatemur, postea quam unum quo tenebamur amisimus*. Det som i lang tid har vært over er Ciceros politiske karriere og republikken, men Tullias død gjorde at han mistet det siste som bandt ham til denne verden (kanskje ikke spesielt hyggelig mot Marcus). Cicero bryr seg derfor ikke lengre om hverken seg selv eller Romerriket.

9-10. ... *ut praeter te nemo dolorem meum sentiat, si ullo modo poterit, ne tu quidem*. Igjen viser Cicero at det viktigste for folkene rundt ham er ikke at sorgen forsvinner, eller at Cicero skal bli bedre, men at han skal kunne undertrykke og skjule den.

11. *Meministi quid ex te Aledius quaesterit*. Aledius var mest sannsynlig en cæsarisk bekjent av Cicero, spørsmålet som nevnes angikk Ciceros «Cato»: Han kunne nemlig ikke presentere Catos taler eller politikk uten å gjøre Cæsars følgere fornærmet, han spør om dette kan gjøres på en akseptabel måte for Aledius.⁹⁶

2. 1. *De Terentia ita cura ut scribis* ... Atticus har igjen tatt opp Terentia-saken.

3-4. *Quibus consulibus Carneades et ea legatio Romam venerit scriptum est in tuo annali*. Atticus' annaler som ble utgitt noen år tidligere i 47, spørsmålet Cicero har gjelder den greske skeptiske filosofen og tidens leder av Akademiet Carneades. Han reiste sammen med andre filosofer til Roma i 155 eller 156,⁹⁷ for å representere Athen og deres interesser. Cicero mener dette handler om øya Oropus, kanskje tilbakebetalingen som ble krevet av Athen etter at de hadde plyndret øya. Plutark skriver også at dette var deres hovedsak i Roma.⁹⁸

7. ... *nobilis Epicureus fuerit Athenisque praefuerit hortis* ... Mest sannsynlig mener Cicero hvem som var epikureernes overhode rundt tiden Carneades reiste til Roma. Det kan

⁹⁶ Ad Att. 240.2

⁹⁷ <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803095550725>

⁹⁸ Plut. Cat. Mai. XXII.1

være han sikter til Apollodoros. *Hortis* sikter her til Epikurs eiendom hvor epikureerne samlet seg.⁹⁹

9. ... *Apollodori* ... Apollodoros av Athen, ikke den samme Apollodoros nevnt i forrige kommentar. Apollodoros levde på 100-tallet og skrev et svært omfattende verk kalt *Χρονικά* som strakte seg fra Trojas fall til hans egen tid. Det er mest sannsynlig dette verket Cicero mener Atticus kan finne informasjonen.

3. 1. *De Attica molestum, sed quoniam leviter, recte esse confide*. Attica er igjen syk, men ikke alvorlig nok til å være bekymret. Han nevner heller ikke Craterus, så kanskje ikke alvorlig nok til å tilkalle legen.

2. *De Gamala* ... Shackleton Bailey mener denne Gamala har med et spørsmål Atticus har om noe i *Consolatio*. Om vi ser på neste setning «*unde enim tam felix Ligus pater?*» gir det mening at dette handler om samme tema som de tidligere spørsmålene Cicero har hatt til Atticus om foreldre som overlevde sine barn. Cicero mener altså at Gamala må ha overlevd sin far Ligus.

3. *** *nam quid de me dicam* ... Her er det satt inn en lakune i teksten. Denne setningen kan umulig ha fulgt linjen om Gamala, men må ha handlet om noen som hadde vært utsatt for en ulykke lik Ciceros egen.

6. ... *ut opinor, heri ad te sxripseram* ... Han nevnte dog ikke dette, han skriver om Drusus' eiendom men ikke noe om prisen.

9. ... *Siccam* ... Sicca som hyppig dukker opp i Ciceros brev. Plutark kaller ham «Vibius, en sicilianer» (Οὐίβιος, Σικελὸς ἀνὴρ)¹⁰⁰ men det er godt mulig Plutark har misforstått dette.

10. ... *L. Cotta*. Nok en Cotta; Lucius Aurelius Cotta. Den tredje broren etter Marcus og Gaius, han var konsul i 65.

11. ... *Ostiensi* ... Ostia Antica var den havnebyen i Roma, den ligger langs Tiberen ikke langt fra Roma, og ville vært, som Cicero sier, et svært folksomt sted.

⁹⁹ <https://www.britannica.com/place/The-Garden-school-Athens-Greece>

¹⁰⁰ Plut. Vit. Cic. 877.

1. 1. *Asyllius* Det er stor usikker rundt dette navnet. Muligens en A. Silius, men ikke den samme Silius som Cicero ønsker å kjøpe eiendom av.

2. *De Cicerone tempus esse iam videtur ...* Marcus skal reise til Athen og trenger penger til dette. Ut ifra hva han sier ett år senere reiste han den første april.¹⁰¹

2. 1-2. *Et ut ad meas ineptias redeam ...* Cicero kaller sine litterære sysler sine *ineptias*, han bruker liknende språk senere om sin søken etter eiendommer og byggingen av monumentet. Men det han skriver har han aldri fremstilt som noe tullete eller upassende, og det ble mest sannsynlig ikke forstått slik uten ifra heller. Kanskje Atticus har kommentert noe om hans sysler, og dette er en spøkende kommentar til dette.

2. ... *P. Crassus ...* Publius Crassus, slik Cicero skriver sønn av Venuleia og konsulen Publius Crassus. Han var selv konsul i 97, og var far til den mer kjente Crassus som var del av det første triumviratet.

4. ... *Regillo ...* Usikker hvem dette var. Shackleton Bailey mener hans far Lepidus kan være tilknyttet Marcus Lepidus som var konsul i 78.¹⁰²

3. 1. *Cispania explicabis itemque Preciana.* Usikkert hvilke saker dette skulle gjelde, kanskje skyldte Cicero dem penger eller noe liknende.

2. *Attica optime.* Attica har blitt bedre. Det tok tid å levere brev, Astura lå omtrent en dag unna Roma, så hun ble nok ikke bedre over natten, men det er nå Cicero hører om det.

1. 2. *Mihi et res et condicio placet ...* Cicero har endelig bestemt seg for en eiendom; Silius'.

5. *Unde ergo numerato?* Vi vet ikke prisen på eiendommen Cicero skal kjøpe, Cicero mener å kunne samle sammen 1.2 millioner sestertius, og ønsker å betale renter frem til pengene fra

¹⁰¹ Fam. 393.4.8.

¹⁰² Shackleton Bailey, *Letters to Atticus Vol. V*: 321.

Faberius kommer. Faberius må ha lånt en betydelig sum av Cicero. Cicero nevner nemlig selv i brev 302 at Gaius Albanus skal ha kjøpt en eiendom for 11.5 millioner, men at prisene hadde sunket betydelig nå. Likevel må eiendommen Cicero skulle kjøpe kostet betydelig mer enn 1.2 millioner.

6. ... **Hermogene** ... Kanskje Clodius Hermogenes som er nevnt i brev 332, uansett skylder han Cicero penger, og er bare nevnt tre ganger i brevene, to av dem sikter til gjelden.

2. 3. ... **scio me** *τετυφώσθαι*. Τυφώω kan bety både «gjøre noe tulle» eller «lure». Jeg tror ikke Cicero mener han lurer seg selv, men heller at han gjør noe upassende. Hovedsakelig fordi han både tidligere og senere snakker om den dype plikten han har i denne sak, det ville vært rart om han da også innrømmer at det hele er en fasade.

3-4. **Sed, ut facis, obsequere huic errori meo**. Cicero innrømmer at han gjør feil, men ønsker likevel gjennomføre det. Dette støtter også oversettelse av *τυφώω* som en feil eller noe tull.

4-5. ... **actum iam de isto est; alia magis quaero**. Cicero hadde tidligere tenkt å anskaffe seg en eiendom han kunne oppholde seg i sin alderdom. Dette blir erstattet med monumentet, kanskje fordi han ikke har råd til begge deler.

266/XII.26

1. 1. **Sicca, ut scribit, etiam si nihil confecerit cum Silio** ... Sicca forhandler med Silius på Ciceros vegne om den ene aktuelle eiendommen.

2. 2. ... **Nicia** ... Nicias var en av Dollabellas menn, Cicero verdsatte ham stort, men ønsker likevel ikke at han skal komme på besøk, han ønsker fremdeles å være alene.

4. **Quod quia facile ferebat Sicca eo magis illum desidero**. Kanskje en oppfordring til Atticus selv om å slutte å kalle Cicero tilbake til Roma og folksomheten.

9. **Spero enim me a te impetrasse ut privares me ista molestia**. Denne ubehageligheten må være saken med Terentia, som Cicero nå avskriver seg alt ansvar fra. Kanskje for å gjøre det vanskeligere for Atticus å nekte.

267/XII.27

1. 2. **Cottae** ... Cottas eiendom i nærheten av Ostia. Silius' ligger tydeligvis like i nærheten.
 4. **Villula sordida et valde pusilla, nil agri** ... Cicero trenger altså ikke noe stort hus, eller tomt. Dette støtter oppfatningen at det kan legges noe urbant i Ciceros bruk av «*horti*», det er ikke nødvendigvis en park, i alle fall ikke etter vår oppfatning av ordet, men heller bare en urban tomt.

2. 1. **De Cicerone** ... Om Marcus utreise og økonomi i Athen.
 2. **Nummorum** ... *Nummus* i entall er et generelt ord for «penger», men flertallsformen betyr spesifikt sestertius, sammen med *permutetur* synes det å være en form for vekslelapp eller noe liknende. Jeg har valgt å oversette det med «å skrive ut en vekslelapp». Jeg mener det gir mening ut ifra konteksten også, slik at Marcus kan få ut pengene i Athen.
 4. ... **nihil habere nos quod scribamus** ... Det er åpenbart mye å skrive om når det kommer til eiendommene og ting Atticus må ta hånd om, men ikke så mye nytt. Kanskje også Cicero mener at det ikke er noen nyheter å snakke om.
 6. ... **cottidie ad te mittam ut tuas accipiam**. Cicero sender brev slik at Atticus skal sende tilbake. Dette kan bety både at han må svare på Ciceros brev, men også rent praktisk at budbringeren som kommer med brevet til Atticus kan ta med Atticus' brev til Cicero.

3. 1. **De Bruto tamen** ... Angående Brutus hjemreise til Roma fra sin provins.
 4. **Vellem tardius** ... Det var forventet at Cicero skulle være til stede i Roma når Brutus kom tilbake. Igjen ønsker han heller å sende en unnskyldning av noe slag.

267/XII.28

1. 6. ... **ut illi probetur** ... *Illi* her er Terentia, så en løsning hun kan være fornøyd med. Cicero mener dette er umulig.

7. **Eius aliquid interest videri illius causa voluisse ...** Ikke nødvendigvis å faktisk behage, men kanskje dette er Ciceros egne ord, ikke Marcus'. Om det er tilfelle kan vi si med ganske stor sikkerhet at det handler om penger. Men vi vet ikke spesielt mye om forholdet mellom Terentia og Marcus, så det kan godt være Marcus ønsker å støtte Terentia som hennes sønn.

8. ... **mea quidem nihil nisi quod tu scis ...** Denne plikten han tidligere har nevnt.

2. 1. **Quod me ad meam consuetudinem revocas ...** Mest sannsynlig i en politisk kontekst, komme tilbake til forum og ta en aktiv del i politikken igjen.

3. ... **erat enim ubi acquiescerem.** Altså Tullia. Det kan vi si med sikkerhet ut ifra hans svar til Rufus kondolansbrev hvor han skriver i samme kontekst at hans eneste trøst nå er revet bort fra ham.¹⁰³

6. **Quod me ipse per litteras consulatus sum ...** Han sikter selvsagt til sin *Consolatio*. Bruken av *litteras* synes her å være mer i bruken «litterære verk», men det utelukker ikke at verket var skrevet i form av et brev. Som Cicero videre sier kunne ikke verket lindre hans sorg, men hjelp ham å skjule den. Dette synes, som nevnt i kommentaren til 251.3.11, viktig for både Cicero og dem rundt ham. Han ønsker nemlig ikke å lindre sorgen, så målet må ha vært å lære seg å leve med den uten å vise den.

3. 1. ... **Triario ...** Gaius Valerius Triarius, som er nevnt i Ciceros *Brutus* og i brev 89. Han var aktiv i den tredje mithridatiske krigen, og borgerkrigen på Pompeius' side. Han er død når dette brevet blir skrevet. Cicero var verge for hans barn.

3. **De Castriciano ...** Det er usikkert hva denne saken omhandler. Åpenbart er det slaver involvert, men det er ikke snakk om et salg, muligens heller en arv hvor Cicero, Quintus og Castricanus var delarvinger, og Cicero skal kjøpe ut Castricanus andel i slavene.

10. **Publilius, si aequinoctium expescat ...** Publilius skal reise til Afrika, han venter mest sannsynlig gode værforhold. Etter den helt nye julianske kalenderen, som ble introdusert 1. januar samme år, var satt jevndøgnet til 25. mars, altså neste dag.

¹⁰³ Fam. 249.2

13. ... *Lentulum puerum* ... Lentulus var Dolabellas cognomen etter han ble adoptert inn i Lentii-familien på eget initiativ så han kunne bli folketribun. *Lentulum puerum* er høyst sannsynlig Dolabella og Tullias sønn. Cicero ønsker at han skal ha noen tjenere hos seg. Barnet omkom mest sannsynlig kort tid etter dette, han nevnes bare en gang til i Ciceros brev. Men det er heller ikke nevnt noe dødsfall, men det er ikke sikkert at det er noe Cicero hadde ønsket å skrive om uansett.

268/XII.29

1. 3-4. ... *sed erant causae cur hoc tempore istic esse nollem*. Kan være både noen i Roma, eller sorgen. Om det er sorgen, må Cicero mene at det vil gjøre ham vondt å være i Roma, ikke at han skammer seg, han har allerede påpekt at han klarer å skjule sorgen sin. Om det er personer er det vanskelig å si hvem, kanskje Terentia, eller noen andre som krever noe av ham.
2. 2-3. *Sequitur ut etiam mihi ipsi quiddam opus sit* ... Dette var i utgangspunktet Ciceros plan, men han prioriterte monumentet og la det fra seg. Han ønsker nå å slå to fluer i en smekk, og ha en tomt han både kan bo og ha monumentet på.

5-6. ... *me ab Oppio et Balbo valde diligi*. Cicero ønsker å rekruttere de to til å innhente pengene fra Faberius. Fordi de begge var nære Cæsar, slik Faberius også var, tror kanskje Cicero at de kan få pengene ut av ham.

13. ... *ἐγγήραμα* ... Forekommer kun her og i brev 268, og en gang hos Plutark,¹⁰⁴ det synes å bety hvordan, eller hvor i dette tilfelle, man bruker sin alderdom. Meningsinnholdet er slik jeg forstår det er «et sted hvor det er passende å bli gammel», jeg har valgt å oversette det med «alderdomens gjeremål».

13. ... *ἐντάφιον* ... Her kan vi spør om han mener til Tullia, eller han selv.

15. ... *Damasippi* ... Damasippus kan umulig være Cicero venn Licinius Crassus Damasippus, han var død på dette tidspunkt. Kan dog være en arving.

¹⁰⁴ Plut. Cat. Mai. 24.

269/XII.33

1. ... *si et Silius is fuerit quem tu putas nec Drusus facilem se praebuerit* ... Det synes at det blir vanskelig å få tak i en av eiendommene Cicero ønsker seg ved Ostia.

2. 1. *Vehementer me sollicitat Atticae nostrae valetudo*. Attica tilstand er igjen forverret, Cicero foreslår at det kan være på grunn av noens neglisjering. Hvem han sikter til er vanskelig å si, han legger fra seg tanken når han påpeker dyktigheten til både hennes lege og hennes lærer, men at han i det hele tatt nevner det synes å bære med seg implikasjoner, kanskje han gjør det bare for å kunne rose Atticus husholdning i neste linje.

2. ... *pedagogi* ... Allerede som et lite barn har Attica en lærer, og denne læreren har åpenbart et hovedansvar for henne etter som Cicero nevner dem sammen med legen.

270/XII.30

1. 2. ... *Lentulum* ... Atticus har besøkt gutten, men har ikke enda sendt slaver. Dette er siste gang Lentulus nevnes hos Cicero.

6. ... *Salas* ... Både navnet selv, og hvem dette var er usikkert.

2. 3. ... *Ovia* ... Samme Ovia som er nevnt i 260, gjelder antageligvis samme sak.

271/XII.32

1. 1. *Haec ad te mea manu*. Vanligvis var brev diktert og nedskrevet av en slave, ofte når noe var skrevet i ens egen hånd var sakens natur sensitiv, eller det kunne være mer tilfeldig. Dette brevet har ikke noe åpenbart sensitiv informasjon, så vi kan anta at det ikke er noen spesiell grunn til at det skulle skrives i Ciceros egen hånd.

2. *Publilia* ... Ciceros nye, andre, kone. Hun kom fra en rik familie, og det var mest sannsynlig hovedgrunnen til at Cicero giftet seg med henne. De skilles ikke lenge etter.

2. *cum Publilio* ... Mest sannsynlig ikke den tidligere nevnte Publilius. Om han reiste til Afrika rundt 25. mars, gir det ikke mening at han nå skulle besøke Cicero med sin søster.

4. *Orat multis et supplicibus verbis ut liceat et ut sibi rescribam.* Dette synes mer enn noe annet å være en unnskyldning, men det er interessant at han er villig til å være så åpen om sin tilstand til henne.

2. 4-5. ... *Argileti et Aventini* ... To av Ciceros eiendommer, som han leier ut.

7. ... *Bibulum* ... Lucius Calpurnius Bibulus, sønn av Catos datter Procia. Han tjente først under Brutus, deretter Marcus Antonius i borgerkrigene.

Acidinum Usikkert hvem dette er.

Messallam Marcus Messalla Corvinus, som erstattet Marcus Antonius som konsul i 31. Han studerte i Athen sammen med Marcus og Horats.

272/XII.31

1. 2. ... *filium* ... Hans sønn er identifisert som Publius Silius Nerva, som var konsul i år 20. Han kan ha eid en andel av eiendommen gjennom sitt giftemål, han var svigersønn av en viss Coponius som skal ha eid eiendommen tidligere.¹⁰⁵

3-4. ... *si addiderimus aliud* ... Cicero har tidligere tilbudt en pris, med en tillagt ting, høyst sannsynlig en eiendom, som Silius har vært enig om, men må ha trukket seg ut på bakgrunn av dette med sønnen. Cicero mener at det Atticus sier ikke kan stemme, fordi Silius tidligere har takket nei til tilbudet.

2. 3. ... *Coponianam villam* ... Må være et hus på Silius' eiendom, navnet kommer fra den tidligere eieren, som er nevnt i forrige kommentar.

5-6. *Sed mihi utrivis istorum tempore maigs meo quam ratione aestimandi sunt.* Igjen går Ciceros nåværende behov og tilstand fremfor det som vanligvis ville vært prioritert. Han bryr seg ikke stort om hvor mye eiendommen innhenter, men heller hvor passende det er for monumentet.

¹⁰⁵ Vell. Pat. II.84.4

10. ... *vel tanti quanti* ... Drusus ønsker mer for sin eiendom enn de andre Cicero vurderer, kanskje også mer enn den er verd. Dette nevnes også i brev 262.

11. ... *repraesentando*. Kunne betale i kontanter, Drusus ønsket å få betalt i kontanter så fort som mulig.

3. *Egnatius mihi scripsit*. Cicero har mottatt et brev fra Egnatius som svar på hans eget som er nevnt i 270. Dette avsnittet er lagt til resten av brevet, det ser derfor ut som om Cicero har mottatt brevet etter han hadde skrevet resten av dette brevet, men ikke sendt det.

4. *Nam cum Silio non video confici posse*. Av grunnene som er nevnt tidligere i dette brevet.

273/XII.34

1. 1. *Tironi enim melius est*. Tiro var ofte syk, og var ofte borte fra Cicero av denne grunnen.

3. ... *certum diem illius profectionis non habere* ... Altså når Publilius og moren skulle ankomme, Cicero reiser nå til Atticus.

3. 2-3. ... *et maxime cuius loci detractio fieri velit*. Silius skal tydeligvis dele opp eiendommen og beholde en del av den.

3. ... *'extremi'* ... Altså en skogdel av tomten, Cicero er bekymret for at det er just den tomten han ønsket til sitt formål.

274/XII. 35

1. 1. *Ante quam a te proxime discessi* ... Cicero har oppholdt seg hos Atticus i Roma, slik han nevnte i forrige brev. Han oppholdt seg der hele april, og vi har derfor ingen brev fra denne perioden. Dateringen av brevet er noe usikker, men om han reiser den første mai, og brevet er sendt på vei tilbake til Astura kan det dateres til 2. mai.¹⁰⁶

¹⁰⁶ Shackelton Bailey, Letters to Atticus Vol. V: 328.

2. ... *insumptum in moniementum esset* ... Loven gjaldt tydeligvis ikke for templer, eller helligdommer, det blir derfor viktig for Cicero at det ikke skal forstås som et begravelser monument. Det kan sies at dette var hans plan i utgangspunktet, men den økonomiske faktoren må også ha vært viktig for ham.

7. *loco* ... Hvilket sted Cicero har bestemt seg om, denne måneden han og Atticus har vært sammen vet vi ikke. Det kan svært gjerne være de eiendommene so det var snakk om i mars, de dukker opp senere også. Nå må det altså uansett endres.

7. *minus urgeor* ... Besøket til Atticus synes å ha gjort Cicero godt, men han har uansett ikke lagt fra seg planen, og sender igjen daglige brev. Det er åpenbart at han fremdeles sørger, men tonen i brevene etter besøket er litt mindre farget av hans dype sorg.

9-10. ... *magis quam a me vis aut pateris te rogari* ... Det har åpenbart vært et punkt for noe uenighet under besøket, slik det også har syntes å være i brevene.

275/XII.36

1. 1. *Sepulcri* ... Tullia var høyst sannsynlig allerede begravd i Roma, og dette skulle ikke se ut som, eller være, hennes grav.
3. ... *ἀποθέωσιν* ... Her er det vanskelig å si om han mener stedet eller Tullia, men med utgangspunkt i resten av brevet mener jeg at det igjen må handle om stedet. Han tar nemlig igjen opp tråden om skiftende eiere.
9. *Sin tibi res, si locus, si institutum placet* ... Denne linjen er lett å mistolke. For hva skal «res» bety her? Det er lett å tenke at det er «saken» altså Ciceros plan, men det gir ikke mening med «*placet*», vi vet jo at dette prosjektet slett ikke behaget Atticus, og Cicero har gitt opp å overbevise ham, og ber ham heller om bære over med det. Derfor må «res» sikte til en eller annen mer konkret ting, på linje med stedet, og byggeplanen.
2. 2. *in Cumano* ... Shackleton Bailey påpeker at Brutus ikke hadde noe hus i Kumae. Og hvorfor skulle Cicero bære nag over at Brutus ikke oppholdt seg der om ikke det angikk ham

selv. Derfor kan det antas at Cicero snakker om sin villa i Kumae, som han nevner i neste brev.¹⁰⁷

5. ... *Clautium*. Arkitekten Clautius er fremdeles involvert i prosjektet, det tyder på at det ikke har vært store endringer i designet.

276/XII.37

1. 1. ... *Hilaro* ... En av Ciceros sekretærer.

2. ... *Aegypta libro* ... En av Ciceros frigjorte slaver, han dukker opp i flere av Ciceros brev. Navnet kan sies å være noe spesielt, det er tilsynelatende unikt i det meste av latinsk litteratur, og er vanligvis en hunkjønnsform. Men på bakgrunn av hvor hyppig navnet dukker opp hos Cicero selv, og at han alltid bruker både maskuline bøyingsformer og pronomener når han snakker om han, må Aegypta ha vært en mann.

3. ... *Piliam et Atticam* ... Pilia og Attica har reist fra Roma til Ciceros villa i Kumae, vi vet ikke hvorfor, men det kan ha med Atticas helse å gjøre, eller bare for å komme seg bort fra byen en liten stund.¹⁰⁸

2. 3. ... *de Tusculano*. Atticus må ha foreslått å bygge på Ciceros eiendom i Tusculum.

6. *Sed nescio quo pacto celebritatem require* ... Tusculum lå et lite stykke unna Roma, dog ikke like langt som Astura, men hadde tydeligvis ikke folkemengdene som Cicero ønsker å omringe helligdommen med.

8. *Scapulae* Kanskje den pompeianske Scapula, som omkom under slaget ved Munda. Dette er støttet av at Cicero ønsker at Atticus skal møte en arving, Otho.

13. *Si ergo aliud <de>erit non erit culpa [ni]si emero*. Cicero legger nesten skylden på Atticus, men kanskje noe spøkfullt. Drusus' var dyrere enn Cicero ønsket, og håper Atticus kan finne noe som er mer passende, eller komme til enighet med Otho.

¹⁰⁷ Ibi.

¹⁰⁸ Cicero nevner senere at han har overlatt huset til henne i en periode i brev 369 og 370, tilsynelatende uten noe spesifikk grunn.

3. 1. *Apud Terentiam* ... Saken med Terentia er fremdeles ikke løst, Ciceros forespørsel etter Atticus godvilje tyder på at Atticus igjen ikke har levd helt opp til Ciceros forventninger.
2. ... *auctoritate*. Jeg har valgt å oversette med «dine råd», det kan også oversettes med «autoritet» eller «vilje», og selv om det kan være Cicero trenger Atticus «autoritet» i denne sak, føler jeg ikke det er spesielt sannsynlig.

277/XII.37a

1. 1. ... *Sex. Pompeium Corbuda exisse* ... Sextus Pompeius var Pompeius yngste sønn, han var til stede under slaget ved Munda. Hans flukt gjennom Spania førte ham til Sicilia. Han ender opp som den siste opposisjonen til det andre triumviratet i Sicilia.
2. ... *Gnaeum fugisse* ... Gnaeus Pompeius var Pompeius eldste sønn, han var sammen med sin bror ved Munda. Hans flukt var dog mindre vellykket enn sin bror, han tas igjen og blir henrettet.
3. ... *neque enim curo*. Sikter til hvor Gnaeus oppholder seg. Cicero sto ikke på god fot med Gnaeus etter slaget ved Farsalos.
3. *Litteras Narbone* ... Aulus Hirtius, som var forfatter og konsul i år 43. Han oppholdt seg tydeligvis nå i Narbo Martius, sør i dagens Frankrike, derfor hadde han lettere tilgang til nyheter om hva som foregikk i Hispania.
4. ... *de Canini naufragio* ... Gaius Caninius Rebilus var en av Cæsars menn i Hispania. Han ble gjort til *consul suffectus* i desember 45,¹⁰⁹ om forliset var reelt overlevde han.
5. *Quod me a maestitia <a>vocas* ... Cicero sorg er fremdeles et tema, selv om han sier sorgen har lettet i brev 274.
- 6-7. ... *εις ἀποθέωσιν* ... Her mener jeg han snakker om Tullia; han har flere ideer om hvordan det kan gjøres. Ut ifra at han ikke sikter til et spesifikt sted, og stedet ville bestemt, som han tidligere har sagt, om det kunne helliggjøres, mener jeg det er riktigere å tenke at dette handler om Tullia.

¹⁰⁹ Fam. 265.1

8. ... **Othonem** ... Otho var en av de tidligere nevnte arvingene til Scapula som er nevnt i brev 276.

278/XII.38

1. 2. ... **sed homo nequam** ... Muligens Cicero mener budbringeren eller noe liknende her. Kanskje han etterspurte svar fra Atticus på et ubeleilig tidspunkt.
5. ... **sed tamen aberro**. Cicero har fremdeles ikke funnet noe dypere trøst i skrivingen, den oppholder ham bare, slik han også skriver i brev 251.
2. 1. **Asinius Pollio** ... Gaius Asinius Pollio, konsul i 40. Han var soldat under Cæsar, og han hørte derfor hva Quintus sier om Cicero.
 1. ... **de impuro nostro** ... Den yngre Quintus har drevet en svertekampanje mot Cicero, både han og faren har prøvd å komme nærmere Cæsar.

279/XII.38a

1. **Quod putas oportere pervideri iam animi mei firmitatem gravisque** ... Selv om Cicero nå har klart å skjule sorgen, og oppta seg med litteraturen, ønsker Atticus at dette skal bli synlig for alle som kritiserer ham i Roma, mest sannsynlig mener han med dette at Cicero skal reise tilbake til byen.
 3. ... **quid litterarum et cuius generis conficiam** ... Cicero holder i øyeblikket på med sin *Academica*, som skulle latinisere gresk filosofi for en romersk leser.
 8. ... **maxime liberalis sit doctoque homine dignissima** ... Denne formen for lindring, eller distraksjon, krevde heller ikke at han måtte oppholde seg i Roma, eller måtte møte andre mennesker. Det synes også å være et gjennomgående poeng for Cicero.
2. 3. **Hoc mihi debere videor** ... Igjen føler Cicero at han «skyller dette», kanskje han bruker dette som en unnskyldning, for å lette noe av Atticus' motstand til prosjektet.

5. ... *partibus quattuor* ... Det var fire arvinger etter Scapula, de skulle dele opp eiendommen.

8. *Publcius qui est Treboni et Cuisini* ... Publicius, den tidligere eieren av tomten, han var med Gaius Pomponius i Hispania, og kan enten ha dødd ved Munda, eller fått sin eiendom konfiskert. Trebonius er Gaius Trebonius som var en av Cæsars offiserer, og senere en av hans drapsmenn. Cusinius er Marcus Cusinius som senere var guvernør av Sicilia.

10. *Clodiae* ... Shackleton Bailey mener hun er datter av Quintus Metellus Celer og Clodia Quadrantaria, og Lentulus Spinthers svigermor.¹¹⁰

14. *Κῶρος Β* ... Et verk av filosofen Antisthenes, som grunnla den kyniske skolen. Vi har kun fragmenter av hans tekster, utenom dette er det meste vi har om ham og hans verk fra Diogenes Laertius.

280/XII.39

1. 3. *Exspectaram tamen aliquid de litteris Asini Pollionis*. Altså å høre noe fra Atticus om brevet fea Asinius. Asinius må ha kontaktet Atticus om noe som også angikk Cicero, kanskje igjen om Ciceros nevø.
2. 8. ... *conquiescent litterae nisi quid novi exstiterit*. Frem til nå har Cicero alltid funnet en grunn til å skrive, men nå synes det å ta slutt. Hans daglige brev stopper dog ikke.

281/XII.40

1. 1. ... *Caesaris vituperatio* ... Cæsar skrev en *Anticato* som svar til Ciceros egen *Cato*, som roset Cato den yngre. Cato var en av Cæsars største motstandere, og valgte å ta sitt eget liv fremfor å bli tilbudt Cæsars tilgivelse. Det Cicero har motatt fra Hirtius synes å være en slags skisse til hva Cæsars egen *Anticato* skal bli.
3. ... *sed cum maximis ladibus meis*. Hirtius var en venn av Cicero, men han var også nært alliert med Cæsar, løsningen hans er derfor å fordømme Cato, men rose Cicero.
4. *Muscam* ... Mest sannsynlig noen som hadde ansvar for Atticus' kopister.

¹¹⁰ Shackleton Bailey, Letters to Atticus Vol. V: 413.

4-5. *Volo enim eum divulgari* ... Cicero ønsker Hirtius traktat om Cato utgitt, han forklarer i brev 285 at han gjør det fordi «større ros skal komme av folkets kritikk», men det kan nok godt være at de rosende ord Hirtius bruker om Cicero også gjør ham mer motivert.

2. 1. *Συμβουλευτικὸν* ... verbet «*συμβουλεύω*» som betyr å rådføre, sammen med suffikset «*-τικός*» som lager et adjektiv som legger til betydningen «noe som angår», eller «noe som er passende til». Ut ifra videre kontekst, er det åpenbart at det er snakk om et rådgivningsbrev som Cicero skriver til Cæsar, av samme sort som Aristoteles og Theopompus av Khíos skrev til Alexander den store.

6-7. ... *hoc meo maerore minuatur, ego quid homines aut reprehendant aut postulant nescio*. Igjen har Atticus skrevet om hvordan Cicero blir oppfattet i Roma, for å få ham til å ta opp igjen sine plikter. Men Cicero ser ikke hva han kan kritiseres for, mest sannsynlig vet han veldig godt hva han gjør, men behovet for å fortsette sin sørgeprosess er fremdeles sterk hos ham. Videre sier han at han verken kan slutte å sørge, eller er ødelagt av sorgen, svar Atticus mest sannsynligvis ikke finner spesielt fornøyelige.

12-13. ... *sed genus scribendi* ... Cicero peker på sin litterære virksomhet som bevis på hans sunne sinn, på samme måte som han gjør 260.5.

3. 1. ... *quia discessus est* ... Min forståelse av dette er at det er «tid for utreise», altså å reise til en av sine villaer. Det er åpenbart en unnskyldning fra Ciceros side.

6. *Hilaritatem illam qua hanc tristitiam temprum condiebamus in perpetuum amisi* ...

Cicero kunne uten større vanskeligheter fremstå lykkelig i den tunge tiden etter republikkens fall, men nå er det umulig. Det er kanskje dette han sikter til når han sier til Atticus at «alt han har elsket i ham er dødd». Men han forsikrer Atticus om at hans viljestyrke i både sinn og tale ikke er gått tapt.

4. 5. ... *Lentulo* ... Kan umulig være Tullias sønn, men kanskje heller Lentulus Splinthers sønn med samme navn som sin far.

5. 1. *Quod quaeris quam diu hic ...* Cicero planlegger å reise fra Astura, men han vet enda ikke til hvor.

282/XII.42

1. 1. *Nullum a te desideravi diem litterarum ...* Jeg er noe usikker på hva Cicero legger i dette, men det må være svar på noe Atticus har skrevet til ham. Det er vanskelig å si hva, men ut ifra resten av brevet synes det som om Atticus muligens har unnskyldt at han ikke har skrevet daglige brev fordi han ikke har noe å skrive om.
2. 3. ... *et illud alterum quam sit difficile te non fugit*. Hvilket «alterum» Cicero sikter til er mest sannsynlig ikke en annen eiendom, da ville han nok ha nevnt den tidligere. Kanskje hans andre plan, altså apoteosen.
3. 1. ... *exiturum puto ...* Utenom hans opphold hos Atticus blir dette første gang han reiser. Han har fremdeles ikke bestemt seg, men uansett om han reiste til Tusculum eller byen må det ha gledet Atticus.

283/XII. 41

2. 2. ... *minime in te quidem ...* Han er nok noe misfornøyd med Atticus' innsats, han ville ikke sagt det slik hvis ikke. Alt i alt er ikke Cicero mye nærmere å få satt planen i live enn han var i mars.
4. ... *incursabit in te dolor meus ...* Her viser Cicero også sin misnøye, kanskje mer direkte enn han tidligere har gjort. Seg selv tro er han ikke direkte med sin kritikk, og mildner den med det følgende «*non iure*», men på Ciceros måte vil jeg si at dette er det strengeste han kan være mot Atticus, uten å direkte skylde på ham.
3. 1. *Si quaeris quid optem ...* For å oppsummere hvilke tomter som er aktuelle for Cicero: Sculpas som Atticus forhandlet om med Otho. Clodias, men hun var bortreist fra Roma. Silius' og Drusus' som var de første to eiendommene Cicero ønsket seg, men de uvillige til å

selge, eller ønsket for mye for tomten. Og til sist Cusinius' og Trebonius', og en tredje person som er ukjent for Cicero, som eide en tomt som var helt bar, og derfor ikke spesielt attraktiv. Planen om å bygge på Ciceros egen tomt i Tusculum synes å være Atticus' egen preferanse.

6. ... *gravius accusas quam patitur tua consuetudo* ... Kanskje det er dette som gjør at Cicero er ganske kvass i dette brevet.

4. 1. *Hirti epistulam* ... Altså denne skissen til en *Anticato* som er nevnt i brev 281.

4. *Redeo ad fanum*. Det er noe spesielt at Cicero kommer tilbake til helligdommen i slutten av brevet, nesten som et postskriptum. Det viser hvor høyt Cicero ønsker å få satt planen ut i live, han ønsker at det er dette som skal stå igjen som det viktigste poenget i brevet for Atticus.

284/XII.43

1. 1. ... *monere te ut id ipsum quod facis faceres*. Hva det er Atticus gjør er usikkert, men med tanke på at han «kan gjøre det mer komfortabelt fra sitt hus» høres det ut som om det handler om hvor han oppholder seg.

2. 3. *Quod scribis scire te mihi illam rem fore levamento* ... Det forrige brevets harde ord må ha gjort inntrykk på Atticus.

6. ... *quem id non ita valde probare arbitrer*. Det er kanskje en liten underdrivelse, det har åpenbart vært et stort konfliktpunkt mellom de to. Hele dette avsnittet føles litt som en klarhet etter krangelen deres, det er tydelig at Atticus har beklaget, og at dette han skriver om å forstå at prosjektet vil trøste Cicero, har gjort Cicero mer beleilig.

3. 1-2. *Sed tamen maior etiam res est quam facultates nostrae* ... Cicero vil ikke klare å vinne over Otho i en budrunde.

4. ... *effice quidvis*. Det begynner å se ut til at Cicero ikke kan få noen av eiendommene som han ønsker, men det viktigste er å få gjennomført prosjektet, så et hvilket som helst sted,

innen visse grenser, vil være bedre enn ingenting. Som han sier i neste linje, føler han seg bundet til løftet eller eden, og det er åpenbart at han mener dette.

7. ... *de Tusculano* ... Planen om å bygge på Ciceros egen tomt i Tusculum synes å bli det mest realistiske for å få det gjort i løpet av sommeren.

7-8. *quod certe non est committendum*. Hvorfor det er så viktig for Cicero å få det ordnet i løpet av sommeren er vanskelig å si, kanskje han frykter uroen som åpenbart preger Romerriket, eller kanskje han, som en eldre mann, ønsker å få det gjort så fort som mulig.

285/XII.44

1. 1. ... *facile patior* ... Et vanskelig uttrykk å oversette, det bærer med seg en viss likegyldighet, men også et hint av glede eller godtakelse. Jeg har valgt å oversette det med det noe moderne «det er greit for meg», man mister da sammenhengen mellom «*facile*» og «*facilius*», men jeg mener dette er den beste løsningen.

4-5. ... *ex istorum vituperatione sit illius maior laudatio*. Atticus har tydeligvis spurt hvorfor Cicero ønsket å gi ut noe som kritiserte Cato, men Cicero mener at folket vil kritisere teksten og hylle Cato. Som nevnt tidligere kan han også ha hatt underliggende motiver.

2. 1. ... *Mustelam* ... Mustela er, som Cicero sier, en av de andre arvingene etter Sculpa. Cicero mener det er bedre å gå gjennom Mustela enn Otho.

3. ... **a Pontiano**. Cicero har åpenbart hjulpet Mustela med noe, hvem Pontianus var, og hva saken gjaldt er vanskelig å si.

6. ... *ἐγγήραμα*. Han vil også få et sted å bli gammel, men hovedmålet er helligdommen.

7. ... *οἰκοδεσποτικά* ... Ordet dukker bare opp her hos Cicero, og en gang i Klaudios Ptolemaios' Tetrabiblos¹¹¹ som omhandler astrologi i andre århundre e.vt. Her synes ordet å ha en helt annen betydning, som ikke kan passe med Ciceros. Det må ha noe med husets far på grunn av «*οἰκοδεσπο-*» og jeg tror endelsen må være suffikset «*-τικός*», altså noe som passer en familiefar.

¹¹¹ Ptol. Tetr. 3.130.

3. 1. *Quod domi te inclusisti ...* Atticus har tydeligvis stengt seg inne i sitt hus for å fullføre noe. Mest sannsynlig er det dette Cicero sikter til i brev 284.

3-4. *Contudi enim animum et fortasse vici ...* Tullia døde mest sannsynlig i Ciceros villa i Tusculum, det har derfor vært vanskelig for Cicero å reise hit. Nå har han «*contudi*» sitt sinn, et sterkt ord å bruke, «knuse», «slå i stykker», men ikke overvunnet derfor «*foratsse vici*».

6. *Philotimus nec Carteia Pompeium teneri ...* Philotimus var Terentias verge,¹¹² og ansvarlig for familiens økonomi frem til deres skilsmisse. Han var også en voldsom støttespiller av Pompeius¹¹³ og hyppig nevnt i Ciceros brev. Sextus Pompeius flyktet reiste gjennom Carteia på sin flukt, det var også her de to brødrene hadde sin hær før slaget ved Munda. Ryktet må ha vært at Sextus oppholdt seg i Carteia med sine gjenværende styrker, og et siste, kort, slag ville blitt kjempet her. Fordi Sextus allerede hadde flyktet, og samlet opp sine styrker i Sicilia hadde Philotimus rett i dette.

7. ... *Clodium Patavinum ...* Ukjent person, men åpenbart bekjent av Oppius og Balbus.

10. *Solet omnino esse Favoniaster.* Marcus Favonius. Cicero beskriver han som en venn eller bekjent.¹¹⁴ Favonius var kritisert for å kopiere Cato den yngre, spesielt etter Catos død. Cicero sier her at Philotimus også faller innen denne kategorien.

4. 1. Ego hic duo magna συντάγματα absolvi ... Cicero har fullført to av delene, eller bøkene, i hans *Academica*. Disse var *Catulus* og *Lucullus*.

1-2. *nullo enim alio modo a miseria quasi aberrare possum.* Det er noe spesielt hvordan Cicero kna hoppe mellom «*contudi enim animum et fortasse vici*», til å igjen falle tilbake til hvordan sorgen, og ulykken er alt oppslukende. Han kan ha det svært turbulent, og hoppe fra en ting til en annen, men det kan også være for å holde på Atticus godvilje, slik at ikke brevene fylles med Ciceros sorg, som han vet Atticus ønsker at han skal skjule.

¹¹² Treggiari, 33.

¹¹³ Att. 200.1.

¹¹⁴ Att. 124.7.

1. 1. *De Vergili parte* ... En av arvingene til Scapulas tomt. Forhandlingene med Mustela synes å ikke ha fått utslag.

3. ... *metuo ne turbem et irruam in Drusum*. Kanskje litt humoristisk, men det er åpenbart at Cicero ikke ønsker å kjøpe Drusus tomt, helst på grunn av prisen, men også fordi han mener den ikke er passende for å oppholde seg på, som jo nå er hans andre mål.

2. 2. *Sed quia qui mecum sunt* ... Det kan umulig være snakk om hans slaver og husholdning, så han har åpenbart besøk av noen.

4-5. ... *ne relictus videar*. Hvorfor skulle dette plutselig være et problem for Cicero? Han har tidligere ment at han ikke fremstår som fortapt, og bryr seg heller ikke om folk skulle synes det. Jeg tror vi må ta «*relictus*» bokstavelig her, ikke at han fremstår som fortapt, men etterlatt, borte fra alt som foregår.

8. ... *epistulam ad Caesarem* ... Brevet som han skriver om i brev 281. Selv om han har skrevet brevet blir det aldri sendt. Oppius og Balbus kritiserer det, og Cicero mister motet. Cicero viser allerede at han er noe motvillig til å sende det, til og med å skrive det gjorde han fordi det behaget Atticus.

1. 1. *Vincam, opinor, animum et Lanuvio pergam in Tusculanum*. Han skal seire over sitt sinn, men ikke sorgen. Slik han sier i neste setning er sorgen uforandret, men alternativet er at han aldri vender tilbake til Tusculum.

4. *Neque enim ista maior admonitio* ... Det er åpenbart at Tullia må ha omkommet i villaen i Tusculum, Cicero ville ellers ikke presisert dette.

2. 1-2. *Vel binae enim poterunt litterae*. Kanskje dette handler om eiendommene, om det omhandlet Terentia eller noe annet ubehagelig ville nok ikke Cicero skrevet så lett om det, og i alle fall ikke foreslått at han skal komme til Atticus.

288/XII.47

1. 2. ***Eo magis delabor ad Clodiam.*** Clodia har åpenbart vært vanskelig å få forhandlet med, og Cicero har tidligere trodd at hun ikke vil selge. Penger synes å være hovedproblemet til Cicero på dette tidspunktet. Gjelden fra Faberius, som er nevnt, er heller ikke tilbakebetalt.

3. ... ***nihil nocuerit si aliquid cum Balbo ...*** At Balbus skal involveres tyder på at Cicero ønsket å bruke Cæsars autoritet for å få utbetalt pengene, kanskje var Cæsar selv involvert på et vis i saken.
2. 3. ... ***magna res est ...*** Prisen som Mustela hadde oppgitt var åpenbart for mye for Cicero, spesielt når han konkurrerte med Otho, som var rikere enn ham.

289/XII.48

1. 1. ***De Philotimo ...*** Kanskje i betydning «det Philotimus skriver», altså om Pompeius og krigens gang.

2. ***Domum tuam pluris video futuram vicino Caesare.*** En morsomhet fra Ciceros side; det er blitt satt opp en statue av Cæsar i Quirinus' tempel. Atticus hadde åpenbart et hus like i nærheten av dette.

3. ***Nos de Pilia et Attica certiores faciet.*** Pilia og Attica oppholder seg fremdeles på Ciceros eiendom i Kumae.
2. 1. ***Domi te libenter esse facile credo.*** Atticus har vært bortreist av forretningsmessige grunner, derfor lurert Cicero på om noe gjenstår, eller om han endelig er ledig.

4. ... ***addidisti te putare opus esse.*** Hvorfor Atticus mener det er nødvendig at han skulle oppholde seg med Cicero kan ha flere grunner. Mest sannsynlig er det et vennskapelig ønske, og at han mener at han prioriterer dette, men det kan også være at han mener at det er nødvendig for ham å være til stede slik at ikke Cicero skal knekke sammen.

290/XII.45

1. 1. *De Attica optime*. Ciceros budbringer må ha ankommet med nyheter om Attica og Pilia.
 1. ... *ἀκηδία tua* ... Ordet «acedia» blir også brukt på norsk. Det var tidlig en av kristne dødssyndene, da i betydningen slapphet, men den gamle greske betydning synes å bære med seg en viss sinnsstemning. Jeg tror det er det Cicero mener her, ikke at Atticus har neglisjert sine plikter, men at han er nedstemt.
 3. ... *nec haec quae refricant hic me magis angunt* ... Dette var jo som forventet for Cicero selv også, men han foretrakk det likevel fremfor sitt hus i Roma, og slik han sier, er smerten med han samme hvor han er.

2. 3. *Eum σύνναον Quirino malo quam Saluti*. Salus var gudinnen for trygghet og god velferd. Quirinus kan umulig være Janus Quirinus, dette epitetet ble ikke introdusert før Augustus' tid, men det kan enten være den sabinske krigsguden eller Romulus apoteosert. Det er lett å tenke at det siste er sant og at Cicero med dette forutså Cæsars død ved senatets hender, Romulus ble jo drept på samme vis. Det er ikke umulig at Cicero i det minste ønsker at dette skal skje, men jeg tror heller han sikter til krigsaspektene her. Ordet σύνναος betyr «tempeldelende», men oversettes bedre med noe som deler tempel.

3. *Id enim ipsum putaram quod scribis* ... Han har ikke tidligere nevnt at han ønsket Hirtius' litterære talent roset. Alt i alt fremstiller Cicero dette som et vinn-vinn-scenario for alle involvert, han selv også.

291/XII.50

1. 1. *Ut me levarat ttus adventus sic discessus adflixit*. Atticus har besøkt Cicero i sin villa, som var mye lettere tilgjengelig enn hans villa i Astura. Dette var en av hovedgrunnene for at Cicero ønsket å oppholde seg her. Men han hadde vært enda nærmere om han oppholdt seg i Roma, så det er åpenbart at han fremdeles ønsker å unngå folkemengder og obligasjoner. Men kanskje også det lå noe mer spesifikt under, som han nevner i slutten av brevet.

2. ... *Sexti auctioni* ... Sextus Peducaeus, ikke Pompeius. Hva auksjonen kan ha vært er usikkert, men mest sannsynlig noe som ikke angikk Cicero og hans eiendommer.

4. ... *quadam de re* ... Igjen sikter Cicero til en viss sak, vi vet ikke hva denne saken var og hvorfor det holdt Cicero unna Roma.

2. 2. ... *quidem urbani videbantur* ... Altså de så ut som de var salver som hørte til byen. Cicero har allerede gjennomskuet Marius, og skriver derfor at de så ut som det, ikke at de var det.
3. ... *a C. Mario C. f. C. n.* ... Denne Gaius Marius ville vært sønn av Gaius Marius den yngre som studerte sammen med Cicero, og Licinia. Og barnebarn av den kjente Gaius Marius som kriget mot Sulla i den første borgerkrigen. Dette viser seg å være en løgn. Hvem mannen faktisk var er usikkert, Livius kaller han Chamates,¹¹⁵ Appius kaller han Amatius.¹¹⁶ Han skal ha hatt noe suksess fordi han brukte Marius navn, men ble til sist henrettet.
5. ... *L. Crassi* ... Lucius Licinius Crassus, taleren som var Ciceros lærer og opptrer i hans *De Oratore*. Han var Licinias far, og ville derfor vært denne «Marius'» bestefar.
4. ... *Marium* ... Cicero siterer selv dette verket i sin *De Divinatione*, det er et av ytterste få eksempler vi har på Cicero's poesi.
- 5-6. ... *ut se defenderem* ... Hva han var anklaget for vet vi ikke.
- 6-7. *Rescripsi patrono illi nihil opus esse, quoniam Caesaris, propinqui eius* ... Åpenbart et humoristisk svar fra Cicero, dog ikke for denne «Marius». Om han virkelig hadde vært Marius ville han ikke trengt forsvar, fordi han var i slekt med Cæsar. Når Cæsar kommer tilbake fra Spania fengsler han bedrageren.
9. ... *Curtius consulatum* ... Marcus Curtius Postumus, Cicero anbefaler han til Cæsars som tribun i 54,¹¹⁷ men forholdet mellom dem kjølner.
3. 1. *De Tirone, mihi curae est.* Tiro må ha blitt syk igjen og oppholdte seg ikke sammen med Cicero i Tusculum. Han må ha oppholdt seg i Roma ettersom at Cicero sier han også sendte med et brev til Atticus.

¹¹⁵ Liv. Epit. CXVI

¹¹⁶ App. B Civ.III.3

¹¹⁷ Fam. 26.2.

3. *Horti quam in diem proscripti* ... Det må være snakk om en av eiendommene han tidligere har vurdert, høyst sannsynlig en av delene som hadde tilhørt Scapula, ut ifra neste brev.

293/XII.51

1. 1. *Tironem habeo citius quam verebar*. Om brevets datering er riktig virker det noe rart at Tiro allerede har kommet fra Roma, det er dog absolutt ikke umulig, Tusculum var under en dags reise fra Roma, rundt tjuefem kilometer.
1. *Venit etiam Nicias* ... Cicero har tidligere avslått Nicias besøk.¹¹⁸ Dette tyder kanskje på at sorgen ikke er like overveldende som den var i mars.
2. ... *Valerium* ... Publius Valerius, som Cicero nevner som sin venn i den første Phillipiske talen.¹¹⁹
3. ... *a Peducaeo* ... Atticus må ha hjulpet Peducaeus med ett eller annet.
2. 1. *De Vergilio* ... Høyst sannsynlig tomten Cicero tidligere har etterspurt dato for når den skal auksjoneres bort.

5-6. ... *nobis esse visum ut isti ante legerent*. Sikter til Balbus og Oppius, kanskje flere. Cicero ønsker ikke å sende brevet til Cæsar om han tror det ikke vil falle i god smak hos han.
3. 1. *De Caerellia* ... Caerellia er nevnt i et brev til Servilius Isauricus, hvor Cicero beskriver henne som *necessariae meae*, en svært nær venn. Hun skal også ha vært en av hans korrespondenter ifølge både Ausonius¹²⁰ og Quintilian.¹²¹ Hun opptrer også hyppig i brevene til Atticus, her nevnes hennes interesse for filosofi,¹²² og hvordan hun prøver å mekle mellom Cicero og Publilia.¹²³ Nå skylder han henne penger.

2. *Hoc metuere, alterum in metu non poenere!* Et sitat av ukjent opprinnelse, Cicero bruker det også i brev 275. Hele linjen er gjengitt i hans Topica.¹²⁴

¹¹⁸ Att. 265.2.2

¹¹⁹ Phil.I.3

¹²⁰ Ason. Cent. Nupt. VIII

¹²¹ Quint. Inst. 6.3

¹²² Att. 327.2

¹²³ Att. 372.4

¹²⁴ Top. XIII

5. ... *de Metione [et de Faberi]* ... Cicero trenger tilsynelatende pengene fra disse to til mer enn bare eiendommen, det må gå ganske dårlig med hans økonomi.

294/XII.52

1. 1. *L.Tullium Montanum* ... Lucius Tullius Montanus, han må ha vært en slektning, men ingenting annet enn at han reiste til Athen med Marcus er kjent.

2. *Planco debere* ... Lucius Munatius Plancus, som var en av Cæsars offiserer under både gallerkrigene og borgerkrigen. Plancus og Cicero veksler en rekke brev i 43, hovedsakelig om krigens gang, men Plancus allierte seg senere med Marcus Antonius og bedrar dermed Cicero. Han ender til sist opp med å tjene Augustus som censor.

3. *Flaminio* ... Flaminius Flamma, som også er nevnt i brev 370.
2. 1-2. *De Silio non ita sane laboro*. Jeg mener dette betyr at Cicero ikke lenger bryr seg om Silius' eiendom, som i utgangspunktet ikke virket veldig motivert til å selge.

4-5. *Sed quid est quod audio Spintherem fecisse divortium?* Denne Spinther må ha vært relatert til Clodias eiendom, høyst sannsynlig er det hennes svigersønn Lentulus Spinther som også nevnes i brev 281.
3. 1. *De lingua Latina* ... Atticus må ha skrevet noe om latinens bruk, det kan ha vært Ciceros egen latin i sine verk, eller hvordan latin var mangelfull fremfor gresk for å skrive filosofi.

3. ... *ἀπόγραφα sunt*. De er kopier, men nøyaktig hva han mener med dette vet jeg ikke med sikkerhet. Kan hende han mener at det samme er blitt skrevet tidligere, eller kanskje at det er oversettelser. En annen teori er at han på dette tidspunktet skriver *Academica*, som var en samling av greske filosofiske idéer på latin, altså legger han ikke til noe eget, bare kopierer de greske filosofene.

1. 4. ... *Epiroticae litterae* ... Hva dette «epiruiske brevet» var vet vi ikke. Men det er godt mulig at *litterae* her er mer i betydningen «saken», og at dette er snakk om den samme sak som har opptatt Atticus den siste tiden. Kanskje Atticus holdt på å kjøpe en eiendom i Epirus, en provins i Hellas.

6. ... *ad Marcianum et ad Montanum*... Altså de to Tulliene som var med Marcus, Atticus skulle åpenbart sende noe den veien, kanskje dette *epiroticae litterae* som mest sannsynlig skulle samme veien.

1. 1. *Ad Ciceronem* ... Hva innholdet i dette brevet var vet vi ikke, men det kan ha vært et brev som omhandlet Marcus' utdanning og viktigheten til det han skulle gjøre i Athen, han var ikke enda ankommet. Det er selvsagt bare spekulasjon, men det er ikke mye annet som kunne vært aktuelt å skrive om på det vis Cicero beskriver Atticus' brev.

 3. *Qua re aut ista proficient aut aliud agamus*. Dette kan ha handlet om Flaminius' gjeld, som Cicero prøver å ordne opp i.
-
2. 1. *De pecunia* ... Må ha vært pengene fra Metio og Faberius som Atticus har prøvd å få hentet inn.

 - 7-8. ... *cuius rei cupiditas impellit me interdum ut te hortari velim*. På sitt litt slue vis gjemmer han igjen sin faktiske beskjed gjennom å ta det tilbake i neste linje. Litt på samme vis han i retorikken kan si «jeg skal ikke nevne saken» for så å nevne saken. Intensjonen bak alt smigeren som følger er at Atticus skal få ordnet det så fort som overhodet mulig.
-
3. 1. *Nicias* ... Nicias oppholdt seg som tidligere nevnt hos Cicero denne tiden.

 3. ... *Peducaelum nostrum* ... Jeg tror dette må være Sextus Peducaeus som er nevnt tidligere. Dette Cicero sier om hans forhold til faren gjør at Gaius Peducaeus synes å være en mulighet, Cicero tjente som kvestor da hans far var propraetor, og Cicero roste ham. Men Gaius ble adoptert, og Cicero kaller ham Curtius Peducaeanus i et brev i 50. Derfor tror jeg

ikke det er mulig at det er han Cicero sikter til, og Peducaeus må være Sextus som var god venn av både Cicero og Atticus, derfor «vår».

4. *Si hortos inspexeris et si de epistula ceriorem ...* Eiendommen må være den som hadde tilhørt Scapula, brevet som nevnes er brevet til Cæsar som Cicero ivrig venter på tilbakemelding om.

297/XIII.2

1. *1. Gravior mihi veleritas tua quam ipsa res.* Cicero reagerer mest sannsynlig på tilbakemelding fra Balbus og Oppius, åpenbart ikke en spesielt positiv en. Det er ikke umulig at dette handler om noe helt annet, men med tanke på innholdet i neste brev og måten det virker som han unnskylder for dette utbruddet, tyder på at brevet er involvert.
1. *Quid enim indignius?* Jeg tror Cicero sikter til måten han har prøvd å smigre Cæsar, ikke nødvendigvis kritikken han har fått.

298/XIII.27

1. *3. ... paene periculosi.* Selv om Cæsar ikke nødvendigvis var spesielt misfornøyd med Cicero i øyeblikket, er det åpenbart at det ikke skulle veldig mye til å endre dette, i alle fall i Ciceros egne øyne.

3-4. *Isti autem ingenue ...* Cicero prøver åpenbart å gjøre opp for sitt tidligere utbrudd.

5-6. *... quod ita multa mutari volunt ut mihi de integro scribendi causa non sit.* Setningen kommer ut veldig oppgitt, men jeg tror ikke nødvendigvis Cicero mener det slik. Jeg tror han oppriktig mener å si at fordi de ønsker så mange endringer, måtte han skrevet det på nytt, noe han ikke vil.

7. *... Parthico bello ...* Konflikter med det partiske riket startet på 50-tallet, og Cæsar hadde planlagt en invasjon, men ble drept før den ble igangsatt.

19. *... in eis in cognatum tuum.* Mest sannsynlig sikter Cicero her til Quintus den yngre, som selvsagt også var Atticus nevø gjennom Pomponia.

2. *2. ... nihil enim urget.* Han har tidligere presisert hvor viktig det er at dette blir gjort før sommeren, og eiendommen må være på plass en stund før dette, det er derfor rart at han sier

at det ikke er noe hastverk. Kanskje han mener spesifikt å se eiendommen, mens saken fremdeles kan sies å haste.

5. ... *litteras se habere aiebat* ... Altså brev fra Pilia.

299/XIII.28

1. 2. *De Faberio autem, cum venerit*. Endelig synes Atticus å nærme seg en løsning angående Faberius.

2. 3. ... *cum vivere ipsum turpe sit nobis!* Cicero bruker ofte *nobis* som entallsform, det kongelige «vi». Her er det spesielt viktig å påpeke. Cicero sier ikke at det er skammelig for Atticus å leve, det ville ikke gitt mening, for Atticus har ikke samme politiske utgangspunkt som Cicero. Det Cicero åpenbart mener er at han har forrådt sine idealer og republikken ved å tjene Cæsar, og derfor er det skammelig for han å leve, og å smigre Cæsar på toppen av det hele er den høyeste skam for han.

6. ... *hominum eloquentium et doctorum* ... Altså brevene fra Aristoteles og Theopompus av Khíos.

11. ... *e quercu exscuplseram* ... Altså han klarte å produsere noe ut fra et vanskelig utgangspunkt. Eik er fremdeles velkjent som et spesielt vanskelig treslag å arbeide med, fordi det er veldig hardt, jeg har valgt å legge til «den harde eika» for at meningen skal bli tydeligere.

12. ... *reprehenduntur* ... Han er åpenbart noe bitter over at brevet ikke ble godkjent av Atticus' venner, han mener selv at det var et verk av noe verdi, men innså kanskje også at det ikke var passende.

3. 8. ... *πρόβλημα Ἀρχιμήδειον*. Utrykket blir også brukt i brev 240, det er også snakk om saken i brev 262. Det handler om Ciceros «Cato» og hvordan den kan gis ut uten å fornærme Cæsar. Den Arkimedes som nevnes er selvsagt den kjente matematikeren.

8-9. *Multo mehercule magis nunc opto casum illum quam tum timebam...* Cicero fryktet Cæsars straff når han var med Pompeius, men nå som Tullia er død ønsker han en hvilken som helst straff velkommen, helst døden. *Casus*, kan absolutt brukes om døden, men jeg har valgt å oversette det med «enden» og bevare en viss tvetydighet som jeg mener Cicero også gjør her.

11. *Nisi quid te aliud impedit ...* Et utrolig skifte i tema, nesten så drastisk at det kan fremstå som starten på et nytt brev. Det kan være Cicero skrev den første delen av brevet og la til resten seinere, neste del er skrevet i hans egen hånd, så det gir mening at i alle fall denne delen ble skrevet senere.

12. *Nicias a Dolabella magno opera arcessitus ...* Nicias var som nevnt i kommentaren til brev 265 en av Dolabellas menn.

4. 2. ... *Talnam*. Mest sannsynlig en viss Juventius Talna eller Tahlna, Atticus var åpenbart interessert i å gifte bort Attica til han, han må ha vært mye eldre enn henne fordi Cicero sier han selv har fridd til Cornificia. Mest sannsynlig la Atticus fra seg dette giftemålet etter denne informasjonen og informasjonen om hans formue, som ikke var spesielt stor. Cornificia, var datter av Quintus Cornificius den eldre.

300/XIII.29

1. 1. *De hortis ...* Det må fremdeles være snakk om den Scapulanske eiendommen, både fordi det er denne Cicero venter brev om, og fordi han oppfordrer Atticus å by over Otho.

1. *Chrysippo ...* Det er usikkert hvem denne Chrysippus var, Cicero hadde en frigitt slave med samme navn, men han forrødte Cicero (i Ciceros øyne), og kan umulig være den samme personen.¹²⁵

6. ... *ἀφίδρομα ...* Blir brukt både om statuer og helligdommer, det er ikke umulig at helligdommen Cicero har planlagt også involverte en statue av Tullia, men det synes å brukes generelt om helligdommer, og kan derfor også dekke hele bygget Cicero ønsker å sette opp.¹²⁶

¹²⁵ Att. 125.8

¹²⁶ Se for eksempel Plut. Mor. Comm. not. 22.14.

7. ... **lucus** ... *Lucus* har en spesiell betydning som er vanskelig å oversette, men det er snakk om en åpning i en skog som ofte ble brukt til helligdommer og liknende. Jeg har valgt å oversette dette ganske enkelt med «åpningen i skogen», selv om dette ikke dekker hva dette ordet ville betydd for en romer, beskriver det i det minste visuelt hva Cicero mener, og sammen med konteksten med helligdommen, også formålet.

10. ... **noli quaerere quanti** ... Cicero er villig til å gå langt for eiendommen, men han er helt avhengig av at Faberius betaler ham tilbake. Han tror heller ikke Otho vil by enormt mye.

2. 2. ... **si m<in>us, ne parvo quidem possumus**. Uten pengene fra Faberius ser hele prosjektet til å gå under.

3. **Clodiam igitur**. Ingenting tyder på at han har fått kontakt med Clodia, men ut ifra selve eiendommen mener han har en god sjanse til å få kjøpt den, om hun i det hele tatt ønsker å selge.

4. ... **multo minoris sunt** ... Genitiven indikerer at dette handler om pris, ikke størrelse.

4. ... **Dolabellae nomen** ... Cicero skyldte Dolabella penger etter skilsmissen med Tullia, det kan godt være at disse pengene ble betalt fra noen som hadde stilt seg som kausjonist for Cicero. Det kan også være at summen de hadde blitt enige om var lavere enn Cicero først hadde trodd og at han derfor har mer penger å rutte med.

3. 1. <Q>. **Ciceronis** ... Den yngre Quintus Cicero, altså Ciceros nevø. Quintus er i utgangspunktet ikke i manuset, men er lagt til på grunn av konteksten, for ikke å mistolkes som Ciceros egen sønn, som han kaller det samme.

1-2. **O te ferreum qui illius periculis non moveris!** Ciceros bitende sarkasme viser at han enda ikke har mye til overs for sin nevø.

4. **In Cumanum hodie misi tabellarium**. Cicero sender en budbringer til Kumae, mest sannsynlig for å ha en tilgjengelig for Pilia.

5. ... *Vestorum* ... Vestorius er nevnt flere ganger i Ciceros brev, og han var åpenbart en venn av både Cicero og Atticus, men ofte vitser Cicero om ham, og Atticus synes å gjøre det samme, men alt i alt synes de å ha et vennlig forhold.¹²⁷

5. ... *Pharnaci* ... Pharnaces var tydelig også en av Atticus kopister, hans rolle er tydeligere i brev 336. Jeg tror ikke Atticus sendte Pharnaces med brevet som budbringer, men heller at han overga det slik at Pharnaces skrev det ned, eller lagde en kopi av det.

301/XIII.2a

1. 1. *Oppio et Balbo epistulas* ... Det er vanskelig å si noe sikkert om disse brevene som Cicero sendte til Oppius og Balbus. Det kan ha vært svar på deres kritikk av hans brev til Cæsar, men fordi han har lagt dette fra seg er det ikke veldig sannsynlig. Kanskje det omhandlet noe helt annet, den neste linjen ser ut til å ha en sammenheng med denne med bruken av *tamen*, men igjen hva Oppius og Balbus skulle ha å gjøre med dette gullet ville bare være spekulasjon.

2. ... *Pisonem* ... Usikkert hvem denne Piso er, men kan ha vært en bankier, eller noe liknende

2. *Faberius si venerit* ... Faberius har tydeligvis ikke møtt Atticus enda.

2. 1. *Ariathes, Ariobarzani filius* ... Ariobarzani må være Ariobarzanes den andre av Kappadokia. Sønnen, Ariathes, var broren til den nåværende kongen Ariobarzanes den tredje.

3-4. ... *Sestius noster, parochus publicus* ... Publius Sestius, Cicero var hans forsvarer i 56. *Parochus publicus* er nok en vits fra Ciceros side, en *parochus* ordnet forsyninger for reisende, det Cicero mener er at Sestius tar til seg alle som kommer utenlands fra.

7. ... *Alexandrum* ... Må være en budbringer.

302/XIII.31

1. 1. ... *a Demea* ... Demea var en budbringer.

¹²⁷ For eksempel i 366.3 hvor han beskriver hans mangel på logisk tenkning, eller 95.2.

2. 1-2. **Dicaearchi ...** Dikaiarkhos fra Messene, han studerte under Aristoteles, og skrev om en rekke temaer. Vi har bare bevart fragmenter av hans tekster.
3. ... **καταβάσεως**. Cicero nevner også boken i brev 116, den skal ha omhandlet nedstigning i hulen til Trephonios, muligens et epitet for Zevs. Athenaeus bruker bokens fulle navn som beskriver det samme: Τροφωνίου Καταβάσεως.
3. 1. **De epistula ad Caesarem κέκρικα ...** Atticus må ha bedt Cicero ombestemme seg og ta opp igjen brevet, og skrive det om. Det greske ordet κέκρικα synes å bety noe slikt som «det er bestemt».¹²⁸
3. ... **idem ego suadebam in illa epistula**. Cicero er åpenbart bitter, og for en gangs skyld er det ikke uten grunn. Det ser ut som at kritikken av brevet hans ikke var helt riktig, i alle fall ikke på dette punktet.
5. ... **neque est factururus quicquam nisi de meo consilio**. Igjen er Cicero åpenbart ironisk. Men vi kan lese to ting ut av denne ironien; for det første hvordan Cicero ser sin egen posisjon, for det andre at brevet var poengløst uansett.
4. 4. ... **C. Albanus ...** Gaius Albanus, både navnet selv og hvem det var er usikkert.
5. ... **M. Pilio ...** Marcus Pilius, kan være far til Pilia og dermed Atticus svigerfar, det er dog litt rart at Cicero ikke nevner dette på noe vis.
8. ... **Kanum ...** K-en her er noe spesiell, Cania var en familie på denne tiden, og en av disse opptrer i Ciceros *De Officiis* som en ivrig kjøper av en eiendom.¹²⁹ Om Kanus er riktig vet jeg ikke hvem dette kan være.
- 8-9. **Pudet me patris**. Det må være den yngre Quintus som igjen har gjort noe Cicero kritiserer.

¹²⁸ Slik det synes å være brukt hos Arrianos' diktat av Epiktet. Arr. Epict. Diss. II.15.19-20.

¹²⁹ Off. III.59

303/XIII.30

1. 5. ... *istae autem κολακεῖται non longe absunt a scelere*. Faberius har åpenbart prøvd å komme unna gjennom å rose både Cicero og Atticus.
2. 1. ... *decem legati Mummio* ... Lucius Mummius Achaicus som tok Korint i 146. Han var også en *novus homo*, lik Cicero. Legatene som Cicero kjenner til er Albinus, Septimus Mummius, og Tuditanus. Konsulen Albinus som han sikter til må være Spurius Postumius Albinus Magnus som var konsul i 148, fordi han i brev 305 sier at han ikke kjente til en Aulus Postumius som Atticus sier var en av dem, han var konsul i 151. Det er godt mulig begge var legater. Spurius Mummius var Lucius' bror. Tuditanus er Gaius Sempronius Tuditanus, men Cicero forveksler ham med sin far, det var sønnen som var pretor i 132, mens faren var riktignok en av legatene.

5. *Volo aliquem Olympiae aut ubivis πολιτικὸν σύλλογον more Dicaearchi, familiaris tui*.

Dette kan høres litt spesielt ut i utgangspunktet, men det Cicero mener er ikke at han skal samle vise politiske tenkere på Olympia, det er snakk om et verk Cicero ønsker å skrive. Dikaiarkhos skal ha skrevet flere dialoger som brukte stedsnavn som sin tittel,¹³⁰ det er derfor høyst sannsynlig at Cicero ønsker å lage et liknende verk, kanskje noe som skulle bygge videre på hans *De re publica*.

304/XIV.2b

1. ... *auctio Peducaei*. Det er tydeligvis denne auksjonen Cicero tidligere har ønsket å vite når forekommer.
2. *Dionysius noster* ... Dionysius var læreren til de unge Marcus og Quintus, og venn av Cicero. Men det oppsto problemer mellom ham og Cicero selv, problemene synes å begynne så smått i desember 50,¹³¹ og i februar 49 er båndet helt brutt. Problemet syntes å være at Dionysius ikke ønsket å være lærer for Cicero guttene, etter som at Cicero ikke holdt sin

¹³⁰ De vi kjenner til er Λεσβιακοί, Κορινθιακοί, Πολιτεία Σπαρτιατῶν, Παναθηναϊκός, og Ὀλυμπικὸς ἀγών som nok er det verket Cicero tar inspirasjon fra.

¹³¹ Att. 130.1

gamle posisjon. Dette gjør Cicero rasende, og han beskriver ham med harde ord.¹³² Det synes dog som om de har en mer vennlig tone nå.

305/XIII.32

1. 1-2. *Nolui te una mea contetum*. Dette brevet er altså skrevet samme dag som det forrige.
3-4. ... *quae cogitatio si non incidisset* ... Altså hvis ikke han hadde kommet på idéen om Tullias helligdom ville han ikke trengt disse pengene.

2. 1. *Dicaearchi* ... *περὶ ψυχῆς* «Om sjelen» må være verket som vi kjenner som *Λεσβιακοί*, som omhandlet sjelen, verket skal ha vært i tre bøker, så det er mulig to av disse bøkene omhandlet sjelen, derav Ciceros navn på dem. Den neste boken, *καταβάσεως*, er allerede nevnt i kommentaren til 302. *Τριπολιτικὸν*, eller *Tripoliticos*, verkets natur er noe usikker, men det kan ha hatt noe med en tredelt styringsform å gjøre. Brevet til Artistoksenos var mest sannsynlig et filosofisk brev til hans gode venn Aristoksenos av Taranto.

3. 1. *Torquatus* ... Lucias Torquatus var Ciceros samtalepartner i den første og andre boken av *De finibus bonorum et malorum*, som Cicero holdt på å skrive på dette tidspunktet. Disse to bøkene kritiserer hovedsakelig epikureiske teorier med Torquatus som representant for dem.
1-2. *Catulum et Lucullum* ... De to bøkene som utgjorde *Academica Priora*, Catulus har gått tapt, mens Lucullus er fremdeles bevart. Målet med verket var å introdusere romerne for gresk filosofi på latin. Han arbeidet også med dette verket på denne tiden.
5. *De C. Tuditano* ... Slik jeg nevner i kommentaren til brev 303 forveksler Cicero ham med hans far med samme navn.

¹³² Att. 156, 157, 159, 208.

1. 1. ... *Caelio* ... Caelius kan ikke være Marcus Caelius Rufus som Cicero veksler brev med, og opptrer hyppig i brevene til Atticus også, han var allerede død. Så hvem denne Caelius kan være er usikkert.

1. ... *auro*. Gullet som også er nevnt i brev 301.

3. ... *Hegesiae genus* ... Cicero sikter her til den greske retorikeren Hegesias av Magnesia som var kjent for å skrive i korte, abrupte setninger. Cicero kritiserte stilen, mens Marcus Terentius Varro roste den. Cicero sikter her til sine egne korte setninger i dette avsnittet, litt unnskyldende, etter å ha avbrutt sin egen setning.

2. 1. *Venio ad Tyrannionem* ... Tyrannio av Amisus var en gresk grammatiker som ble bragt som fange til Roma. Etter han ble frigjort og skrev flere verker om det latinske språk og meter. Han var god venn med både Cicero og Atticus. Atticus har reist på besøk til ham uten Cicero (*venio* her betyr bare «jeg kommer til», altså temaet), og har fått opplest Tyrannios siste verk. Cicero spiller humoristisk veldig såret over at han reiste uten ham, og forlanger boken sendt til ham. At han har spurt gang på gang kan jeg ikke få til å stemme, dette er første gang det dukker opp, så enten må det være i et tapt brev, eller så må entallsformen være feil, og han sikter til bøkene av Dikaiarkhos som han tidligere har etterspurt, det ville vært noe spesielt ettersom entallsformen forekommer flere ganger i løpet av brevet.

5-7. *Amo enim πάντα φιληδείμονα τεque istam tam tenuem θεωρίαν tam valde admiratum esse gaudeo*. En litt vrien setning å gjennomskue, Cicero sier at han elsker noen som elsker all kunnskap, og at han er glad for at Atticus har tatt opp et så smalt felt. Jeg tror ordet *φιληδείμονα* kanskje kan ha fått suffikset *-μων* som skaper en agent, altså en som elsker kunnskap. *Θεωρίαν* er mer rett frem; det betyr bare «en teori», eller som her «felt».

9. ... *τέλος* ... Jeg har valgt å oversette *τέλος* med «til syvende og sist», men det kan bety en rekke andre ting, blant annet «død», og til og med «styringsmakt». Jeg føler dog min oversettelse av ordet passer best her.

1. 1. ***De Caelio tu quaeres ...*** Hele dette avsnittet gir ikke mening om ikke Cicero snakker om Faberius gjeld. Caelius, Hortensius og Verginius må ha stått i gjeld til Faberius, og Cicero ønsker å overta den gjelden, kanskje på Faberius eget forslag. Hvem disse tre var er noe usikkert, Hortensius kan være et familiemedlem av Ciceros gode venn, den eldre Hortensius var nemlig allerede død.
5. ... ***Cripius***. Crispus Må ha vært en av arvingene av den Scapulanske eiendommen, ettersom han alltid nevnes sammen med Mustela.
5. ... ***Avium ...*** Avius kan sammen med Piso ha vært en bankier, men det er absolutt ikke sikkert, hele saken med gullet vet vi ingenting om. De nevnes ikke i noe annen kontekst.
6. ***Tibi enim sane adsentior et istuc nimium diu duci ...*** Altså kjøp av eiendom, mest sannsynlig har Atticus kommentert noe om hvor langdratt alt dette er blitt.
- 7-8. ***Te quidem nihil agere, nihil cogitare aliud nisi quod ad me pertineat ...*** Med tanke på alle oppgavene Atticus har på vegne av Cicero er nok ikke dette langt fra sannheten, han må være svært opptatt med alt.

Referanseliste

- Appian, *Bella Civilia*, oversatt av Brian McGing, Loeb Classical Library, 2020.
- Aulus Gellius. *Noctes Atticae*, oversatt av John C. Rolfe, Loeb Classical Library, 1946.
- Ausonius, *Cento nuptialis*, oversatt av Hugh G. Evelyn White, Loeb Classical Library, 1919.
- Brill's New Pauly Supplements I Volume 2: Dictionary of Greek and Latin Authors and Texts.
- Cicero, *Brutus*, oversatt av H. M. Hubbell, Loeb Classical Library, 1962.
- Cicero, *De Finibus Bonorum et Malorum*, oversatt av H. Rackham, Loeb Classical Library, 1932.
- Cicero, *De Officiis*, oversatt av Walter Miller, Loeb Classical Library, 1913.
- Cicero, *Epistulae ad Atticum*, oversatt av David Roy Shackleton Bailey, Loeb Classical Library, 1999.
- Cicero, *Epistulae ad Brutum*, oversatt av David Roy Shackleton Bailey, Loeb Classical Library, 2002.
- Cicero, *Epistulae ad Familiares*, oversatt av David Roy Shackleton Bailey, Loeb Classical Library, 2001.
- Cicero, *Epistulae ad Quintum Fratrem*, oversatt av David Roy Shackleton Bailey, Harvard University Press, 2002.
- Cicero, *Orationes Philippicae*, oversatt av David Roy Shackleton Bailey, Harvard University Press, 2009.
- Cicero, *Pro Murena*, oversatt av C. MacDonald, Loeb Classical Library, 1977.
- Cicero, *Topica*, oversatt av H. M. Hubbell, Loeb Classical Library, 1949.
- Cicero, *Tusculanae Disputationes*, oversatt av J. E. King, Loeb Classical Library, 1950.
- Conte, Gian Biagio, *Latin Literature: A History*, The John Hopkins University Press, 1999.
- Cornelius Nepos, *Atticus*, oversatt av John C. Rolfe, Loeb Classical Library, 1984.
- Cornelius Nepos, *De viris illustribus: Pausanias*, oversatt av John C. Rolfe, Loeb Classical Library, 1984.
- Fuhrmann, Manfred, *Cicero and the Roman Republic*, Blackwell, 1992.
- Hieronimus, *Epistulae*, oversatt av F. A. Wright, Loeb Classical Library, 1933.

Holmes, D.I., Forsyth, R.S, Cicero, Sigonio, and Burrows: Investigating the authenticity of *Consolatio* i *Literary and Linguistic Computing* 14, 1999.

Hope, Valerie, Huskinson, Janet, (eds.) *Memory and Mourning Studies on Roman Death*, Oxbow Books, 2011.

How, W. W., Clark, A. C., *Cicero: Selected Letters Volume II: Notes*, Oxford University Press 1962.

<https://www.britannica.com/place/The-Garden-school-Athens-Greece>. Hentet 12. april

<https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803095550725>. Hentet 12. april

Hutchinson, Gregory Owen, *Cicero's Correspondence: A Literary Study*, Oxford University Press, 1998.

Mørland, Henning, *Cicero: Brev*, Aschehoug, 1973.

Nisbet, R. G. M., "The Commentariolum Petitionis: Some Arguments Against Authenticity" i *The Journal of Roman Studies* 19.3: 384-385.

Plautus, *Rudens*, oversatt av Wolfgang De Melo, 2012.

Plinius den elder, *Naturalis Historia*, oversatt av H. Rackham, Loeb Classical Library, 1949.

Plutark, *Moralia De Communibus Notitiis Adversus Stoicos*, oversatt av Harold Cherniss, Loeb Classical Library, 1976.

Plutark, *Vitae Parallelae: Cato Major*, oversatt av Bernadotte Perrin, Loeb Classical Library, 1914.

Plutark, *Vitae Parallelae: Cato Minor*, oversatt av Bernadotte Perrin, Loeb Classical Library, 1914.

Plutark, *Vitae Parallelae: Cicero*, oversatt av Bernadotte Perrin, Loeb Classical Library, 1919.

Ptolemaeus, *Tetrabiblos*, Robbins, oversatt av F. E, Loeb Classical Library, 1940.

Quintilian, *Institutio Oratoria*, oversatt av Donald A. Russell, Loeb Classical Library, 2001.

Rawson, Elizabeth, *Cicero: A Portrait*, Penguin Books, 1975.

- Richardson, J.S. "The 'Commentariolum Petitionis'." i *Historia: Zeitschrift Für Alte Geschichte* 20, no. 4: 436-42.
- Shackleton Bailey, David Roy, *Cicero's Letters to Atticus Volume V*, Cambridge University Press, 1966.
- Shackleton Bailey, David Roy, *Cicero's Letters to Atticus Volume VI*, Cambridge University Press, 1967.
- Shackleton Bailey, David Roy, *Cicero's Letters to Atticus Volume VII*, Cambridge University Press, 1970.
- Shackleton Bailey, David Roy, *Towards a Text of Cicero 'Ad Atticum'*, Cambridge University Press, 1960.
- Titus Livius, *Epitomae*, oversatt av Alfred C. Schlesinger, Loeb Classical Library, 1967.
- Treggiari, Susan, *Terentia, Tullia and Publilia: The Women of Cicero's Family*, Routledge, 2007.
- Treggiari, Susan, The Freedmen of Cicero, i *Greece & Rome*, Vol. 16, No. 2, 1969: 195-204
- Velleius Paterculus, *Historiae Romanae*, oversatt av Frederick W. Shipley, Loeb Classical Library, 1924.

